

Teologisk (ud)dannelse i en missional kirke

Redaktør Mogens S. Mogensen

Ny Mission 14

Unitas Forlag
i samarbejde med
Dansk Missionsråd
2008

Teologisk uddannelse i en missional kirke

Ny Mission nr. 14

Redigeret af Mogens S. Mogensen

c)Unitas Forlag
Peter Bangs Vej 1D
2000 Frederiksberg
Telefon: 36 16 64 81
Fax: 38 11 64 81
E-mail: forlag@unitas.dk

Udgivet i samarbejde med Dansk Missionsråd

1. udgave, 1. oplag

Omslag:

Omslagsfoto: Heine Pedersen, Sidsel Marie Leth Hegnsvad

Tryk og layout: Rødding Bogtrykkeri ApS

ISBN: 978-87-7517-797-4

ISSN:

Alle rettigheder forbeholdes. Mekanisk, fotografisk eller anden gengivelse af indholdet eller dele heraf er kun tilladt i overensstemmelse med overenskomst mellem Undervisningsministeriet og CopyDan eller med forlagets skriftlige samtykke.

Indhold

Forord <i>Af Mogens S. Mogensen</i>	side 4
Teologisk uddannelse i Danmark <i>Af Hans Raun Iversen</i>	side 7
Hvilke præster har danskerne brug for – et folkekirkeligt perspektiv <i>Af Karsten Nissen</i>	side 22
Menighedsbaseret og -praktiseret teologi og teologisk lederuddannelse <i>Af Bent Hylleberg og Ib Sørensen</i>	side 33
Teologisk Uddannelse eller uddannelsens teologi? <i>Af Bent Bjerring-Nielsen</i>	side 45
Mission som folkekirkens hovedopgave har betydning for uddannelsen af folkekirkens præster <i>Af Kirsten Moesgaard Andersen</i>	side 57
Er der behov for folkekirkelige institutter ved de to teologiske fakulteter? <i>Af Theodor Jørgensen</i>	side 66
Præsteuddannelse mellem teologi og praksis - videnskab og professionalitet <i>Af Eberhard Harbsmeier</i>	side 73
Præsten som missionær – et nyt perspektiv på uddannelsen <i>Af Henning Thomsen</i>	side 82
Lederskab og spiritualitet for præster og ledere i en missional kirke <i>Af Knud Jørgensen</i>	side 94

Forord

Af Mogens S. Mogensen

I år er det 100 år siden den tyske teolog Martin Kähler skrev, at "mission er teologiens moder". Teologien begyndte ifl. Kähler som "en ledsagende manifestation af kristen mission" og ikke som "en luksus i den verdensdominerende kirke". Ny Testaments forfattere skrev deres tekster i en kontekst, hvor kirken stod over for akutte udfordringer. På grund af dens missionsmøde med verden var kirken nødt til at drive teologi.¹

Teologi og mission hører imidlertid ikke kun sammen på den måde, at teologien opstod i kirkens missionsmøde med sin omverden som en nødvendig refleksion over, hvordan kristentroen forholdt sig til andre religioner og tilværelsesforståelser, og hvordan evangeliet skulle formidles videre. Igennem hele kirkens mission - og dermed også i den moderne missionsbevægelse - har teologien og den teologiske uddannelse spillet en afgørende rolle for missionærerne i udviklingen kirker. I de senere år er det ligefrem blevet understreget, at opgaven ikke blot er at udvikle kirker, der er selvunderholdende, selvstyrende og selvudbredende, men også selvteologiserende

Sammenhængen mellem teologi og mission er i de senere år blevet tydeligere for flere og flere, efterhånden som forståelsen af, at mission hører til enhver kirkes væsen, bliver mere og mere udbredt. Mission er ikke kun noget, som missionselskaber eller kirker, driver i Afrika eller Asien. Enhver kirke er kaldet til på ethvert sted at være en missional kirke, en kirke, der gennem det, som den er og gør og siger, reflekterer det evangelium, som den er sendt til verden med.

At være kirke er altid at være kirke i en bestemt kontekst, og da konteksten for kirken i Danmark i de seneste år har ændret sig radikalt og hurtigt, har også både folkekirken og frikirkerne måttet besinde sig på deres selvforståelse og opgaver. Sekularisering, globalisering og religiøs

¹ Her citeret efter David Bosch, *Transforming Mission. Paradigm Shifts in Theology of Mission*. Maryknoll: Orbis Books, 1992, s. 16.

pluralisme er nogle af de faktorer, som har bragt mission højt op på dagsordenen i kirkelige kredse.

På det allerseneste er det endda i en kirkeministeriel betænkning blevet fastslået, at "Folkekirken som kristen kirke er at forkyn- de Kristus som hele verdens frelser", og at "Alle konkrete målsætninger må dybest set tjene denne opgave. Kirkens overordnede opgave danner udgangspunkt for de konkrete former, kirkelivet får i sogn, provsti og stift."²

I alle kirker – folke- såvel som frikirker – der forstår sig selv som missionale kirker, bliver det derfor en hovedopgave i den teologiske uddannelse, ikke bare af præster men også af lægfolk, at udruste menig- hederne til at deltage i Guds mission i verden, både på lokalt og globalt plan. Den missionale kirkes behov er imidlertid ikke kun en akademisk teologisk uddannelse, men også en spirituel teologisk dannelse af sine præster og (andre) ledere og medarbejdere.

I dette nummer af Ny Mission om "Teologisk (ud)dannelse i en mis- sional kirke" drøftes en række af de problemstillinger, som rejser sig, når der skal tænkes teologisk uddannelse og dannelse i en missional kirke i dag. I bogens hovedartikel gennemgår lektor i praktisk teologi ved Kø- benhavns Universitet, Hans Raun Iversen, den historiske udvikling om- kring, hvad han kalder den præstemonopoliserede kristendomsunder- visning, der har frataget lægfolket adgangen til en solid uddannelse i teo- logi og kristendomskundskab, og overvejer, hvordan teologisk uddan- nelse i dag kan tilrettelægges. Teologisk uddannelse er blevet en del af vor tids kulturkamp, idet der er kræfter som ønsker teologien ud af uni- versitetet og kristendommen ud af kulturen.

Hovedaftagerne i Danmark for de kandidater, der gennemgår en teologisk uddannelse, er folkekirken og frikirkerne. Biskop Karsten Nis- sen, Viborg, giver sit bud på, hvilke præster folkekirken i en post-kon- stantinsk situation har brug for, mens Bent Hylleberg og Ib Sørensen, der begge underviser på Skandinavisk Akademi for Ledelse og Teologi, over- vejer, hvordan præsteuddannelsen må opbygges for at møde de udfor- dringer, præster står overfor i frikirkerne (og andre kirker).

² Kirkeministeriet, *Betænkning 1477. Opgaver i sogn, provsti og stift. Betænkning fra Arbejds- gruppen om ændring af den kirkelige struktur. Sammenfatning*. København: Kirkeministeriet, 2006, s. 7.

Bent Bjerring-Nielsen, som også underviser på SALT og i øvrigt er præst i en frikirke, understreger i sin artikel om "Uddannelsens teologi og teologisk uddannelse", at den teologiske uddannelses indhold må bestemme uddannelsens form, hvis den teologiske uddannelse skal være relevant for en missional kirke. Kirsten Moesgaard Andersen, der er konsulent med en baggrund i erhvervslivet, tager sit udgangspunkt i de nye kirkeministerielle betænkninger, som sætter mission op som folkekirkens hovedopgaver, og viser, hvordan det må få konsekvenser for, hvordan der uddannes præster til folkekirken.

Både Theodor Jørgensen, der har været professor i dogmatik ved Københavns Universitet, og Eberhard Harbsmeier, der er leder af Teologisk Pædagogisk Center i Løgumkloster, peger på, at der er behov for, at uddannelsen af præster i højere grad bliver præget af professionalisme (Harbsmeier) og professionsorientering (T. Jørgensen). Begge gør opmærksom på, at der er erfaringer at hente på dette område fra vore nabolande.

I artiklen "Præsten som missionær - et nyt perspektiv på uddannelsen" tager Henning Thomsen, rektor for Pastoralseminariet i Århus, udgangspunkt i, at folkekirken står i en missionssituation, hvor det er præstens opgave sammen med menigheden ikke bare at præsentere, men også repræsentere kristendommen, altså at være i mission. Med et citat af Anna Marie Aagaard, slår forfatteren fast, at "En præst, der ikke har sluttet gudsfortællingen, så den former hele tilværelsen og al virkelighed (og hendes eller hans egen), er en yderst ligegyldig person i vort samfund."

Igennem hele bogen arbejdes der med den spænding, der er mellem den teologiske uddannelse og dannelse. I bogen sidste kapitel af Knud Jørgensen, der er direktør for Areopagos i Oslo, understreges behovet for de teologiske kandidaters spirituelle dannelse. Hvis den missionale menighed skal kunne udruste sine medlemmer til deltagelse i Guds mission i denne vanskelige overgangsfase mellem en konstantinsk og postkonstantinsk tid, har kirken brug for mange forskellige ledere - ikke bare hyrder og lærere, men også poeter, profeter, evangelister og apostle, som alle må være præget af en kalds- eller missionsspiritualitet.

Teologisk uddannelse i Danmark

Af Hans Raun Iversen

I artiklen skitseres den historiske udvikling omkring, hvad forfatteren kalder den præstemonopoliserede kristendomsundervisning, der har frataget almindelige mennesker adgangen til en solid uddannelse i teologi og kristendomskundskab. Efter en redegørelse for alternative tiltag omkring teologiske uddannelser overvejes det, hvordan der i dag kan og må undervises i kristendom i regi af en sekulær stat. Spørgsmålet om teologisk uddannelse er en del af vor tids kulturkamp, hvor der må argumenteres med dem, der kræver teologien ud af universitetet, kristendommen ud af kulturen og skolernes juleafslutninger ud af kirkens rum.

Præstekjoler og tørklæder

Efter oldkirkelig skik skal gudstjenestens leder have samme slags tøj på som alle andre, så vedkommende kan forkynde som sig selv - som en kristen blandt kristne. Derfor blev det under enevælden i 1600-tallet forordnet, at præsterne skulle gå rundt i sort kjole, for det var tidens hverdagsdragt for lærde folk.

Efter oldkirkelig skik skal liturgen under nadveren bære hvide klæder for at understrege, at liturgen her handler på Kristi vegne. Derfor blev det ligeledes forordnet, at præsterne skulle bære messeklæder ovenpå den sorte kjole under nadveren.

I mellemtiden er det sket tre ting. Til trods for al sund fornuft er præsterne blevet ved med at gå i 1600-tallets hverdagskjole, som sidst af alt signalerer hverdag eller præsten som almindelig medkristen. Tilmed bruger præsterne ikke den sorte kjole til hverdag, men kun under gudstjenesten, hvor de netop skulle stå frem som almindelige kristne blandt almindelige kristne. Samtidig er de fleste præster holdt op med at bruge messeklæder, så de i dag også optræder i sort kjole under selve nadverfejringen.

Tingene er dermed vendt helt på hovedet i historiens løb, fordi ingen har søgt at tage ansvar og holde tankegangen ajour. Men de fleste præster har det fint med deres sorte præstekjole; mange af dem kender måske ikke engang historien bag præstekjolen. I hvert fald lovsynges den

sorte præstekjole i dag i høje toner³ - af præster! Præstekjolen skjuler i sandhed en mangfoldighed af synder, og - påstår man helt uden belæg - den får folk til at høre prædikenen uden at tænke på personen inden i kjolen.

Forleden bemærkede en bekendt, at præsternes glæde over præstekjolen egentlig er meget forståelig. Den ligner jo de unge muslimske kvinders glæde over tørklæder. Mangler man psykisk sikkerhed, er det godt både at kunne markere og skjule sig udadtil på en måde, så enhver kan se, at man er altså præst - eller ung muslim. Og det gerne på trods af, at beklædningen i mellemtiden er blevet dysfunktionel, hvis man gerne vil signalere, at man repræsenterer henholdsvis glad kristendom og moderne islam.

Når jeg begynder med præstekjolehistorien, er det fordi der er mange af den slags historier i folkekirken, som gør en dyd ud af, at ingen må tænke noget igennem - endsige regulere dem - på landsplan. Her har vi kun den påstået religionsneutrale stat til at bestemme over kirkens sager, og det gør den bedst ved at fastholde status quo. Folkekirken statsligt fastsatte lovgivning har - indtil for nylig - identificeret kirken med præstens funktioner og tilsvarende monopoliseret teologi på akademisk plan for den teologiske embeds-(nu kandidat-)uddannelse, der primært sigter på dem, der vil være præster i akkurat folkekirken.

Ved at monopolisere teologisk uddannelse for præstespirer har man - i et protestantisk land med vægt på de døbtes præstedømme - stjålet adgangen til solid uddannelse i teologi og kristendomskundskab fra almindelige mennesker. De mærkværdigste ting kan man studere på højt plan ved danske universiteter og de nye professionshøjskoler, der indtil i år hed CVU'er, med mellemlange uddannelser. Solid kristendomskundskab kan man kun studere, hvis man vil tage uddannelsen i teologi, inkl. latin, hebraisk og græsk. Det er ikke blot dysfunktionelt. Det er luthersk set et praktiseret kætteri, som vi må have gjort op med.

For nu at udrede i hvert fald nogle af trådene vil jeg først skitsere den historiske udvikling omkring den præstemonopoliserede teologiuddannelse. Dernæst følger en redegørelse for alternative tiltag omkring teologiuddannelser. Og endelig følger så en omtale af nogle krav, som man må være parat til at møde, når der skal undervises om kristendom i

³ Et godt eksempel på en sådan "Ode til præstekjolen" kan man finde i Johannes Johansens *Thurørim* fra 1974.

regi af en sekulær stat. For det skal der: Her er der en kulturkamp, som det er nødvendigt at udkæmpe.

Fra pave Sixtus IV til Birthe Rønn Hornbech

Mange unge kirker i fattige lande har - ved siden af meget andet - travlt med at oprette universiteter i disse år. Der er nemlig ofte ikke andre, der har både pengekanaler og legitimitet til det. Københavns Universitet, hvis oprettelse blev markeret med en højtidelig indvielsesfest i Vor Frue Kirke den 1. juni 1479, blev legitimeret af en bulle fra Pave Sixtus IV. Kongen, Christian I, udstedte den fornødne forordning, men biskoppen, Oluf Mortensen, blev indsat som kansler.⁴ Det er nogenlunde samme mønster, man bruger i fx Tanzania i dag, for dér i dag som i Danmark dengang var der simpelt hen ikke andre muligheder.

Universitetets teologiske fakultet sigtede i katolsk tid mod lærde studier, idet præsteuddannelsen fortsat lå ved domkapitlerne. Traditionen med præsteuddannelse knyttet til domkirkerne og dermed til stifterne lever videre med stor styrke i fx Sverige, hvor en teologistuderende senest første studieår skal tilknyttes et stift, hvis han eller hun vil have muligheden for at komme i praktik og første embede og siden selv kunne søge andet embede. I Danmark blev der oprettet alternative præsteskolers under reformationen, men domkapitlerne blev - efter råd fra Luther - reetableret som lutherske præsteskolers, som dog forfaldt igen i løbet af 1500-tallet. Nu tog kongen - og dermed den særlige danske statsliggørelse - over og inddrog efterhånden det fra 1537 reformerede universitet i uddannelsen af præsterne, der jo skulle virke som nøglepersoner i udbredelsen af alle de lærdomme og handlemønstre, som kongen gerne ville have indpodet i alle i kongens riger og lande. Fra 1569 krævedes testimonium og fra 1629 eksamen i teologi fra universitetet for at opnå præstevielse.

Teologerne - og så vidt muligt andre studerende med dem - skulle dog ikke blot studere. De skulle socialiseres ind i den rette lære og fromhed på en måde, som det i dag måske bedst kendes fra koranskoler: I 1569 oprettedes et kommunitet med studenterbespisning, i 1588 Valkendorfs Kollegium, i 1623 Regensen, i 1689 Borchs Kollegium og i 1691 Elers' Kollegium. Flemming Kofod-Svendsen har for nyligt gennemgået de oprin-

⁴ Jf. *Københavns Universitet 1479-1979*, især Bind V. Leif Grane (red.), *Det teologiske Fakultet*. København: Gads Forlag 1980.

delige statutter etc. for disse kollegier (som eksisterer endnu). Deres formål var fuldt så meget kirkelige som studentersociale: Der skulle læses op højt af bibelen under måltiderne, ligesom de studerendes kirkelige socialisation skulle sikres gennem rigeligt med andagter og tvungen kirkegang. Indtil rationalismens gennemslag sikrede kongen gennem sine institutioner det opdragende fromhedsliv blandt studerende, som forskellige kristne studenterorganisationer siden slutningen af 1800-tallet har arbejdet for at fremme under mere moderne og frivillige former.⁵

Til og med enevældens tid lå teologistudiet i meget faste rammer. I anordningen af 1788 opregnes der syv fag: eksegeese, naturlig teologi, dogmatik, moral, polemik, kirkehistorie og de symbolske bøger. En teolog skulle mestre tidens "rette lære", så han som præst kunne vogte rettroenheden og moralen i kongens evangelisk-lutherske religionsvæsen. Det frie universitetsstudium opstod først i nyere tid: I 1847 indførtes karakterer i de enkelte fag, i 1870 afskaffedes den konfessionelle kandidated, der overlappede med præste- og ordinationsløfterne. I 1871 indførtes selvstændigt censorkorps. I 1903 indførtes øvelser ved siden af forelæsningserne, 1903 adgang til at skrive speciale i GT eller kirkehistorie med pensumreduktion, fra 1945 gjaldt det i alle fag. Fra 1916 kunne eksamen deles over to terminer. Samme år blev den første kvinde teologisk kandidat, og fra 1920 blev det klarlagt, at Det teologiske Fakultets formelle binding til den lutherske konfession ikke længere var gældende.

Hermed var de i dag kendte "frie" teologiske studier på sin vis etableret. Der er dog adskilligt mere at sige. Studieordningsændringerne har været hyppige efter indførelsen af de første moderne studieordninger i Århus i 1969 og København 1975; og siden årtusindskiftet har der været ændringer så at sige hvert år, presset igennem af den borgerlige regerings bestræbelser på her i Danmark at gennemføre den form for permanent revolution, som mislykkedes i Kina i 1970'erne. Formelt set er det mest markante nybrud den opdeling af studiet i et års sprogstudier, tre års bachelorstudium og to års kandidatstudium siden 2003, sådan som EU kræver det. Jeg skal prøve at ridse de vigtigste udviklingslinier fra tiden efter anden verdenskrig op.

Lykkeligvis blev der oprettet *et teologisk fakultet nr. 2 i Århus* i 1942.⁶

⁵ Flemming Kofod-Svendsen, "Credos (KFS's) forhistorie". Ventes trykt i en bog fra Lohses Forlag 2008.

⁶ Se Viggo Mortensen og Jørgensen Stenbæk (red.), *Teologi i Århus 1942-1992*, Århus: Århus Universitetsforlag 1992

Selv om starten var langsom, viste den sig solid. I nogle år omkring 1970'erne havde det nye fakultet i Århus flere studerende først i optag og siden også totalt end det gamle i København. I Århus nægtede den første generation af professorer at gennemgå alt stoffet og bruge lærebøger. De studerende skulle selv studere og først og fremmest lære arbejdsmetode. Det passede ikke så godt til den 1941-studieordning, som man overtog fra København. Her var der indført en lille forprøve efter ca. halvandet år studier, men herefter skulle man blot lære stoffet og så vise, at man kunne aflevere det hele samlet til mundtlige og skriftlige eksaminer i løbet af højst to terminer til sidst. Idealet var, at teologen skulle opdrages til som præst at kunne stå på ét ben og sige lidt om det hele til den undrende menighed.⁷

Sigtet med den nye Århus-ordning fra 1969 var anderledes: Efter 3,5 års grundstudium med eksamen i alle fag, skulle man selv studere, skrive øvelsesopgaver etc. og hen ad vejen aflevere en større og to små emneopgaver samt aflægge prøve i nytestamentlig teologi. Århus-teologerne blev uddannet til at være skrivende analytikere og tekstlæsere. Selv om vi, der læste efter den ordning, fik nogle huller i den almene viden - jeg fik fx først læst Regin Prenters dogmatik, da jeg skulle til at undervise i faget i København i 1980'erne - er det let at argumentere for, at det var en niveaufremmende studieordning. Så længe fakulteterne var fri for det nu herskende, økonomiske evalueringssystem, der er lige så nærgående som enevældens ideologiske kontrolsystem, var der luft under vingerne til at studere af hjertens lyst.

I København bekvemmede man sig først i 1975 til at lave en nogenlunde lignende ordning. Men holdningen her var noget anderledes. I København har man drevet teologi siden 1479, så ingen skal lære os noget! Når jeg - lidt for entusiastisk - efter min ansættelse i 1982, foreslog det ene og det andet, som jeg kendte så godt fra mine 14 rimeligt aktive år i Århus, lod man mig forstå, at her var der ikke brug for en "Herr bei uns in Aarhus". Siden har jeg været overbevist om, at etablerethedens arvesynd bedst holdes i ave af en solid kappestrid mellem to samarbejdende, men også konkurrerende fakulteter. Når fakultetet i København på flere punkter (fx studenteroptag og efteruddannelse) i de senere år har klaret sig bedre end fakultetet i Århus, skyldes det, udover Storebælts-

⁷ Jf. Mogens Lindhardt, "Teologen som taler, analytiker eller fortolker. Studiereformer og præsteidealer." *Kritisk forum for praktisk teologi* 25/1986, s. 31-44.

broen, så vidt jeg kan se, at der i dag på en del punkter er mere "Århus" i København end i Århus.

Derimod bør vi vogte os vel for at slippe det totalitære markeds alles kamp mod alle løs på teologiens område. Det er, hvad der er sket i Sverige, hvor der nu er i alt 16 små - mere eller mindre (u)duelige - "universiteter" med autorisation til at holde eksaminer i religionsvidenskab og dermed i teologi. At man siden ca. 1970 i Sverige har haft travlt med at omdanne teologi til religionsvidenskab gør kun sagen værre. Et af resultaterne er, at det hæderkronede teologiske fakultet i Lund i dag kun har et meget lille udbud i klassisk teologi. Heldigvis er der nu en bro over sundet til København! Mindre end 25-30 fastansatte teologiske lærere bør man ikke have på et teologisk fakultet, hvis man skal dække det nødvendige fagudbud, klare dagens utal af opgaver og sikre optimal faglig udveksling og samarbejde indadtil som udadtil.

I mellemtiden er universiteterne først blevet demokratiseret fra 1970 og sidst omdannet til virksomheder med bestyrelse og direktion fra 2004. Allerede i 1970-loven var der en berømt § 13, som skulle sikre kontakt til erhvervslivet eller aftagerne. Siden har folkekirken og andre aftagere været repræsenteret i fakultetsrådene eller som i dag, hvor fakultetsrådet er delt op i akademisk råd og eksternt råd, i sidstnævnte. For 32 år siden sluttede jeg en artikel om teologisk uddannelse med sloganet: "Bombarder hovedkvarteret".⁸ Det gælder stadig. Fakulteterne bliver på mange måder ikke bedre, end aftagerne og brugerne gider forlange det af dem! Aftagerne høres altid ved studieordningsændringer, men meget har de ikke haft at bidrage med. Indførelsen af praktisk teologi som et obligatorisk modul på et kvart årsværk i 1989 var dog til dels foranlediget af "aftagerønsker".

Sidste nyt er, at kirkeminister Birthe Rønn Hornbech nu har sat gang i det af forgængerer Bertel Haarder nedsatte udvalg, der skal gennemgå kravene til præste- og sognemedhjælperuddannelserne samt efteruddannelse og sikkert ikke mindst økonomien for samme. Da folkekirken omsider synes at være vokset fra den snart 150 år gamle børnesygdom, hvor resultaterne af kloge folks gode udvalgsarbejde syltes pga. politisk afmagt, kan vi sikkert forvente en hel del ændringer i kølvandet

⁸ Hans Raun Iversen, "Teologisk uddannelse som uddannelse til mission i Danmark". *Nordisk Missionstidsskrift* 4/1976, s. 254-266.

på det nye udvalgsarbejde, som let kan vise sig mere slagkraftigt end de mange halvhjertede indsatser, der er gjort på området gennem de sidste 50 år. Hvilken retning tingene vil bevæge sig i, kan man måske ane lidt om i de indlæg fra de to af udvalgets medlemmer, Karsten Nissen og Kirsten Moesgaard Andersen, der bringes i dette nr. af Ny Mission.

Alternative teologiske uddannelser

Hele historien er dog - heldigvis - langt fra fortalt hermed. Der har faktisk været - og er fortfarande - en række alternative forsøg på at etablere teologiske studier i Danmark - med forskellige formål, men indtil dato endnu ikke med den helt store gennemslagskraft.

Det vigtigste alternativ til teologistudiet har været skoleembedseksamen i kristendomskundskab, senere religionsvidenskab med kristendomshistorie, som banede vejen til stillinger som religionslærer i gymnasiet. Selv om kristendomsdelen af religionshistorie blev varetaget af lærere fra de teologiske fakulteter, hørte faget religionshistorie eksamensmæssigt under humaniora. I Århus blev Institut for Religionshistorie overført til Det Teologiske fakultet i 1983. Endnu i 1970'erne var det almindeligt anerkendt, at cand. mag.'er med hovedfag i kristendomskundskab kristendomsfagligt set var fuldt så godt rustede som cand. theol.'er. De kunne godt nok ikke hebraisk, men de vidste til gengæld, hvad der stod i Det gamle Testamente! Historien om religionsfagets løsgørelse fra teologien og omkalfatringen af kristendomskundskab er lang og ofte polariserende konfliktfyldt. Da den er veldokumenteret,⁹ springer jeg direkte til dagens situation, hvor der i København ind til i år har været et fag, der hed kristendomshistorie under religionsstudiet, men hvor det fagligt og indholdsmæssigt kun har været en skygge af det gamle fag, kristendomskundskab. Her var der et sted, hvor kirkefolk og andre sov i timen! Det var nødvendigt, at der blev udviklet selvstændige religionsfaglige studier, men det var og er en tragedie, at kristendomskundskab forsvandt som et substantielt universitetsfag.

⁹ Foruden til de to nævnte fakultetshistorier henvises til H. J. Lundager Jensen og Erik Nørr (red.), *Religion på universitetet*. Århus: Aros, 1981, Armin Geertz, Søren Jensen og Peter Widmann (red.), *Medspil og modspil - teologi og religionsvidenskab*. Århus: Det teologiske Fakultet, 1996, samt Lene Buck, Morten Thomsen Højsgaard og Laksmi Sigurdsson (red.), *Kristendomshistorie på tværs*. København: Institut for Religionshistorie 2001. Seneste runde tages i det nye tidsskrift, *Religionspædagogisk Forum* 1/2007, udgivet af Religionspædagogisk Forlag.

En tilsvarende historie finder vi mht. kristendomsfaget på seminari-erne og Danmarks Lærerhøjskole, der først blev omdannet til Danmarks Pædagogiske Universitet og nu sidst til et fakultet under Århus Universitet. Også på Lærerhøjskolen var der så sent som i 1970'erne et ganske stærkt kristendomsfag med vægt på religionspædagogiske studier, som både skole og kirke har haft stor nytte af - så at sige til i dag. Nu er der, når det skal siges kort, ingenting tilbage. Det hele forsvandt nærmest uden protester! Helt så galt er det ikke gået med seminariernes kristendomsfag, som nu hedder "Kristendom, livsoplysning, medborgerskab". Det kan der alt sammen siges meget godt om,¹⁰ men bundlinien er, at der heller ikke er meget klassisk kristendomskundskab at hente på lærerseminarierne. Der er derfor ikke meget mere end en politisk demonstration, når den borgerlige regering klamrer sig til, at religionsfaget skal hedde "kristendom" og ikke "religion" i folkeskolen. Kvalifikationer til virkelig at undervise i kristendom får lærerne kun sjældent i dagens læreruddannelse.

Med al respekt for den kristendomsundervisning, der foregår på et ikke akademisk niveau og primært uden eksamen (bibel- og højskoler, forskellige former for teologi for lægfolk under folkeoplysningsloven etc.), har vi langsomt men sikkert bevæget os tilbage til situationen under enevælden, hvor de, der ville være præster, skal studere teologi - og det på statens måde. Andre må holde fingrende borte fra akademiske kristendomsstudier. Det sørger allerede teologistudiets sprogkrav som regel for. Der er dog endnu et par tilføjelser til historien.

I 1967 oprettes *Menighedsfakultetet* i Århus og i 1972 *Dansk Bibelinstitut* i København. Den dag i dag lever de af indsamlede midler - årligt ca. 5,5 mio. i Århus og 6 mio. i København, hvor man har indlejret Luthersk Missionsforenings missionæruddannelse i form af en tværkulturel missionsuddannelse (TKM), som blev startet i et samarbejde med Missionshøjskolen i Stavanger. For så vidt angår bacheloruddannelserne i teologi, har begge institutioner nu opnået universitær associering via University of Wales, idet DBI's teologiske BA har særlig vægt på tværkulturel mission. Det betyder, at de to institutioner nu selv kan uddanne BA'er i teologi, som - så vidt deres uddannelser i øvrigt opfylder målene - må forventes

¹⁰ Se fx Ove Korsgaard, Laksmi Sigurdssosn og Keld Skovmand (red.), *Medborgerskab - et nyt dannelsesideal*. Religionspædagogisk Forlag, 2007.

at kunne fortsætte som kandidatstuderende på ét af de to teologiske fakulteter, hvis de ønsker det.

I Sverige er det regionaliseringspolitikken, der har spredt teologien ud over landet i 16 små centre. I Danmark er det kræfternes frie spil på det europæiske uddannelsesmarked og samordningspolitikken i EU, der har muliggjort det samme – et stykke ad vejen. Indtil videre har vi dog kun fire teologiske uddannelsessteder, tæt beliggende geografisk to og to. Det er ikke smukt, at de to nye, MF og DBI, ikke er udviklet i samvirke med de to gamle fakulteter - fx efter én af de mange modeller for university-college, som kendes bl.a. fra England. Æren herfor kan de fire aktører rimeligvis dele i porten. Så længe DBI og MF fastholder deres bastante konfessionelle grundlag opnår de dog næppe adgang til statslig SU for deres studerende. Det ville være at skrue tiden tilbage før 1920! Samtidig sætter deres ensidigt konservative profil grænser for det bagland, som der kan rekrutteres fra. For så vidt må man gætte på, at de gamle fakulteter vil blive ved med at være de store teologiske uddannelsesaktører i overskuelig fremtid. Men ærgerligt er det, at hvad der kunne være blevet til et frugtbart samvirke - indtil videre - er blevet til en noget rigid afgrænsning mellem de to nye og de to gamle teologiske uddannelsessteder.

Lignende spildte samarbejdsmuligheder kan man tale om i forbindelse med oprettelse af *SALT, Skandinavisk Akademi for Lederskab og Teologi*, i 2000. Forud havde Baptisternes Teologiske Seminarium i Tølløse søgt at flytte til København - tættere på et muligt samarbejde med Det teologiske Fakultet, hvor seminariets leder, Bent Hylleberg, ofte har undervist. Det syntes baglandet ikke så godt om – og måske forventede man sig heller ikke nogen særlig generøs behandling i hovedstaden! Men noget måtte der gøres, og det blev så til SALT, som støttes af en række firkirker i Danmark og Sverige med en aflægger i Oslo. Man satser dels på menighedsledelse, dels ungdomsledelse. Dele af undervisningen er akkrediteret i det svenske system. Fra 2006 annoncerer man en BA i Youth Ministry. Initiativet lever, men næppe helt så godt som ønskeligt.

Også et forsøg på at knytte den danske katolske kirkes akademisk teologiske uddannelsesarbejde til Det teologiske Fakultet i København, sådan som de norske katolikker man har gjort det til Menighedsfakultetet i Oslo, er mislykkedes. Sagen faldt - angiveligt - på grund af uenighed om de økonomiske konditioner. Det var ærgerligt, for så vidt en styrkelse af studier i katolsk teologi er lige så vigtig som den styrkelse af mulig-

heder for islamstudier, som er foregået på begge de teologiske fakulteter i gennem det sidste års tid.¹¹

De teologiske fakulteter har i flere år arbejdet aktivt for at udvikle alternative kristendomsstudier i forhold til den præsteembedsfokuserede teologi. De nye, tværfaglige initiativer er for tiden så mange, at de slet ikke kan opremses her. Internt på universiteterne - og i forhold til en lang række uddannelsesinstitutioner i ind- og udland - tilstræber fakulteterne at fungere i stadig udveksling både m.h.t. forskning og undervisning. I København er et egentligt "indre marked" for tiden under formalisering mellem alle uddannelser. På Det teologiske Fakultet er det efterhånden sjældent at have et hold, hvor der "kun" er teologistuderende. Ofte er der lige så mange meritstuderende fra andre fag, åbent universitetsstuderende, masterstuderende, efteruddannelsesstuderende eller internationale udvekslingsstuderende. Teologisk - og kirkeligt - set er det vigtigt, at vi så at sige genopretter "universitas", hvor man udfordrer hinanden, så alle studerer alt vigtigt i hele verden, "universitas". Selv om det er en utopi, er det fortsat en vigtig udfordring. Også teologer - i hvert fald nogle teologer - bør vide noget om udviklingen i alle de universitetsfag, som i dag er med til at tegne og ændre morgendagens samfund og livsvilkår.¹²

Jeg skal slutte omtalen af alternative teologiske studier ved kort at nævne det københavnske initiativ fra 1995 til en række kurser i, hvad vi kaldte *Teologisk Kommunikation*. Det Danske Missionselskab havde sin første missionsskole, ledet af den senere biskop Skat Rørdam, 1862-1870. I 1868 blev der åbnet for, at missionærkandidater kunne blive ordineret af en biskop i folkekirken, hvis de bestod en teologisk eksamen fra Københavns Universitet med græsk, men uden hebraisk. Dog understregede man, at ordinationen kun gjaldt uden for landets grænser - svarende til, at de grønlandske kateketer ikke måtte prædike, når der var rigtige danskere til stede!¹³ Det var tider! Racistiske tider, ville vi vel kalde dem i dag. Det er aldrig undersøgt, hvordan denne ordening virkede, men nyligt afdøde Tanzania-missionær og formand for BDMs bestyrelse, Georg C. Sørensen bestod missionæreksamen ved Københavns Universitet så sent

¹¹ Nærmere oplysninger om alle de nævnte institutioner kan findes på deres hjemmesider, som man kan google sig til.

¹² Jf. Hans Raun Iversen, "Teologi i fællesfeltet mellem universitet, kirke og samfund". I *Teologien i samfundet. Festskrift til Jens Glebe-Møller*, Anis København, 1998, s. 11-27.

¹³ Se Karen Langgaard, "Ordinationsritualer i Grønland - set diakront ud fra en postkolonial synsvinkel". *Kirkehistoriske Samlinger* 2004, s. 71-108.

som i 1951. Her er der altså er nok en tradition, der – uden at nogen har råbt vagt i gevær (?) - er gået glemmebogen.

Formålet med oprettelsen af kurserne i Teologisk Kommunikation var bl.a. at genoptage denne tradition og samtidigt at dække en række andre teologiske uddannelsesbehov på tværs af og uden for kirkesamfundene.¹⁴ I løbet af 7-8 år blev det til omkring 30 kurser med i alt mere end 1000 deltagere – og med en snes internationale lærere fra Charles Kraft over Tariq Ramadan til Paul Otto Brunstad.¹⁵ Jeg bliver ofte spurgt, hvad der blev af denne velbesøgte kursusrække? Svaret er trefoldigt:

For de første løb vi ind i en - ukollegial - aktion, hvor nogle lærere bad dekanen lukke kurserne, fordi de på hjemmesiden fra School of World Mission, Fuller Theological Seminary, hvorfra nogle individuelle gæstelærere rekrutteredes, havde linket sig frem til nogle "uakademiske" aktiviteter.

For det andet - og nok så afgørende - var og er det i modstrid med kravet om sammenhæng mellem undervisning og forskning at blive ved med at køre så omfattende en akademisk undervisningsaktivitet med et flertal af udefrakommende gæstelærere og tilsvarende svag hjemlig forskningsunderbygning. Var det lykkedes at få opslået en fast stilling inden for området, kunne meget have set anderledes ud. Men igen var der en mulighed, der glippede.

For det tredje er kurserne *ikke* nedlagt, selvom etiketten "Teologisk Kommunikation" er det. Det tværfaglige samvirke, kursernes prægedes af, har vi ikke uden held søgt at fremme lokalt gennem satsningsområdet *Religion i det 21. århundrede* 2003-2007. Der afholdes forsat åbne kurser på Københavns Universitet både i januar og august og i løbet af semestrene, men rigtigt nok ikke så mange og fantasifulde som i slutningen af 1990'erne. Sidste august underviste Paul Otto Brunstad om mentorskab, og august dette år holder jeg et kursus omkring missionale menighedsstudier med feltarbejde etc. som i de gode gamle dage. Kursernes antal er blevet mindre på Københavns Universitet, det samme gælder deltagerantallet til de fleste kurser. Samtidig er kursusudbydernes antal blevet større. Det er vist en historie, der er hørt før.

¹⁴ *Betænkning om oprettelse af en dansk akademisk åben uddannelse i "Teologisk Kommunikation"*, DMR, August 1995.

¹⁵ Jf. Den opsummerende rapport i Jørn Henrik Olsen og Hans Raun Iversen, "Mission Studies at the University of Copenhagen". *Swedish Missiological Themes* 4/2006, s. 419-433.

Endelig har de teologiske fakulteter fulgt de universitetspolitiske paroler og har taget fat på efteruddannelses tilbud, hvoraf nogle særligt retter sig til præster. Det er et andet af de områder, som det nys nedsatte udvalg skal se på. Der er ingen tvivl om, at den gamle Præstehøjskole fra 1960'erne, der i dag er fusioneret med Religionspædagogisk Center til *Teologisk Pædagogisk Center, Løgumkloster*, gør en god indsats på en lang række områder. Men det er lidt umoderne, at man ikke er "konkurrenceudsat", som markedet jo kræver det.

Konklusionen er, at isen er brudt: De teologiske fakulteter er indstillet på mange slags fornyelse. En vigtig betingelse er dog, at fornyelsen kan finansiere sig selv, for der er ikke ledige penge i kassen - og ingen tradition for indsamlinger i menighederne! Man kan i dag ikke blot blive cand. theol., men BA i teologi og fx. supplere med en overbygning i religion eller islamologi. I København kan man også blive Master fra Det teologiske Fakultet i henhold til et (fleksibelt) personligt fastlagt studieforløb svarende til et års akademisk arbejde, der kan spredes ud over flere år efter optagelsen på uddannelsen. Af den slags masters produceres der ca. en halv snes om året. Begge fakulteter arbejder seriøst på at lancere nye kandidatuddannelser med vægt på kristendom i forhold til kultur og samfund, andre religioner og/eller pædagogik og kommunikation. Det kan man dog kun gennemføre, hvis der er nogen, der gider bombardere hovedkvartererne: Den slags nye uddannelsesplaner falder meget let på, at ministeriet ikke finder, at der er dokumentation nok for interessen blandt "aftagerne". Og det *skal* der være i en tid, hvor markedet bestemmer over alt og alle!

På det allerseneste har begge teologiske fakulteter meldt ud, at de også gerne går ind i et muligt samarbejde som underleverandører i kristendomskundskab til den professionsbacheloruddannelse i *Kristendom, kultur og kommunikation*, som overvejes etableret ved de professionshøjskoler, som henholdsvis Diakonhøjskolen og Diakonissestiftelsens skoler hører under. Anledningen er bl.a. ønsket om højere uddannelseskraft til sognemedhjælpere, som også ligger i det nye udvalgs kommissorium. MF og DBI har også meldt sig på banen. Nok engang må man håbe, at helhedsrettet klogskab vil kunne modstå institutionel nidkærhed, så der kan samarbejdes om en vigtig mulighed for at etablere en ny kristendomsfaglig uddannelse, som vil kunne bruges bredt - i både det sognekirkelige og det frie kirkelige arbejde og langt udenfor.

Kulturkamp om statslig finansieret undervisning i teologi og kristendomskundskab

Mht. uddannelsesfinansiering for skoler såvel som uddannelsesstøtte for studerende er det meget svært at navigere i Danmark, når det handler om uddannelser, der har med religion at gøre, hvis man da ikke sværger på, at man holder religionerne ud i strakt arm, som religionsvidenskabsfolk helst gør det. SU-styrelsen går helt i spind, når man lugter tilløb til noget, der måske kan skabe præcedens for, så staten også skal betale SU til uddannelse af præster i Scientology og imamer til virke i Danmark.

Den universitære del af folkekirkens præsteuddannelse er fuldt statsfinansieret, og under den praktiske del på, hvad der i gamle dage hed pastoralseminarierne i København og Århus, oppebærer de studerende SU, selv om denne uddannelse ellers er finansieret af rent kirkelige midler via Fællesfonden. Frikirkerne har derimod som hovedregel ikke kunnet få SU til deres teologiske uddannelser i ind- og udland, selv om nogle så alligevel har fået det indimellem. Oprydning på dette punkt kræver en politiker af Birthe Rønn Hornbechs format. Men hun lader sikkert sagen sejle rundt mellem ministerierne, for den kan ikke løses uden en afklaring omkring den manglende danske religionspolitik.¹⁶ Foreløbigt har kirkeminister Hornbech på aldeles uøkumenisk vis skibet alle sager vedr. andre religionssamfund over til Justitsministeriet for at få et "rent" folkekirkeligt Kirkeministerium. Betydningfuldt al den stund oprydningen i det religionspolitiske morads i Danmark - ud over religionssamfundene - netop er tiltrængt af hensyn til integrationen og folkekirken, hvis tarv minister Hornbech er sat til at varetage.

På de teologiske fakulteter får vi regelmæssigt den besked fra religionshistoriske kolleger som Tim Jensen og Michael Rothstein, at vi slet ikke hører hjemme på universitet. I en tid, hvor alle universitetsfag på alle måder tvinges til nærkontakt til det område de studerer, fastholder disse kolleger standhaftigt, at religion kun kan studeres, når man holder den ud i stiv arm, helst helt uden berøring. Som teologer fastholder vi, at sådanne religionshistoriske kolleger kun ser en begrænset side af sagen i deres troldspejl. Når det fx er vigtigt, at der undervises i islamisk teologi på de teologiske fakulteter, er det ikke blot, fordi det er godt for de teolo-

¹⁶ Jf. Danske Kirkers Råds "Rapport vedrørende frihed og lighed", efteråret 2007. Se videre kapitel 8 "Staten, folkekirken og religionspolitikken" i min bog *Grundtvig, folkekirke og mission*, der udgives på forlaget Anis maj 2008.

gistuderende, men også for de islamstuderende, herunder studerende med islamisk baggrund, som også har brug for at udfordres til at tænke islam igennem indefra, på samme måde vi som teologer søger at tænke kristendommen igennem indefra såvel som udefra.

Som sagt mener jeg, at det er urealistisk - og næppe heller ønskeligt - at staten skal give sig til at finansiere uddannelser, der er konfessionelt bundne. På samme måde er det både urealistisk og uønskeligt at staten skal finansiere uddannelser, der har den målsætning at præge de studerendes personlighed, trosliv og religiøse kompetence i en bestemt retning. Den slags må "aftagerne" selv tage sig af i form af praktik, føleordninger, efteruddannelse etc. Når fx biskopperne gerne vil have, at kandidaterne skal kende salmebogens salmer, er det gode svar, at de bedst læres ved at synge dem - i menighederne. Derimod er det altafgørende at fremme solide studier i kristendomskundskab på alle niveauer - indtil det højeste - sådan som det er universitetets opgave.

De studerende på gamle såvel som nye teologiske uddannelser i statsligt regi skal ikke lære, hvad Gud siger, men hvad forskellige kirker og kristne traditioner siger! De skal - billedlig talt - inviteres ind i kirkerne forstået som levende biblioteker, sådan som skolekirketjenesterne bogstaveligt og glimrende gør det i forhold til folkeskolen. Men det skal i sådanne statslige uddannelser stå enhver frit for, om man vil lære salmerne og symbolikken på altertavlerne at kende ved selv at synge og male med, eller kun ved at læse, høre og se med. Afgørende er det, at kristendommen studeres, som det den også er: et stykke levende liv.

Her går et afgørende skel i vor tids kulturkamp. Der må argumenteres mod alle dem, der kræver teologien ud af universitetet, kristendommen ud af kulturen og skolernes juleafslutninger ud af kirkens rum. I et land, hvor der er offentlige uddannelser i alt, hvad markedet kræver, skal der også kunne undervises i kristendomskundskab på alle niveauer på statens regning, så kirken og alle andre, der vil bruge dem, kan få kristendomsfagligt veluddannede medarbejdere.

Tiden er til at opgive enhver tanke om en teologisk uddannelse, der monopolisere kvalificeret kristendomskundskab for præstespirer. Tiden er til, at alle slags voksne skal inviteres til en fri nærkontakt med kristendommen, sådan som skole-kirketjenesterne gør det i forhold til alle slags børn. Tiden er til at indhente det kulturtab mht. kendskab til kristendom, som alt for lang tids mangel på planlægning har stedt os i.¹⁷

Hans Raun Iversen, f. 1948, cand. theol., er lektor i praktisk teologi ved Afdeling for Systematisk Teologi på Københavns Universitet og 2003- 2007 tillige formand for styregruppen for Københavns Universitets satsningsområde, "Religion i det 21. århundrede." Blandt hans mange publikationer er "Praktisk teologi" (1995).

¹⁷ Jf. Min artikel "Om koordination af teologisk uddannelse i Danmark og kirkelig uddannelsesplanlægning, som ikke eksisterer". *Stud. teol.* 1973, nr. 12, s. 10-15.

Hvilke præster har danskerne brug for? Et folkekirkeligt perspektiv

Af Karsten Nissen

Den konstantinske tid – den årtusindgamle syntese mellem kirke og samfund – er ved at smuldre, og der er i dag brug for præster, som erkender denne virkelighed og samtidig føler sig forpligtet på det folkekirkelige grundsyn. Denne erkendelse reflekteres også i betænkningen om "Opgaver i sogn, provsti og stift", hvor det siges, at folkekirkens hovedopgave er mission. Siden oplysningstiden er evangeliet ofte blevet tilpasset den af oplysningstiden prægede kultur, i dag er der brug for præster, som har mod til ud fra evangeliet at forholde sig kritisk til den moderne vestlige kultur.

Mangfoldighed – en livsbekræftende frihed

I en artikel under overskriften "Ordet over konfessionerne" taler Gustaf Wingren om den frihed, Jesus bringer os i sit evangelium. Men samtidig erkender Wingren, at de, der har ansvaret for forvaltningen af kirkeinstitutionen, ofte skaber faste ordninger på institutionelt plan, der har den stik modsatte virkning. I stedet for at åbne kirkens døre, holder disse faste ordninger kirkens døre lukket til.¹⁸ Wingren siger:

Den af troen fødte kærlighed kalder ikke straks mangfoldighed for kaos, men vil helst forestille sig, at mangfoldigheden er en livsbeholdende frihed. Dette er den positive faktor. Gemt inde i den ligger der en for kirkelivet skæbnesvanger brist. Disse mennesker med deres udadrettede blik orker ikke flere timer i træk at samtale om kirkens organisation og ydre ordening, men overlader den slags emner til andre personer. Dermed får gruppen af nidkære dørlukkere, kirkens negative faktor, deres store chance. De, som ikke burde tage sig af kirkens ydre ordening, netop de tager sig af den. Den positive og negative faktor virker sammen og skaber de stadig tilbagevendende problemer i kirkesamfundene over hele verden.¹⁹

¹⁸ Gustaf Wingren, *Konfrontationer*. Forlaget Mimer, 1989, s. 83-101.

¹⁹ Wingren 1989:90.

Jeg læste denne artikel som en formaning til eftertanke for mig og enhver anden, der har et folkekirkeligt ledelsesansvar. Vore diskussioner om folkekirkens ydre ordninger kan kræve så megen energi, at vi forsummer kirkens udadrettede virksomhed: Forkyndelsen af friheden i Kristus Alt for mange mennesker med visioner om kirke og kristendom, med dybt engagement og vilje til at arbejde for kirken, har erkendt, at menighedsråd, provstiudvalg og stiftsråd ikke var steder, hvor deres visioner og engagement kunne bruges. Derfor vendte de ryggen til disse råd og udvalg og lagde deres visioner og engagement andetsteds. Mange unge præster oplever også, at de må bruge tid og kræfter på forvaltning af kirkens ydre apparat, tid og kræfter, som kunne være anvendt til deres egentlige opgave: at forkynde evangeliet i deres sogn.

Jeg tror, det er en erfaring for mange præster, at de føler at skulle udøve en stedfortrædende tjeneste. Det samfund, vi lever i, har det svært med kirkeinstitutionen. Vi lever bestemt ikke i en gudløs eller åndløs tid, men religion og spiritualitet er i høj grad blevet et forbrugsgode, hvor den enkelte selv sammensætter sin religion. Og der er mange forskellige varer på hylderne. Her oplever mange præster at skulle være kristendommens og kirkens apologet, og det er en vanskelig opgave at påtage sig. Men endnu vanskeligere er det, at nogle af folkekirkens medlemmer også synes at betragte præsten som den "sandt troende". Dette er det stedfortrædende element: at præsten på én gang påtager sig opgaven som kristendommens forsvarer og som den, der tror sandt og ret på andre menneskers vegne. Det er klart, at noget sådant kan et menneske ikke holde til, og måske vi her finder en af årsagerne til, at et stigende antal præster går ned med stress og udbrændthed.

Den konstantinske tid er forbi

Danskerne har brug for præster, der erkender den virkelighed, vi er folkekirke i. Sandheden er, at den årtusindgamle syntese imellem kirke og samfund i Danmark er ved at smuldre, som det sker og er sket i de øvrige europæiske lande. Om denne syntese har man anvendt udtrykket "den konstantinske tid". Denne betegnelse skyldes Kejser Konstantin den Stores religionspolitik. I 312 udsender Konstantin den Store en kundgørelse om, at kristendommen skal være en tilladt religion i romerriget. Dermed slutter ca. 250 års forfølgelser af den kristne kirke. Den konstantinske religionspolitik kulminerer i 380, efter Konstantin den Stores død, da hans sønner gør kristendommen til den eneste tilladte religion i romerriget.

Siden dengang har man talt om staten som kristendommens værner og om den nære forbindelse imellem kultur og kristendom i den vestlige verden. I forbindelse med reformationen fandt denne integration sit særlige udtryk derved, at Luther betragtede fyrstens opgave som værner af den nationale kirke. I forbindelse med reformationen i Danmark blev det i 1536 gjort klart, at kongen overtog bispernes ejendom og tiendeindtægter, medens han til gengæld dels skulle værne landet imod angreb ude fra, dels skulle være den øverste værner af og garant for den evangelisk-lutherske kirke i Danmark

Selv under enevælden var der ikke absolutisme i Danmark. Den enevældige konge var altid underlagt Guds herredømme og stod ansvarlig over for Gud som lovens egentlige kilde og samlende kraft. I Kongeloven 1665, som var den danske enevældes forfatningsdokument, siges det: "Den bedste begyndelse på al ting er at begynde med Gud". Derefter taler Kongeloven om kongens forpligtelse over for Gud. Helt op til Grundloven i 1849 var den enevældige konge alene øverste leder af den danske statskirke, som alle danske borgere var forpligtet til at være medlemmer af.

Da Grundloven af 1849 indførte religionsfrihed og skabte betegnelsen "Den danske Folkekirke", fortsatte den nære forbindelse imellem kirke og stat, idet Grundloven fastslog at "Den evangelisk-lutherske Kirke er Den danske Folkekirke, og understøttes som sådan af staten". Folkekirken er en territorialkirke, og derfor findes der ikke en plet af Danmarks jord, som ikke hører til et kirkesogn, der ligger i et provsti og i et stift. Men også efter Grundloven betragtes Kongen eller Dronningen som kirkens øverste værner. Regenten skal ifølge Grundloven være medlem af folkekirken og autoriserer folkekirkens gudstjenesteordning, ritualer, bibeloversættelse og salmebog.

Den nære forbindelse mellem kristendom og statsmagt afspejles i den sætning, som indleder alle love og kgl. resolutioner i Danmark: VI MARGRETHE DEN ANDEN, af Guds Nåde Danmarks Dronning, gør vitterligt ... Og da Dronning Margrethe II tiltrådte sit embede som Danmarks Dronning i 1972, fremlagde hun sit valgsprog: "Guds hjælp, folkets kærlighed, Danmarks styrke." Alt dette er tegn på en kultur og et samfund, der opfatter sig selv som "kristen" i den forstand, at kristendommen er den af så godt som alle tiltrådte tro, og at kristne værdier er det bærende element i lovgivning og kultur. I et sådant samfund er der en nøje sammenhæng imellem det folkelige og det kristelige. Skolen giver

kristendomsundervisning, forældrene oplærer børnene i den kristne tro, og der er i det hele taget blandt folk et forsvarligt kendskab til det, som Grundtvig kalder "den kristelige børnelærdom".

Europa som missionsmark

Den europæiske – og danske – virkelighed er imidlertid en helt anden i dag. De europæiske samfund er præget af sekularisering og pluralisme. Indvandringen har medført at de øvrige store verdensreligioner er rykket tæt på os, og der opstår nye former for åndelighed og religion, samtidig med at den ateistiske bevægelse gør sig gældende på en ny og offensiv måde. Samtidig med at medierne sætter fokus på religionens rolle, er der mange, som mener, at der er for meget religion i det offentlige rum.

Europa er blevet kaldt det "kristne kontinent". Historisk har kirkerne i Europa og Nordamerika igennem deres missionsvirksomhed oprettet kristne kirker i Afrika, Asien og Latinamerika. Denne missionsvirksomhed blev en bragende succes: i dag bor der flere kristne syd for Ækvator end nord for. Men samtidig har mange fået den opfattelse, at det gamle europæiske kontinent nu er blevet en missionsmark, og at den missionsvirksomhed, der er brug for i Europa, vil møde større modstand end den missionsvirksomhed, der oprindeligt bragte kristendommen fra Europa og Nordamerika til landene syd for Ækvator.

Blandt dem er biskop Leslie Newbiggin, der efter en tjeneste som den sidste generalsekretær for Det internationale Missionsråd og den første direktør for det i 1961 nyetablerede "Department for World Mission and Evangelism" i Kirkernes Verdensråd og som missionær og biskop i Indien i midten af firserne vendte tilbage til England. Han betegnede efter sin hjemkomst til Birmingham fortsat sig selv som "missionær". Denne lærde teolog, som har udgivet et væld af teologisk litteratur, var ikke i tvivl. For ham var den vestlige kultur blevet fjendtlig over for kristendommen.

Han gik videre end til at betegne den vestlige verden som et verdsligt samfund. Han anvendte betegnelsen "hedensk" om sit britiske hjemland og fandt, at dette hedenskab var vokset ud af en afvisning af kristendommen. Den vestlige verdens ny-hedenskab anså han som mere immunt over for evangeliet end det førkristne hedenskab, som den tværkulturelle mission var kendt med. Derfor havde han den faste overbevisning, at den vestlige verden med sin hedenske kultur er en udfordrende missionsfront for kirken i dag

Enhver kirke ville være ilde stedt uden religionskritik. En sådan kritik er nødvendig, hvis ikke kirken skal leve sit eget isolerede liv og dermed miste forbindelsen til det samfund, den er kirke i og for. I denne sammenhæng er der imidlertid tale om noget andet end religionskritik, nemlig et paradigmeskift fra en konstantinsk til en post-konstantinsk tid. Vi har brug for præster, som erkender denne udvikling, og som stadig kan føle sig forpligtet på det folkekirkelige grundsyn.

Folkekirkens mission

De, der har ansvaret for folkekirkens orden, synes også at være nået til en sådan erkendelse. Den 1. januar 2007 fik Danmark en ny kommunal struktur. Dette nødvendiggjorde også en ændring af den kirkelige struktur, for så vidt angår provsti- og stiftsgrænser. Den arbejdsgruppe, som udarbejdede forslaget til denne nye kirkelige struktur, blev imidlertid af kirkeministeren også bedt om at se på opgavefordelingen imellem sogn, provsti og stift med henblik på at fremsætte forslag til en ændret fordeling af de folkekirkelige opgaver. Arbejdsgruppen beskæftigede sig altså med to centrale områder i den folkekirkelige administration, og dens betænkning blev imødeset med stor spænding.

Som indledning til sine forslag valgte arbejdsgruppen at fremsætte en række principielle og teologiske bemærkninger om folkekirkens opgave som kristen kirke. De allerførste linier lyder således:

Folkekirkens mission som kristen kirke er at forkynde Kristus som hele verdens frelser. Dette udgangspunkt er lovgivningsmæssigt bestemt i Grundloven, der bestemmer folkekirken som den evangelisk-lutherske kirke. Forkyndelsen bygger på den grundforudsætning, at mennesker ikke ved egen indsats kan gøre sig fortjent til noget over for Gud, men kun kan modtage alt fra Gud i troen på Jesus Kristus. Kirkens overordnede opgave danner udgangspunkt for de konkrete former, kirkelivet får i sogn, provsti og stift. Alle konkrete målsætninger må dybest set tjene denne opgave.²⁰

²⁰ Kirkeministeriet, *Betænkning 1477. Opgaver i sogn, provsti og stift. Betænkning fra Arbejdsgruppen om ændring af den kirkelige struktur*. Sammenfatning. København: Kirkeministeriet, 2006, s. 7.

Folkekirken lokale og universale missionsopgave

Det er en ganske forpligtende udtalelse. For det første fastslås det, at folkekirkens missionsopgave er universel, idet det er folkekirkens mission som kristen kirke at forkynde Kristus som hele verdens frelser. Hermed er sagt, at folkekirkens opgaver ikke kan begrænses til Danmark. Allerede den ændring, som blev gennemført i Medlemsloven for nogle år siden, gjorde op med det princip, at folkekirkens virksomhed begrænser sig til Danmark. Før den tid måtte man som dansk statsborger opgive sit medlemskab af folkekirken, hvis man flyttede til udlandet.

Efter ændringen i medlemsloven kan man bevare sit folkekirke-medlemskab også som boende i udlandet, idet man anses som tilhørende menigheden i det sogn, man boede i ved udrejsen fra Danmark. Derfor har man ret til kirkelig betjening i dette sogn under ophold i Danmark. Som territorialkirke har folkekirken en direkte og primær opgave over for de mennesker, som bor i det enkelte sogn, men som kristen kirke er folkekirkens opgave universel. Begge opgaver er ifølge betænkningen indeholdt i folkekirkens mission.

For det andet gøres det klart, at forkyndelsen bygger på den evangeliske forudsætning, at vi modtager alt i gave fra Gud i troen på Jesus Kristus. Dermed er sagt noget væsentligt om det kristne evangelium, som folkekirken skal forkynde. Folkekirken er en evangelisk-luthersk kirke, og i en sådan kirke vil hovedopgaven altid være en forkyndelse af Guds ubetingede nåde i Jesus Kristus. Dette betyder, at folkekirken på den ene side har en både lokal og universel missionsopgave, og at denne opgave kræver handling. På den anden side gør betænkningen det klart, at resultatet af denne missionsindsats ikke alene afhænger af menneskers indsats, men er Guds gave til den enkelte. Her siges noget væsentligt om det kirkebegreb, der ligger bag betænkningens indledning: kirken tilhører ikke mennesker, den er Guds kirke og skal derfor være et redskab for Guds mission.

Et nyt missionsbegreb

For det tredje fastholder betænkningen, at begrebet "mission" både dækker folkekirkens arbejde blandt de døbte medlemmer og blandt dem, der tilhører en anden religion end den kristne, eller som slet ikke har noget religiøst tilhørsforhold. Betænkningens missionsbegreb er omfattende, og gælder såvel det, man tidligere kaldte "ydre mission", som det, man stadig kalder "indre mission". Ofte hører man det synspunkt gjort gælden-

de, at når der øves mission over for de døbte medlemmer af folkekirken, er der tale om et overgreb imod folk, som allerede igennem dåben er blevet kristne. Dette er et gammelt stridspunkt blandt teologer og kirkefolk. Her er betænkningen klar i sit standpunkt: forkyndelsen af Guds gave i Jesus Kristus er en missionsopgave, folkekirken er forpligtet på over for såvel døbte som ikke-døbte.

I forbindelse med den voldsomme debat om folkekirkens stilling til det store muslimske mindretal i Danmark har man også diskuteret missionen over for ikke-døbte her i landet. Enkelte teologer hævder, at det ikke er en opgave for den sognepræst, i hvis sogn der bor muslimer, at øve mission over for dem. Præstens opgave er ifølge denne opfattelse begrænset til alene at yde kirkelig betjening over for folkekirkemedlemmerne i sognet. Her siger betænkningen, at det er en hovedopgave for folkekirken at øve mission over for alle, såvel døbte som ikke-døbte.

Folkekirkens overordnede opgave: at øve mission

For det fjerde siger betænkningen, at den overordnede missionsopgave skal være udgangspunktet for alle arbejdsopgaver og konkrete målsætninger i sogn, provsti og stift. Her bliver betænkningen meget konkret, idet det fastholdes at alle folkekirkens opgaver skal tjene den overordnede opgave: at øve mission. I virkeligheden er denne indledning til betænkningen en programerklæring, der skaber en klar forbindelse mellem folkekirkens indre og ydre anliggender. Dermed gøres det klart, at når man tager stilling til folkekirkens økonomi, personalepolitik, uddannelseskrav, gudstjenesteordning og ritualer i øvrigt, for blot at nævne nogle få af folkekirkens vigtige arbejdsområder, bør man i diskussionen vurdere, om dette tjener folkekirkens overordnede opgave: at øve mission.

Jeg opfatter betænkningens indledning som en erkendelse af, at den konstantinske tid er forbi. Der tilkendes, at der er sket noget afgørende nyt i forholdet mellem folkekirken og dens medlemmer, og at dette bør få konsekvenser for folkekirkens arbejdsopgaver og struktur. Det er ganske tydeligt, at folkekirken er under forandring i disse år, og at disse forandringer også vil få konsekvenser for præsteuddannelsen, er indlysende. Kirkeministeriet har netop nedsat en arbejdsgruppe, der skal udarbejde et forslag til en nyordning af den praktisk-teologiske uddannelse af folkekirkens præster.

Endvidere er de gamle grænser imellem kirkelige bevægelser og teologiske retninger i bevægelse, nogle vil sige under nedbrydning. Indre

Mission og Kirkeligt Samfund er i samtale med hinanden, og har netop i fællesskab udgivet en ny bønnebog. To gange har et bredt udsnit af dansk kirkeliv deltaget i danske missionskonferencer, hvor man i fællesskab har drøftet forholdet mellem folkekirke og mission. Islamkritisk netværk, der blandt sine medlemmer rummer en del tidehvervsfolk, opfordrer folkekirken til at øve mission over for muslimer. En tidligere chefredaktør med tætte bånd til Tidehverv udgav i 2006 en bog, der under overskriften "Tag et brækmiddel", kritiserer folkekirken for ikke at følge missionsbefalingen.²¹ Det er tydeligt, at det opbrud, der igennem de seneste 15-20 år er sket i de kristne kirker overalt i den vestlige verden, og som peger på nødvendigheden af mission, også er ved at slå igennem i Danmark. For at kunne gøre det, må folkekirkens præster gøre sig klart, hvorledes evangeliet om sandheden i Kristus forholder sig til et samfund præget af modernitet og sen-modernitet.

Oplysningstidens sandhedsbegreb og forkyndelsen af Sandheden i Kristus

I oplysningstiden i sidste halvdel af 1700 årene formulerede Immanuel Kant slagordet "At vove at vide". Oplysningstiden har på tre måder præget os, der lever i dag. For det første fordi oplysningstiden skaber begrebet "det moderne selv". Den enkelte skal selv på baggrund af fornuftsmæssige og rationelle overvejelser skabe sin egen personlighed og ikke binde sin skæbne og sin identitet til fyrsten og til kirken. For det andet fordi oplysningstiden fastslog at man bør anvende almindelig fornuftsmæssig argumentation for at fastslå, hvad der er sandt. For det tredje, fordi disse to indsigter sammen giver baggrund for at forstå, hvilke kræfter der skaber den sociale orden i et samfund, således at der kan opsættes en social kontrakt, der regulerer og opretholder denne sociale orden.

Man kan imidlertid stille det kritiske spørgsmål til oplysningstidens filosoffer, om ikke deres forståelse af den frigørende sandhed i virkeligheden begrænser begrebet "sandhed". For dem var sandheden først og fremmest det, der kunne opfattes og erfares ved hjælp af menneskets egen tanke. Desuden har de tilsyneladende den opfattelse, at sandheden er en objektiv størrelse, hvor videnskabelige opdagelser er den eneste sandhedskilde. Endelig regnede de kun med den målelige sandhed, idet de tillagde fakta større vægt end værdier. Her finder vi begyndelsen til

²¹ Gade, Sven Ove, *Tag et brækmiddel*. København: Gyldendal, 2006.

den privatisering af religion og tro, som skyldes, at mange ser en modsætning imellem naturvidenskabelige fakta og religiøse sandhedsbegreber. Samtidig finder vi her en egentlige årsag til, at nogle i dag betragter religion som en ren privatsag, der ikke hører hjemme i det offentlige rum.

Enhver kirke skal erkende den sammenhæng, den er kirke i, men vi begår en fundamental fejltagelse, hvis vi helt og fuldt accepterer dette begrænsede sandhedsbegreb. Det kristne evangelium hævder, at sandheden er en person, Jesus Kristus, men at denne sandhed ikke lader sig bevise, således at den kan blive en del af de fakta, vi siden oplysningstiden har anvendt som redskab til at bestemme, hvad sandhed er. Videre hævder evangeliet, at den treenige Gud Fader, Søn og Helligånd er en levende og dynamisk virkelighed, der virker igennem sin kirke, men også uden for den. Desuden er det evangeliets påstand, at troen sætter et menneske virkelig frit igennem syndernes forladelse.

Siden oplysningstiden har megen teologisk tænkning været optaget af at tilpasse evangeliet til den moderne vestlige kultur. Måske det nu er opgaven at vende spørgsmålet om og betragte den moderne vestlige kultur ud fra evangeliet. Skal kirken have en fremtid også i den tid, vi lever i nu, må vi på den ene side hilse den frigørelse velkommen, som skete med oplysningstiden. På den anden side må vi nægte at acceptere et indsnævret sandhedsbegreb og i stedet fastholde Sandheden i Kristus som forudsætning for en sand frigørelse af mennesker. Dette er ikke nogen let opgave, det er med sikkerhed heller ikke nogen populær opgave, men det er efter min opfattelse nødvendigt at give sig i kast med den. Vi har brug for præster, som går i gang med denne opgave.

Ifølge evangelisk-luthersk embedsteologi står præsten ikke alene i sit arbejde. Martin Luther nedbrød skellet mellem præster og lægfolk i den forstand, at han betragtede dåben som den grundlæggende kristne ordination. Luther hævdede tanker om det almindelige præstedømme, men betragtede samtidig det særlige præsteembede som indstiftet af Gud. Det almindelige præstedømme bygger således på dåben og opbygges i troen ved ordets forkyndelse, medens det særlige præsteembede varetager ordets rene forkyndelse og sakramenternes rette forvaltning. Dette udøves i ansvar overfor og i samspil med det almindelige præstedømme. Derfor er det vigtigt, at folkekirkens svar på den forandrede situation, som møder os i disse år, anses som et fælles anliggende imellem folkekirkens præster og lægfolk. Vi har brug for præster, som er parate til at inddrage menighedernes lægfolk i det pastorale arbejde uden dermed at

sætte præsten lovfæstede uafhængighed af menighedsrådet i sin embedsførelse overstyr.

I 1968 skrev Hans Küng følgende om fremtidens kirke:

Hvilke kristne, hvilken kirke tilhører fremtiden?

Ikke en kirke, som er doven, overfladisk, åndløs, ligegyldig, frygt-
som og svag i sin tro.

Ikke en kirke, som forventer blind lydighed og en fanatisk parti-
loyalitet.

Ikke en kirke, som er blevet en slave af sin egen historie, som altid
bremser op med mistro og i forsvarsposition for da alligevel til slut
at blive tvunget til at gå på kompromis.

Ikke en kirke, som er anti-kritisk, anti-intellektuel og diletantisk.

Ikke en kirke, som er blind over for problemerne. Mistroisk overfor
fornuftsmæssig viden og dog kræver en kompetent autoritet over
alt og alle.

Ikke en kirke, som er stridbar, utålmodig og unfair i samtalen.

Ikke en kirke, som er lukket over for den virkelige verden

Kort sagt: fremtiden tilhører ikke en kirke, som er uærlig.

Nej, fremtiden tilhører

En kirke, som ved, hvad den ikke ved.

En kirke, som forlader sig på Guds nåde og visdom, og som i sin
svaghed og uvidenhed dog har en rodfæstet tillid til Gud.

En Kirke, som er stærk i sin tro, glad og sikker, men alligevel selv-
kritisk.

En kirke, som er fyldt med intellektuel søgen, spontanitet, livlighed
og frugtbarhed.

En kirke, som har modet til at tage initiativer og til at løbe en risiko.

En kirke, som, når alt kommer til alt, er åben over for den virkelige
verden.

Kort sagt: Fremtiden tilhører en kirke, som er grundlæggende tro
overfor sandheden.²²

²² Hans Küng, *Wahrhaftigkeit. Zukunft der Kirche*. Herder, 1968, s. 69-70. Min oversættelse.

Det er ganske sigende, at en 40 år gammel tekst kan tale direkte ind i vores sen-moderne virkelighed. Danskerne har brug for en kirke, der er tro over for sandheden, og som har mod og tro til at kæmpe for denne sandhed. Derfor har danskerne også brug for præster, som erkender denne virkelighed, og som vil og kan forkynde evangeliet ind i den.

Karsten Nissen, f. 1946, har siden 1996 været biskop i Viborg stift, og har tidligere været universitetslærer, sognepræst, forstander for Diakonhøjskolen og domprovst. Karsten Nissen har udgivet bøgerne Mission og enhed (1972), Hvad er økumeni? (1975), Menighedens liv og vækst (red. 1977), Diakoni – en forsømt dimension i kirken (1983), Huset mellem himmel og jord (1993) og Diakoni – en integreret dimension i folkekirken (red. 2001).

Menighedsbaseret og -praktiseret teologi og teologisk lederuddannelse

Bent Hylleberg og Ib Sørensen

I artiklen forsøger forfatterne at give et kortfattet bud på, hvilke kompetencer fremtidens præster og kirkeledere får brug for – kompetencer, som de derfor uddannelsesmæssigt skal støttes i at udvikle. Det gør de ud fra overvejelser om at være kirke i mission i dagens Danmark og ud fra en principiel diskussion om teologiens "hvor" og "hvad". De argumenterer for en "menighedsbaseret teologisk lederuddannelse", som de udtrykker det på Skandinavisk Akademi for Ledelse og Teologi (SALT).

Hvilke præster har danskerne brug for?

De fleste spørgsmål er ledende, fordi de giver mening på en implicit baggrund, der ikke stilles spørgsmålstejn ved. Det gælder også spørgsmålet, vi blev bedt om at besvare fra en frikirkelig vinkel, nemlig: Hvilke præster har danskerne brug for? I det spørgsmål ligger der den implicitte påstand, at danskerne *har* brug for præster.

Vi er ikke overbeviste om, at "danskerne", hvis de fik lov at svare for sig, ville sige, at de har et stort behov for præster. Det er nok snarere sådan, at kirken med dens missionsopgave har brug for både præster, ledere og medarbejdere. Vender vi det sådan, giver det mening at spørge netop os, som kirkelige uddannelsesmedarbejdere (og ikke "danskerne") om, hvad det er for en slags præster og menighedsledere, vi gerne vil uddanne til et missionalt arbejde blandt 'danskere' af en hvilken som helst slags.

Vi tror ikke, at der findes et særligt frikirkeligt svar på det spørgsmål. Der er formodentlig en principiel forskel på, hvordan forskellige teologiske og kirkelige grupperinger generelt ser på 'danskerne' og på kirkens rolle og situation. Men det er næppe forskelle i opfattelser, der præcist følger grænsen mellem frikirker og folkekirke.

Hvad er udfordringen, og hvis er den?

Det er typisk for frikirkefolk, at de ikke ser "danskerne" som nogle, der uden videre efterspørger hverken kirke eller præster. Det er en antagel-

se, vi deler, og som også ligger i selve udgangspunktet for lederuddannelsen på Skandinavisk Akademi for Ledelse og Teologi (SALT). Udover den nødvendige sakrale assistance ved de sædvanlige "rites de passage" (overgangsriter) finder vi det vanskeligt empirisk at påstå, at 'danskerne' generelt har et væsentligt behov for kirker og professionelle gejstlige embedsmænd. Derimod er det ret tydeligt, at 'danskerne' er sekulariserede eller kronisk spirituelle søgere. Så langt ser vi altså udfordringen som en decideret missionsopgave. Det vil sige, at opgaven mindre består i at vedligeholde og servicere end i at formidle til tro og efterfølgelse af Kristus. Vi ser nødvendigheden af en egentlig "metanoia", en grundlæggende ændring af sindet og af verdensbilledet hos "danskerne" generelt. Selvsagt får det også betydning for, hvordan vi tænker uddannelse, udrustning og udvikling.

Fakta om SALT:

- Skandinavisk Akademi for Ledelse og Teologi (SALT) er et internordisk samarbejde mellem fire teologiske skoler, Örebro Teologiska Högskola, Hyllie Park Folkhögskola (Malmö), SALT Oslo og SALT Danmark.
- SALT Danmark blev til i år 2000 i et samarbejde mellem Baptistkirken, Dansk Oase og Pinsekirken København. Siden kom Missionsforbundet og Apostolsk kirke ind i samarbejdet som partnere.
- I Danmark har SALT ca. 40 studerende, hvoraf de fleste læser studiet på deltid, idet danske studerende ikke er berettiget til at modtage SU.
- Danske SALT-studerende får efter tre fuldførte årsværk en svensk akkrediteret bachelor i teologi.
- SALT-samarbejdet har som mål (1) at drive en menighedsbaseret, teologisk lederuddannelse for fremtidens kirke, (2) at fokusere på kirkens identitet og mission i en pluralistisk og international kultur, samt (3) at bidrage til teologiens fornyelse med kirkens missionspraksis som samlende centrum.

En anden væsentlig antagelse for os er, at der i forhold til missionsopgaven i høj grad er brug for ledere og præster, og derfor uddanner vi

dem. Men vi gør det for menighedernes skyld, med sigte på menighederne og deres udvikling. Præster og ledere er vigtige i det omfang, de kan gøre en forskel i udvikling af levende menigheder og evner at tegne billeder af menighedens mission i Guds mission. De er væsentlige, hvis de formår at formulere menighedens vision i evangeliets perspektiv - synligt, konkret og motiverende. For os er det en misforståelse at fokusere på ledere og præster og på deres teologiske kompetencer og dannelse i sig selv. Det er menigheden som trosfællesskab, der har fået både evangeliet og missionsopgaven betroet. Vi har absolut ikke brug for professionelle, som symbolsk hæver sig over menigheden, og som overtager eller accepterer at få overgivet det mandat og ansvar, der alene er givet til de troendes fællesskab som helhed. Teologisk taler vi altså om "de døbtes præstedømme" som udgangspunkt for menighedernes læring og tjeneste. Og vi taler om udrustning af en bred skare af kristne med henblik på varetægtelse af forskellige missionsopgaver.

Målet for os er i sidste ende, at menighederne bliver missionale, at kristne fællesskaber opstår og udvikles til at blive tjenende, lærende og discipeldannende. Det er til den opgave, vi behøver ledere og præster. "Danskerne" har ikke først og fremmest brug for professionelle præster. De har først og fremmest brug for bevidste medmennesker og medvandrere, der af evangeliet er forpligtet på at tjene Gud hos næsten med håb, livsmod og kærlighed. Derfor er der også brug for menigheder, der aktivt støtter medlemmerne i en sådan tjeneste. Det er den opgave, der står centralt i vores forståelse af præsters og lederes tjeneste og dermed i vort syn på, hvad en relevant teologisk lederuddannelse for fremtidens kirke er eller bør være.²³

SALT-uddannelsen er skabt ud fra disse fundamentale antagelser, vi netop har udtrykt i løs form: Kirken er født i og til mission. Og det er menighedsudvikling, der er det væsentlige mål. Det får igen to konkrete konsekvenser for, hvordan vi på SALT tænker og praktiserer vore uddannelser: For det første tilbyder vi en *LEDER-uddannelse*. For det andet forankrer vi konsekvent denne lederuddannelse i både akademi og menighed; vi arbejder med uddannelse, der er *MENGHEDS-baseret*.

²³ Her står vi delvis på fælles grund med Menighedsfakultetet (MF) og Dansk Bibelinstitut. Det er interessant, at MF's nye strategiplan, fremlagt i *MF Bladet* 2/2007, nærmer sig grundtankerne i SALT, særligt med tydeligt fokus på det missionale og praktiske element i en relevant og menighedsrettet teologisk uddannelse (s. 4-5).

Teologisk LEDER-uddannelse

På SALT tilbyder vi en "teologisk lederuddannelse". Med det markerer vi, at der er forskel på vores "teologiske lederuddannelse" og en konventionel teologisk uddannelse. Og vi markerer, at vi ikke specifikt uddanner præster, men ledere, der imidlertid meget vel kan blive præster i frikirkelige menigheder og i (lutherske) frimenigheder. Pointen er, at vi ved at tale om en "teologisk lederuddannelse" peger på, at der er andre væsentlige kompetencer, der er nødvendige i samspil med de klassiske teologiske, når udfordringen er at udvikle trosfællesskaber. Vi har derfor inkluderet forløb som ledelse, organisationsteori, kommunikation, kulturforskning, religionsmøde m.m. i SALT-uddannelsen.²⁴

Det får naturligvis konsekvenser for uddannelsesprofilen. På mange måder følger vi en trend, der også ses på universiteterne, nemlig at de klassiske specialist-discipliner brydes op og erstattes med bredere generalist-discipliner. Der er ingen tvivl om, at det falder i de studerendes smag. Naturligvis begræder nogle udviklingen og frygter en faglig udvanding af hæderkronede discipliner. Men det er værd at overveje, om ikke tendensen udtrykker mere end tidens tilfældige og skiftende luner – for eksempel et budskab om, at vi ikke længere er modernister, der kan holde ud at se os selv i en specialistopgave og som et specialiseret tandhjul i det store system. Vi lever i en verden beriget med usikkerhed, og den, der vil spille med her, bør kunne lidt af hvert, og ikke mindst må man have lært at lære. Vi er overbeviste om, at det også gælder præster og kirkeledere. Den tid er for længst forbi, også for præster, hvor der var en klar defineret rolle med relativt afgrænsede forventninger, man trådte ind i. Det er på tide, at også uddannelsen afspejler det faktum – og forbedrer de studerende til netop den virkelighed, lærer dem at elske den og benytte dens muligheder.

På SALT har vi taget konsekvensen. Vi uddanner generalister, der primært forstår sig på det at lære og lytte, finde vej og udvikle en teologisk informeret fornemmelse og praktisk sans for liv og for ånd. Vi ønsker at uddanne teologiske ledere med indlevelsesevne i de bibelske og historiske tekster, men også i de sociale og levende tekster, der udgør menigheder og samfund. Det, vi ønsker, er at uddanne teologiske ledere, der med afsæt i Evangeliet og med indlevelsesevne og forståelseskompetencer

²⁴ Se til SALT's forståelse af ledelse *StudieHåndbogen* (s. 16) og *StudieManualen* (s. 17ff) på www.salt-akademi.dk

kan tegne begribelige og motiverende billeder af menighedens mission i Guds mission. Vi ønsker at udvikle ledere, der formår at støtte og udruste lokalmenigheden til den mission, som er den betroet. Ledere, som kan give menigheden og missionen en konkret form eller "krop" som tegn for gudsriget. Sagt med Paulus ser vi lederopgaven som den at "udruste de hellige" til de mangfoldige opgaver, som en kristen menighed er sendt med og fyldt af Ånd for at deltage i.

MENIGHEDS-baseret teologisk lederuddannelse

Det leder over i en anden hovedsag for os. Hvis ledere skal udvikle missionale menigheder, er det oplagt, at de skal forberedes til netop denne generalist-opgave. Det er for os oplagt, at den bedste måde, det sker på, er ved direkte at inddrage menighederne i uddannelsen af deres ledere. Vi ser klart et behov for, at fremtidens teologiske ledere er uddannet til og i menigheder.²⁵ Det er ét aspekt af det, vi mener, når vi omtaler SALT-uddannelsen som "menighedsbaseret".

Det "menighedsbaserede" kommer konkret til udtryk i kravet om, at SALT-studerende som en del af deres uddannelse knyttes til en lokal menighed og indgår i en mentorrelation med en leder fra denne menighed. Det vil sige, at SALT-studerende ikke alene har akademiet som uddannelsessted, men også en lokalmenighed. Vi lukker altså ikke de studerende inde i akademiets verden i tre år, men vi forsøger at sikre, at de kontinuerligt lever i den virkelighed, som de uddannes til at være ledere i. Derved opnår vi ikke alene det, at "teoretiske" input for de studerende umiddelbart kan reflekteres og diskuteres i forhold til praksis, hvilket i øvrigt er afgørende for læring. Men erfaringerne fra praksis får også ofte indflydelse på, hvad der i undervisningens sammenhæng bliver prioriteret. Det giver alt i alt et ufatteligt spændende uddannelsesmiljø.

Det er imidlertid ikke sådan, at det "menighedsbaserede" udelukkende indebærer en forpligtelse på at tage status quo for givet og således ukritisk imødekomme menighedernes udtrykte behov og forventninger. Vi mener klart, at forskningsmæssige input, der er kritiske og udviklende i forhold til menighederne, hører med til det at være i tjeneste for menighederne. Her ligner SALT-modellen de mere professions-rettede

²⁵ Om end der er væsentlige forskelle, udtrykker Henning Thomsen det samme grundlæggende behov og dilemma for folkekirkens præsters vedkommende i forholdet mellem universiteterne og kirken. Han taler også for muligheden for at indgå i menighedspraktik under teologistudiet, se *Kristeligt Dagblad*, kronikken 26. november 2001.

akademiske uddannelser, der driver aktionsforskning (ved sygeplejeskoler, handelshøjskoler og lærerseminarier mv.). Vi tager udgangspunkt i menighedernes virkeligheder og skaber reflekteret og tværfaglig viden herom – hvorpå vi tilbagefører dette "novum" (nye) som input og konkrete redskaber til menighederne, men først og fremmest inkarneret i de ledere og præster, vi uddanner. På den måde er det muligt både at være relevante for menigheder og bedrive akademisk forskning.

Der er imidlertid også andre mere filosofiske og teologiske argumenter for at arbejde på denne "menighedsbaserede" måde, og som i høj grad er forbundet med spørgsmålet om, hvad teologiske ledere skal kunne, og hvad menighedsledelse handler om.

Teologiens "hvor"

Det "menighedsbaserede" kan tages som en generel kritik af de oplysningsidealer, der søger at placere viden og viden-skabelsen i en ren fornufts-sfære. Den kan ses som en kritik af et descartiansk rationalistisk forsøg på at definere et sted udenfor historien, traditionen og kulturen samt kirken/religionen, hvor individet kan tænke frit og skabe en objektiv og sand viden, der er afkoblet både fra dets skabers og bærers personlige biografi samt fra kulturen og historien som helhed. I det "menighedsbaserede" ligger en generel påstand om, at al viden er kontekstuel skabt og distribueret.

Det betyder, at det klassiske dilemma mellem den "frie" universitetsteologi og den konfessionelle og lokale menigheds- eller konfessionsteologi får en noget anden form. Det bliver nemlig til syvende og sidst ikke et spørgsmål om fri forskning og viden-skabelse contra en (konfessions-) bundet, men derimod et spørgsmål om, til hvilken kontekst teologisk refleksion skal knyttes. Ligesom antropologien har taget et "interpretative turn" (fortolkningsmæssig vending), der indebærer et opgør med modernistisk evolutionisme og vestlig etnocentrisme, og derfor studerer kulturelle fænomener indefra, med interesse og respekt for dem, hvis kultur, tekster, symboler og praktikker, den undersøger, sådan burde det være muligt for den akademiske teologi og religionsvidenskab at acceptere og respektere, at det er kirkens symboler, den beskæftiger sig med, og at den gør det i respekt, uden akademisk snobberi og bedrevinden, for den kirke, der socialt lever i og af disse symboler.

For os er teologiens "sted" derfor ikke primært universitetet,²⁶ men derimod de menigheder og trosfællesskaber, hvor teologi leves, udvikles

og praktiseres som tro, efterfølgelse, fællesskab og diakoni.²⁷ På en måde vil det være mere frugtbart at tale om "teologisering" frem for "teologi", og derved understrege, at teologi er noget, nogen gør, bedriver, skaber, udvikler, ændrer, taber og finder; vi understreger altså det processuelle i det teologiske arbejde. Noget andet, der skal fremhæves er, at sådanne "teologiseringer" selvsagt ikke sker i et vakuum. De sker i et trosfællesskab eller et fortolkningsfællesskab. De sker derudover i forhold til et forlæg, der skal fortolkes med henblik på meningsskabelse. Et oplagt forlæg, der er autoritativt for kristne menigheder som teologiens "sted", er de bibelske tekster. Her handler "teologisering" om en fælles refleksion over Guds åbenbarede handlinger, og da først og fremmest i Kristus og i de tegn på gudsrigets nærhed og gennembrud, som han bragte med sig og viste. Et andet forlæg er Guds fortsatte handlinger, sådan som de forstås, opleves og erfares i og af de troendes fællesskab, det vil sige af menigheden. Sagt på en anden måde af Anna Marie Aagaard:

Almindeligvis bruges ordet 'kontekst' om de socioøkonomiske, politiske og historiske omstændigheder, der præger en tekst og dens tolkning. Hilarius' omvendelsesfortælling og indsigter fra nyere tekstteori lægger op til at få blik for, at 'kontekst', indbefatter overbevisningskontekst. Det er overordnet overbevisningskontekst, der lader os ordne og forstå al anden kontekst. Bevidstgjort troskontekst er således i sig selv en kompetence til forståelse af biblen – ikke bare et fromt tillæg til eksegetisk ekspertise.²⁸

Konsekvenserne af en sådan "ekklestiastisk vending" er, at der her bygges bro over et forældet, rationalistisk oplysningsfilosofisk gab mel-

²⁶ Se hertil Hans Raun Iversens elliptiske model i artiklen "Teologi i fællesfeltet mellem universitet, kirke og samfund" i *Teologien i samfundet. Festskrift til Jens Glebe-Møller*. Århus: Anis, 1998, s. 11ff. Vi har sympati for Iversens tese, at "teologien bedst tjener hver af de tre størrelser, den forholder sig til, ved i lige grad og på én og samme tid at tjene dem alle" (s.20), men på SALT prioriterer vi tilgangen til den teologiske opgave ud fra kirkens missionale mandat.

²⁷ Vi er her og i det følgende stærkt inspirerede af SALT-netværkets ideolog og nestor, teol. dr. Roland Spjuth, der skriver: 'Teologi ska inte längre primärt tänkas utifrån sin institutionella ram utan från det teologiska skapande som pågår i församlingarne' (Roland Spjuth, *Tro & Liv*, nr. 4, 1997, s.19). Vedr. praksisbegrebet i relation til teologisk uddannelse se fx: Craig Dykstras artikel i Nancey Murphy (et al): *Virtues and Practices in the Christian Tradition*. Notre Dame Press, 1997/2003, s.161ff.

²⁸ Anna Marie Aagaard; *Ånd har krop*. København: Anis 2005, s. 76f.

lem teologi som videnskabelig disciplin – afkoblet fra de troendes fællesskab – og menighedens ”teologisering”. Selv fra et strengt akademisk og videnskabeligt synspunkt giver det altså for os at se god mening – ”menighedsbaseret” – at henlægge teologisk forskning til menighederne selv og arbejde med teologi ”indefra”.²⁹ Ganske enkelt, fordi det er her i de troendes fællesskab, at teologi bliver til etik, social virkelighed, diakoni og mission. Hvad der foregår andre steder er i den sammenhæng ikke afgørende, selv om vi på SALT værdsætter og selvkritisk anvender mange former for teologisk forskning – herunder også den moderne stats universitetsbaserede teologiske forskning.³⁰

I klassisk teologi blev en ”teolog” defineret som ”et menneske, der beder”, og teologi blev forstået som refleksion over praktikker. Det blev udtrykt med begrebsparret: ”Lex orandi, lex credendi”, bønnens lov er troens lov. I et historisk perspektiv er det oplysende at iagttage, at teologiens ”sted” længe befandt sig i forskellige udgaver af kristne trosfællesskaber, hvor den tillige var knyttet til missionsopgaven: I oldkirken var det teologiske arbejde knyttet til byernes større menighedscentre (Alexandria, Kartago, Antiokia, etc.) og i middelalderen til katedral- og klosteskolerne. Efter år 1200 flyttede teologien ind i de nyoprettede universiteters teologiske fakulteter, der oftest var præsteskolers med nær tilknytning til kirken. Ingen af disse steder herskede der tvivl om teologiens ”videnskabelighed”, der først blev anfægtet med naturvidenskabernes voksende krav om forudsætningsløshed (fra 1750 og fremefter) – et krav fra modernismens epoke, der endnu bliver fremført i den danske debat om teologisk uddannelse.³¹

²⁹ Spjuth 1997:27.

³⁰ Se Arne Rasmussens artikel i *IXTHUS*, 4/2007, s.15-23: ”Teologi som en kyrklig praktik” – en interessant analyse af teologiens vej tilbage – eller frem! – til fokus på trosfællesskabets praktikker.

³¹ Ole Jensen skriver i artiklen ”At læse til præst – det teologiske studium som præstestudium”, *Præsteforenings Blad*, 23/1997 s. 546: ”En dansk præst får en del af sin uddannelse på universitetet og en anden del i de kirkelige uddannelses-institutioner, hver del under sit ministerium. Ret forvaltet er dette stadig en fortrinlig arbejdsdeling ... Og det giver de bedste teologer, også set fra kirkens synspunkt.” Han påpeger dog, at den universitære teologuddannelse står i fare for at blive for lidt præsteuddannelse. I et fremadrettet perspektiv konkluderer han derfor: ”For mig at se eksisterer der tre muligheder: a) Enten gør fakulteterne, som jeg foreslår [dvs. en tilnærmelse af fakulteternes uddannelse til folkekirkens behov], eller også b) indfører de to udgaver af den teologiske kandidatuddannelse, en præstestudielinie, som giver adgang til Pastorseminariet, og en kristelig livsanskuelsesstudielinie, som ikke gør, eller c) kirken må indføre en kirketeologisk adgangsun-dervisning for teologiske kandidater, før de kan optages på Pastorseminariet” (s. 549).

På SALT har vi valgt perspektiv. I teologisk uddannelse følger vi den indsigt, der ikke blot hørte den tidlige kirke til, men som i stigende grad også præger vores post-konstantinske virkelighed. David Bosch har udtrykt det på denne måde: "Størrelsen af udfordringen i dag kan i virkeligheden kun vurderes, hvis vi ser den på baggrund af næsten 20 århundreders kirkehistorie."³² Og den udfordring, der hører teologisk (ud)dannelse til i det nuværende post-moderne paradigme, beskriver Bosch missiologisk: "For vor teologisering har det langtrækkende konsekvenser. Lige som kirken ophører med at være kirke, hvis den ikke er missionerende, således ophører teologien med at være teologi, hvis den mister sin missionerende karakter'. Derfor kan alene missiologien med rette kaldes "den 'synoptiske disciplin' inden for teologiens videre encyklopædi"³³. Et af SALTs prætentiose mål er derfor også "at bidrage til teologiens fornyelse med kirkens missionspraksis som samlende centrum."

Teologiens "hvad"

Hvad der er en mindst lige så vigtig konsekvens af det "menighedsbase-rede" perspektiv og den "ekkesiastiske vending" er, at teologens rolle og kompetencer skal ses i et andet perspektiv. Teologen må arbejde på teologi-ens sted, det vil sige i de troendes fællesskab, og ledelsesopgaven består her i at være en central medspiller i menighedernes "teologisering". En teologisk ledelsesopgave må bestå i at lede og befrugte fortolknings-arbejdet omkring de bibelske tekster og de erfaringer, som trosfællesska-bet løbende gør sig. Teologisk ledelse handler om menings-skabelse – om at lade menighedens store fortælling møde hverdagens små og store dit-to og skabe en meningsfyldt og handlingsforeskrivende syntese.³⁴

Selvsagt kræver det formelle teologiske kompetencer, men det kræver også kommunikative, dialogiske kompetencer, og ikke mindst, at

³² David J. Bosch, *Transforming Mission*. Maryknoll: Orbis, 1992, s. 189, hvor Bosch arbejder med teologi-ens skiftende paradigmer.

³³ Bosch karakteriserer paradigmeskiftet således: "Fra en teologi om mission til en missionerende teologi" (Bosch 1992:492ff., begge citater findes s. 494).

³⁴ Vi vil med Anna Marie Aagaard kunne kalde "teologisering" for "spiritualitet" – forstået som en menings-skabende og livsfortolkende fællesskabspraksis under "omgang med bibel og bøn, gudstjeneste og menighedsliv", jf. Gerhardt Pedersens artikel "Spiritualitet og præsteuddannelse" i *Spiritualitet. Festskrift til Anna Marie Aagård*. Århus: Anis, 1985, s. 173.

den arbejdende teolog selv autentisk og med integritet står inde for trosfællesskabets bærende fortælling. Her er det for så vidt ligegyldigt, om der videnskabeligt eller arbejdsretligt formelt kan kræves, at en akademisk teolog selv er en bekendende kristen. Som arbejdende teolog, altså som leder af menighedens "teologisering", gælder en anden social lovmæssighed, der formodentlig indebærer, at den, der ikke deler menighedens tro, heller ikke kan lede dens "teologisering" og meningsskabelse.³⁵ Dermed er det også for os oplagt, at selvom akademiet ikke er en kirke, så uddanner vi menighedsledere og arbejdende teologer til menigheder, og vi støtter aktivt deres personlige tro, trosudvikling og kristne identitet. Vi satser på en kristen dannelse, ikke blot en akademisk uddannelse med tilhørende eksamensforløb.

Det, vi forsøger at pege på, er altså, at teologiens "hvad" skal besvares under henvisning til en social og menighedsmæssig praksis. Her tror vi, at vi griber tilbage til en oldkristen forståelse af, hvad teologi er: Teologi som bøn og arbejde ("leiturgeia"), som en viden og åbenbaring, der ikke ejes af hverken professor, præst eller pave, men som er distribueret i gudsfolket i kraft af Åndens udgydelse. Teologi er ikke primært tekst, men tekst og kontekst i en fortolket helhed. Teologien er derfor udtrykt og praktiseret i trosfællesskabet, den findes levende i legemets lemmer og i karismatiske tjenester. Vi mener derfor, at en menighedsbaseret teologisk lederuddannelse så at sige fører teologien tilbage til dens oprindelige "Sitz im Leben", den levende menighed, de helliges fællesskab forenet i bøn, tilbedelse og tjeneste.

Ved at hjemføre teologien til dens oprindelige "sted", nemlig menighedens fælles liv og samtale omkring den fælleskristne fortælling, viser vi også teologiske ledere tilbage til deres opgave, nemlig at henlede opmærksomheden i fællesskabet på den grundlæggende fortælling og mission, samt at lede "teologiseringen", det vil sige den fortolkningsmæssige kontinuerlige udvikling. Til denne opgave hører at finde svar på, hvad de gode nyheder er, og hvordan de skal praktiseres og inkarneres i en menighedsmæssig og individuel praktik, der giver kirken krop og gør den til et håbets tegn for gudsrigets komme og nærhed. Dermed forsøger

³⁵ Vi er således enige med Svend Bjergs synspunkt: "Nok skal personen [efter luthersk konvention] holdes ude fra embedet, men sammenhængen mellem embede og person er mindst lige så vigtig.". Fra artiklen "Kaldstanken bag person og embede", *Præsteforeningens Blad* 40/2002, s.859.

vi at gøre teologi til noget, der kontinuerligt skabes i et kristent fortolkningsfællesskab og dermed til noget, vi gør og er – frem for til noget, vi har, eller noget, en præst har læst. Vi forsøger at understrege, at det, vore ledere skal kunne, ikke først og fremmest er at brillere med faglige udlægninger af tekster i prædikenens enetale, men at brillere med kompetencer til at engagere de troende i en fælles ”teologisering”, at facilitere teologi, at lede ind og ud i mission.

Sammenfatning

Vi har hermed – med ”menighedsbaserede” SALT-briller snarere end ud fra en frikirkelig optik – søgt at svare på, hvilke ledere, inklusive præster, missionscentrerede og -forpligtede menigheder behøver. Vores svar er i punktform:

- De behøver teologiske ledere, der er generalister snarere end eksperter, og som har menigheden, dens liv og udvikling i fokus.
- De behøver ledere, der først og fremmest har indlevelsens kompetencer, og evnen til dels at leve sig ind i den bibelske fortælling dels i samtidens livsverden, samt til i dialog med trosfællesskabet at skabe en meningsfyldt syntese med missionalt udsyn.
- De behøver ledere, der forstår og accepterer det præmis, at teologiens ”hvor” – dens sted – er menigheden, trosfællesskabet.
- De behøver ledere, der forstår, at teologiens ”hvad” – dens indhold – ikke primært er formelle konsistente teologiske systemer eller teorier, men den levende, den levede og den livgivende tro, sådan som den stadigt udspiller sig, skabes og udøves i de troendes forsamling og i fortolkningsfællesskabet omkring bibel og erfaring.
- De behøver ledere, der kan lede ”teologiseringen” og meningsskabelsen, og derved tegne motiverende og gripende billeder af menighedens mission i lys af Guds fremtid med mennesker og skaberværk.

For at bidrage til at udvikle den slags ledere har vi foreslået, at en teologisk uddannelse må være ”menighedsbaseret” frem for ”universi-

tetsbaseret". Nedenstående matrix sammenfatter forskellene overskueligt:

	Universitetsbaseret uddannelse	Menighedsbaseret (ud)dannelse
Menighedernes situation netop nu	Perifer interesse, så længe der er kirker, der efterspørger præster	Afgørende interesse, fordi der deles et ansvar for kirkens liv og missionale relevans
"Idealproduktet"	Præst, faglig ekspert og "tankpasser" med specifik opgave	Leder, generalist med "grønne fingre" og med sans for helheder
Teologi	Formelt defineret - "curriculum" (pensum)	Fællesskabsbaseret - "communio" (fællesskab)
Menighederne	Eksterne mulige aftagere	Interne samarbejdspartnere
Antagelser om viden	Eksklusiv, videnskabelig	Inklusiv, kontekstuel
Pædagogik og didaktik	Forelæsninger af eksperter, der skaber eksperter	Dialog ledet af faglige facilitatorer, der skaber nye facilitatorer

Ib Sørensen, f. 1965, cand. mag., er PhD-stipendiat (Institut for Litteratur, Kultur og Medier, Syddansk Universitet) og underviser på SALT. Har været præst i Vadum 1989-97 og i Odense 1997-2007.

Bent Hylleberg, f. 1946, cand. theol., er tidligere rektor (Baptistkirkens teologiske Seminarium, Tølløse), nu studieleder og underviser på SALT. Har været præst ved Immanuelskirken, Århus, 1969-85.

Uddannelsens teologi og teologisk (ud)dannelse

Af Bent Bjerring-Nielsen

“... da det er teologiske skoler og teologisk uddannelse, vi stiller spørgsmålstejn ved, hvad er så det teologiske ved dem? Teologisk talt, hvad burde være den teologiske uddannelses formål og væsen?”

David H. Kelsey

“Mens ordet “teologisk” i debatten er blevet grundigt undersøgt ... så har den anden term, “uddannelse” ikke fået den samme mængde opmærksomhed.”

Roberts Banks³⁶

Med udgangspunkt i en analyse af det moderne universitets udvikling overvejer forfatteren en række spørgsmål om teologisk uddannelse i dag. Kan – og skal – der være en sammenhæng mellem teologiens indhold og så den måde, hvorpå der undervises i faget? Kan man tale lige frem tale om en undervisningens teologi? Er selve uddannelsesaspektet neutralt i den teologiske undervisning, eller kan man operere med en forestilling om en uddannelsens teologi, hvor uddannelsens form, opbygning og struktur i sidste ende er bestemmende for dens teologi?

Mødet med virkeligheden uden for universitetet

Universitetsstudierne var endelig færdiggjort. Hovedfaget i dansk og bifaget i musik var på plads, tusindvis af sider var blevet læst, rigtig mange ting var blevet diskuteret med undervisere og andre studerende, teorier var blevet overvejet, opgaver og speciale var blevet skrevet med alle de refleksioner, det førte med sig, og nu ventede mødet med virkeligheden udenfor universitet, hvad der i mit tilfælde i første omgang betød et halvt års pædagogikum.

Det viste sig på mange måder at blive et møde med en ny verden med en anden tænkning og praksis, end jeg havde været vant til i de

³⁶ Refereret henholdsvis fra David H. Kelsey, *To Understand God Truly – What’s Theological About A Theological School*. Westminster: John Knox Press, 1995, s. 13-14, og Robert Banks, *Reinvisioning Theological Education. Exploring of Missional Alternative to Current Models*. Grand Rapids, Eerdmans, 1999, s. 69.

seks-syv år, der var gået, siden jeg stoppede i 3.g. og startede på Universitetet. I mit tilfælde var den tidsmæssige afstand til gymnasiet endda ikke så stor, som det var tilfældet med de fleste andre på pædagogikum, da jeg var startet på universitetet direkte efter gymnasiet og havde gennemført hurtigere end de ti-elleve år, der på det tidspunkt var gennemsnittet for en humanistisk kandidat. Anders Fogh Rasmussen ville have været glad for mig.

Et stykke tid inde i pædagogikumperioden skulle alle dansk-kandidaterne på et internatkursus, og i løbet af kursusdagene hørte jeg mange bemærkninger, der tydeligt demonstrerede den oplevede afstand mellem studierne og den gymnasiale virkelighed. Jeg husker således hjertesukket fra en stakkel, der i syv år havde specialiseret sig i fransk psykoanalyse og feministisk litteraturteori og nu skulle undervise en 1. g i Holberg. Hun måtte erkende, at afstanden mellem på den ene side Julie Kristeva og Jacques Lacan og på den anden side Ishøj Gymnasium var stor. Nærmest uoverstigelig stor. Hun stod ikke alene med sin oplevelse!

En stor procentdel af de mennesker, der gennemførte et humanistisk studium på universitet samtidig med mig, endte som gymnasielærere. Det var imidlertid min erfaring (og sandelig ikke min erfaring alene), at universitetsstudierne i et vist omfang repræsenterede en aflæring af de kvalifikationer, der var nødvendige i det fremtidige arbejde. Det er en problematik, der genkendes fra de teologiske studier, men ikke er unikke for dem, idet det har at gøre med hele måden, hvor på man tænker viden-skab og uddannelse, med det overordnede læremæssige paradigme for de videregående uddannelser generelt. Dette paradigme resulterer imidlertid i nogle særlige problemer for de teologiske studier, hvad der er begrundet i spørgsmålet om disse studiers specifikke genstandsfelt.

Hvad er teologisk uddannelse?

I de to citater ovenfor af henholdsvis Kelsey og Banks stilles vi overfor spørgsmålet: Hvad er teologisk uddannelse? Der er sagt og skrevet uendelig mange ting om teologi, og emnet uddannelse kan heller ikke beskyldes for at være ubehandlet, men når de to ord forenes, ser det straks anderledes ud. Der har ikke været voldsomt mange forsøg på at give et svar på det spørgsmål, som optræder som undertitel på Kelseys bog, *To Understand God Truly*, nemlig: "What's Theological About A Theological School?" (Hvad er det teologiske ved en teologisk skole?).

Kan der være en sammenhæng mellem teologiens indhold og så

den måde, hvorpå der undervises i faget? Og skal der være det? Teologisk undervisning er naturligvis en empirisk kendsgerning, men kan man også tale om en undervisningens teologi? Er selve uddannelsesaspektet neutralt i den teologiske undervisning, eller kan man operere med en forestilling om en uddannelsens teologi, hvor uddannelsens form, opbygning og struktur i sidste ende er bestemmende for dens teologi? Det er spørgsmålet, som vil blive diskuteret i denne artikel

Forskning og undervisning

Diskussionen om teologisk uddannelse kan ikke adskilles fra spørgsmålet om det moderne universitets opståen. Det moderne universitets fødselstidspunkt og -sted bliver gerne fastsat til Berlin i 1810. Den hovedansvarlige for den omfattende reform, der betød det endelige farvel til det middelalderlige universitet og opkomsten af det "moderne" universitet, var Wilhelm von Humboldt, hvorfor det ofte benævnes det humboldtske universitet.

De væsentligste karakteristika, der gerne fremhæves ved det humboldtske universitet, er for det første den tætte sammenhæng mellem forskning og undervisning. Det var en nyskabelse, idet universiteterne indtil da primært havde varetaget undervisningen, mens forskningen var foregået på uafhængige akademier. Med det moderne universitet blev undervisning og forskning set som noget, der ikke kunne skilles ad. Et andet væsentligt karakteristikon ved det humboldtske universitet var, helt i oplysningstidens ånd, understregningen af forsknings og -undervisningsfriheden ("Lehr- und Lernfreiheit").

Man kan således bemærke, at det moderne universitet er født ud fra et ønske om i en vis forstand at forene teori og praksis i sammentænkningen af forskningen med den specifikke praksis, som undervisning er. Lige præcis dette forhold mellem teori og praksis har vist sig at være en af det humboldtske læringsparadigmets væsentligste problemstillinger.

Dannelse og uddannelse

Denne konstatering kan næppe overraske nogen, der har arbejdet bare lidt med det moderne universitet. Hvad der gerne bliver fremhævet mindre, er Humboldts understregning af den personlige dannelse som et af universitetsstudiernes væsentligste formål. Humboldt havde en forestilling om, at en forskningsbaseret undervisning ville være afgørende for de studerendes dannelse. I det nutidige universitet med dets fokus på effek-

tivitet, studieforløb på normeret tid og ordentligt afkast af de investerede midler (udtrykt/parodieret i slogans som "fra forskning til faktura") er det dannelsesaspektet mere end noget andet, der er kommet under pres. Det skyldes flere ting, men centralt står et videnskabsideal, der ikke ser nogen sammenhæng mellem forskning, undervisning og dannelse. Det udtrykker Jens Erik Kristensen på følgende måde:

Som sagt beroede Humboldts ide om dannelse gennem videnskab på opretholdelsen af denne enhed mellem forskning og undervisning. Dannelsestanken er kort sagt relateret til enheden af forskning og undervisning, men ligesom det har været svært at opretholde Humboldts tanke om enheden af forskning og undervisning, har det også været svært at opretholde tanken om videnskabens pædagogiske dannelsesværdi i lyset af den faktiske videnskabsudvikling, hvor videnskabeliggørelse nærmest betyder eliminering af dannelsesværdier.³⁷

Hvad er så baggrunden for et videnskabsideal, hvor videnskabeliggørelse "nærmest betyder eliminering af dannelsesværdier"? Det skal nok ses i sammenhæng med to andre væsentlige karakteristika ved det moderne universitet og den videnskabsforståelse, der er blevet udviklet dér, nemlig specialiseringen og adskillelsen mellem teori og praksis.

Specialisering og adskillelse mellem teori og praksis

Fakultetsopdelingen har sin oprindelse i det middelalderlige universitet og blev videreført i det humboldtske og har naturligvis sine saglige begrundelser. I en videnseksploderende modernitet kommer selve mængden af viden imidlertid til at betyde, at der i det moderne universitet er en indbygget tendens til en stadig voldsommere specialisering, der ind imellem kan nærme sig det ekstreme. Det kan fx komme til udtryk i de emner, der på de teologiske fakulteter skrives ph.d.-afhandlinger om. På Københavns Universitet arbejdes der således i øjeblikket med projekter om: "Eksistentielle og åndelige fænomeners betydning hos patienter med kronisk hjerte/lungesygdom", "Modalitet og teologi i Oxford de første år af 1300-tallet" og "Retfærdiggørelse og Helliggørelse

³⁷ I artiklen "Det moderne universitets ide og selvbeskrivelse gennem 200 år", i Jens Erik Kristensen m. fl. (red.), *Ideer om et universitet*. Århus: Århus Universitetsforlag, 2007, s. 54.

i Martin Luthers anden salmeforelæsning.”³⁸ Uden tvivl rigtigt spændende emner, men også noget specialiserede, må man sige.

I en tid, hvor mængden af potentiel viden om et hvilket som helst emne er enorm, vil en dybtgående specialisering være en indlysende følge, hvad der naturligvis også kendetegner de teologiske studier. Det har imidlertid som konsekvens, at selve dannelsesaspektet eller – om man vil – de eksistentielle og spirituelle dimensioner af studiet meget let forsvinder. Der bliver ingen principiel forskel mellem at studere teologi og kemiske processer i sydslovenske rodfrugter. Og i den sammenhæng bliver teologi og spiritualitet naturligvis uforenelige kategorier. Det føles her relevant at citere Alister McGrath for udsagnet: ”Det er ikke primært en spænding mellem teologi og spiritualitet, men mellem moderne vestlige begreber om teologi og spiritualitet”.³⁹

De indbyggede dynamikker i det moderne humboldtske universitet resulterer også i en kraftig adskillelse mellem teori og praksis; denne adskillelse kommer mere eller mindre til at betinge selve videnskabsforståelsen. For de teologiske uddannelser betyder specialiseringen og den kraftige adskillelse mellem teori og praksis, at den praktiske teologi let kan blive svær at placere i det store billede.

Al teologi er praktisk teologi

Det er i den sammenhæng interessant at se, at en vis procentdel af de praktiske teologier, der udgives, har selvlegitimeringen som et væsentligt indhold. Det er fx tilfældet med en bog som Paul Ballard og John Pritchards *Practical Theology in Action*. Forfatterne skriver her til indledning, at ”praktisk teologi har været ret marginaliseret fra de vigtigste akademiske fag.”⁴⁰ Denne konstatering leder til, at bogen får et tydeligt apologetisk formål. Det bliver magtpåliggende for Ballard og Pritchard at demonstrere, at den praktiske teologi har sin plads mellem de andre teologiske felter og er lige så videnskabelig troværdig og akademisk som disse. Hvad der er mere interessant, er selve begrundelsen for dette, nemlig

³⁸ Jf. Fakultetets hjemmesides præsentation af ph.d.-projekter på: <http://www.teol.ku.dk/default.asp?hovedramme=http%3A%2F%2Fwww.teol.ku.dk%2Fforskning%2F>.

³⁹ Alister McGrath, *The Future of Christianity*. Oxford: Blackwell Manifestos, 2002.

⁴⁰ Paul Ballard & John Pritchards, *Practical Theology in Action Christian Thinking in the Service of Church and Society*. London: SPCK, 2001, s. 1.

opfattelsen af at al teologi er praktisk teologi. Det betyder ikke en afvisning af opdelingen i forskellige teologiske underdiscipliner, men det betyder en forståelse af den praktiske teologi som fagets egentlige sam-lende punkt:

Praktisk teologi er derfor det sted, hvor det bliver meget tydeligt, at al teologi i virkeligheden er en praktisk disciplin. Den er et elemen-tært vidnesbyrd om teologiens fundamentale opgave. Den repræs-enterer og deltager i alle de andre teologiske discipliners fælles teo-logiske kaldelse (calling).⁴¹

Opfattelsen af al teologi som praktisk teologi er ikke noget, Ballard og Pritchard står alene med. I det omfang man mener, at de nytesta-mentlige tekster har betydning for teologiens form og indhold, må man anerkende det faktum, at man her finder en fuldstændig sammensmelt-ning mellem teori og praksis; nytestamentlig teologi er praktisk teologi. Det er naturligt nok, idet selve det videnskabsideal, der definerer sand videnskabelighed ud fra adskillelsen mellem teori og praksis, er et barn af moderniteten; det vil derfor ikke findes i en før-moderne sammen-hæng som i det Ny Testamente. Det er dog samtidig slående, i hvor høj grad særlig brevlitteraturens teologi er praksisbaseret. Det er aldrig teo-logi for teologiens skyld; der teologiseres altid og alene for kirkens skyld. Det er ikke et ideal, der kendetegner hovedparten af de nuværende teo-logiske uddannelser.

Fundamental praktisk teologi

I Don Brownings *A Fundamental Practical Theology: Descriptive and Strate-gic Proposals* finder man en radikaliseret (og bedre underbygget) udgave af Ballard og Pritchards teologiske grundstandpunkt. En af de centrale problematikker i diskussionen af teologisk uddannelse og uddannelsens teologi er spørgsmålet om teologiens egentlige genstandsfelt. For Brow-ning er svaret enkelt: Teologiens egentlige genstandsfelt er trosfællesska-ber.⁴² Hele bogen er et forsøg på at give et svar på spørgsmålet: "På hvil-

⁴¹ Ballard & Pritchards 1996:5.

⁴² Det er i den sammenhæng interessant at bemærke, hvor stor vægt der lægges på "learn-ing communities" i Lausanne Occasional Paper nr. 57: "Effective Theological Education for World Evangelization".

ken måde giver religiøse fællesskaber mening?"⁴³ For at besvare dette spørgsmål tager Browning et opgør med den udbredte forestilling om, at akademisk arbejde naturligt går fra teori til praksis. Brownings indfaldsvinkel er at gå fra praksis til teori og tilbage til praksis med den vigtige kvalificerende tilføjelse, at al praksis indeholder implicite teorier; al praksis er "theory-laden", som det udtrykkes. I en lettere programmatisk retorik udtrykkes det på følgende måde:

Det syn på teologi, som jeg har beskrevet må ikke forstås som en speciel underafdeling kaldet *praktisk teologi*. Tværtimod er det den model for teologi som sådan, som jeg bekender mig til. Jeg vil hævde, at kristen teologi må forstås som helt og aldeles praktisk. Historisk, systematisk og praktisk teologi (i den mere specifikke betydning af ordet) må forstås som specielle underafdelinger af den større og mere omfattende disciplin kaldet *fundamental praktisk teologi*.⁴⁴

Browning definerer altså denne "fundamentale" praktiske teologi som teologiens centrum, men det betyder ikke, at han afviser de klassiske teologiske discipliner; hans indfaldsvinkel til dem er blot en anden. Den fundamentale praktiske teologi har således fire underdiscipliner, nemlig deskriptiv teologi, historisk teologi, systematisk teologi og strategisk praktisk teologi.

Den fundamentale praktiske teologi er i sit udgangspunkt hermeneutisk; Browning knytter her specifikt sin fremgangsmåde til den gadamerske hermeneutik. Jeg kan dog ikke sige, at jeg altid føler mig helt tryk ved dem måde, det gøres på. I *A Fundamental Practical Theology* bliver Paul Ricoeur citeret for udsagnet om, at Gadammers hovedværk, *Sandhed og metode*, rettelig burde have heddet sandhed eller metode; Gadammers hermeneutik er filosofisk, ikke praktisk. Hos Browning møder man en Gadamer, der bliver læst gennem den amerikanske pragmatiske filosofis briller og derfor fremstår ret så praktisk, pragmatisk og metodisk.

Det hermeneutiske udgangspunkt er imidlertid meget væsentligt, når det drejer sig om bestemmelsen af den deskriptive teologi. Den de-

⁴³ Don Browning: *A Fundamental Practical Theolog: Descriptive and Strategic Proposals*. Minneapolis: Fortress, 1996, s. 1.

⁴⁴ Browning 1991:7-8.

skriptive teologis genstandsfelt er nemlig de implicitte teorier (og teologiske forståelser), der ligger i konkrete religiøse og kulturelle praksisser. I bestemmelsen af disse afviser Browning på det bestemteste alle småpositivistiske forestillinger og vedkender sig helt en metode, man kunne kalde hermeneutisk-pragmatisk.⁴⁵

Denne teologiske forståelse får også konsekvenser for tænkningen omkring uddannelse. I bogen skriver Browning specifikt, at "Den teologiske uddannelses burde følge strukturen i en fundamental praktisk teologi."⁴⁶ Når man møder et sådant udsagn i en bog om fundamental praktisk teologi, kan man forvente et praktisk eksempel på, hvordan det kan gøres. Et sådant møder man da også i bogen, men det er samtidig slående, at det præsenteres som et "eksperiment"; det er sandsynligvis ikke et udtryk for Brownings almindelige undervisningspraksis.

Undervisningsforløb i praktisk teologi

Browning skitserer følgende undervisningsforløb.⁴⁷ De studerende skal som udgangspunkt vælge en nutidig praktisk-teologisk problemstilling, som er af stor betydning for dem. Det skulle være noget, som havde været en væsentlig motivation for valget af det teologiske studie. De studerende viste sig her at vælge særdeles forskelligartede emner som: "relationen mellem new age og kristendom", "psykiatriens forhold til patienters religion", "homoseksualitet" og "lægmandstjeneste i den katolske kirke". De studerende skulle derefter beskrive deres personlige motivation bag og relation til det valgte emne. De skulle med andre ord besvare spørgsmålet: Hvorfor er dette emne vigtigt for mig?

Efter denne indledning var næste skridt at arbejde med den deskriptive teologi. Det centrale i den deskriptive teologiske bearbejdning var et interview med en person, som på den ene eller anden måde arbejdede med den valgte problemstilling. Efter et forsøg på en beskrivelse af deres egen for-forståelse⁴⁸ af emnet skulle de beskrive interviewpersonens personlige, institutionelle og religiøst-kulturelle situation i forhold til problemstillingen.

⁴⁵ Jf. fx Browning 1991:47 ff.

⁴⁶ Browning 1991:59.

⁴⁷ Browning 1991:72 ff.

⁴⁸ Ordvalget er Brownings og er et konkret eksempel på den direkte inspiration fra Gadamer.

Det ledte videre til det næste skridt: den historisk-teologiske bearbejdning. De studerende skulle her præsentere hovedargumenterne fra to bøger, som kunne være "guider til de kristne klassikere vedrørende deres emne,"⁴⁹ som det formuleres. Det historiske perspektiv virker her lidt svagt; jeg ville mene, det havde været mere relevant at læse en egentlig "klassiker" i stedet for nogle, som refererer dem.

I indarbejdningen af de systematisk-teologiske elementer skulle de diskutere disse "guider" i forhold den valgte problemstilling. De skulle med andre ord introduceres til og trænes i teologisk diskussion og argumentation. Alt dette mundede ud i et mere direkte praktisk element, hvor de studerende skulle adressere deres konklusioner til den interviewede person. Dette førte i de fleste tilfælde til en fortsat dialog med denne.

Browning giver i *A Fundamental Practical Theology* et spændende eksempel på en gennemført forståelse af al teologi som praktisk teologi og viser et undervisningsforløb, der ikke kun er undervisning i teologi, men inkarnerer en undervisningens teologi.

Den ProblemBaserede Læring

Det humboldtske universitet har naturligvis forandret sig kraftigt siden starten i Berlin i 1810. De to største forandringer har nok været først bevægelsen fra et "dannelsesuniversitet til det specialiserede *forskningsuniversitet*" og den efterfølgende udvikling fra "et elitært *forskningsuniversitet* til et moderne *masseuniversitet*".⁵⁰ I den udvikling er der også sket mange ting i forhold til undervisningen på universiteterne. Et af de væsentlige elementer har været arbejdet med den såkaldte ProblemBaserede Læring (PBL), som er et forsøg på nytænkning i forhold til hele teori-praksis problematikken.⁵¹ Det er ikke overraskende, at det i Danmark er de nyeste universiteter, Roskilde og Aalborg, som særligt har arbejdet med læreformen; der har her som udgangspunkt været en større frihed i forhold til det herskende læremæssige paradigme. Det er en passant bemærket også universiteter, hvor der ikke er et teologisk fakultet.

⁴⁹ Browning 1991:73.

⁵⁰ Jens Erik Kristensen, "Det moderne universitets ide og selvbeskrivelse gennem 200 år", i Jens Erik Kristensen m. fl. (red.), *Ideer om et universitet*. Århus: Århus Universitetsforlag, 2007, s. 60 og 63

⁵¹ Min fremstilling af den ProblemBaserede Læring bygger på Roar C. Pettersen: *Problembaseret læring*. Frederikshavn: Dafolo 1999.

Når man siger PBL, er der stadig en del mennesker, der får associationer i retning af langhårede hippier i afghanerpels, der sidder i en rundkreds og snakker om samfundet, mens en meget distinkt sødlig lugt fylder lokalet. Det er i den sammenhæng interessant, at den problembaserede læring oprindeligt blev udviklet i forbindelse med medicinstudiet, som jo ikke er et typisk "Hvad føler du i dag" - studie. En af pionerskolerne var McMaster University i Ontario, Canada, men et andet sted, der har været centralt i udviklingen, er Harvard University, som må siges at have en vis akademisk troværdighed.

Det er samtidig bemærkelsesværdigt, at det på en række universiteter, inklusiv på Harvard, i særlig grad har været lægestudiet, der har været pioneren i udviklingen af PBL, og årsagen til det er jo den meget indlysende, at lige præcis på dette studie er det særdeles betryggende, at der er en vis sammenhæng mellem teori og praksis, og der viste PBL sig at være en god læringsform. Det kunne vise sig at være sundhedsskadeligt, hvis denne sammenhæng ikke eksisterede. Man kunne hævde, at det på samme måde kunne være skadeligt for kirken, hvis der ikke er en vis sammenhæng mellem teori og praksis på de teologiske studier, men den forståelse er der ikke samme konsensus omkring, har det vist sig.

De tre grundlæggende principper bag læringsformen PBL er:

- Problembasering
- Studentercentrering
- Gruppebasering

Udgangspunktet for den ProblemBaserede Læring er ikke en teori, der skal appliceres, men en specifik problemstilling, som teorier så kan anvendes til at forstå og belyse. Læringsformen er samtidig et opgør med den individualisme, som kendetegner meget af den universitære undervisning.

Min pointe med at trække dette frem er ikke at plædere for PBL som den "rigtige" læringsform i forbindelse med teologisk undervisning, men den enklere at påpege, at man indenfor det universitære undervisningsparadigme faktisk har gjort omfattende forsøg på at bearbejde teori-praksis problematikken; det er dog forsøg, der kun har fået en begrænset afsmitning på de teologiske studier.

Missional uddannelse

”Jesus.....skrev ikke en bog men dannede et fællesskab” (Lesslie Newbigin⁵²)

Det største problem ved begrebet ”teologi” er, at det for ofte optræder i ental; hvis man har læst bare et udsnit af bøger om teologi og været i selskab med en vis mængde teologer, ved man, at det kun er muligt at bruge begrebet i flertal. Denne erkendelse er også afgørende, når man taler om teologisk uddannelse, for en sådan uddannelses form vil i sidste ende være fuldstændigt bestemt af den specifikke teologi, der danner udgangspunkt for bestemmelsen af læringsparadigmet. Problemet er så, at sammenhængen mellem teologi og læringsparadigme absolut ikke altid er lige gennemtænkt og ekspliciteret.

En af Lesslie Newbigin's mange fortjenester er, at han på en særlig måde tænkte begreberne ”missional” og ”menighed” sammen. I hans forståelse bliver de missionale trosfællesskaber det sted, hvor der sker en ”fortolkning af evangeliet” (hermeneutic of the Gospel), som det lyder i overskriften til det kapitel af *The Gospel in a Pluralist Society*, som citatet ovenfor er taget fra. Det er en teologisk forståelse, jeg kan tilslutte mig, hvad der naturligvis får konsekvenser for forståelsen af teologisk uddannelse. I Lausanne-bevægelsens ”occasional paper” om teologisk uddannelse lyder det: ”En missional ramme for teologisk undervisning betyder, at mission må præge alt, hvad der sker på skolen.”⁵³ Da det missionale også står i centrum i min teologiske forståelse, betyder det, at jeg kan tilslutte mig udsagnet fra dette Lausanne-dokument; det bestemmer så igen mine forestillinger om teologisk uddannelse. Det er her vigtigt at understrege, at man ikke skaber en missional uddannelse ved at tage udgangspunkt i det eksisterende uddannelsesparadigme og så smide et par bøger af Lesslie Newbigin på pensumlisten; en uddannelse bliver kun missional, hvis der tænkes missionalt om selve uddannelsens form og struktur. Det er konsekvensen af at tænke i begrebet om undervisningens teologi.

Uddannelsens teologi

Indenfor de humanistiske videnskaber, der arbejder med æstetik, har

⁵² Lesslie Newbigin, *The Gospel in a Pluralist Society*. London: SPCK, 1989, s. 227

⁵³ Lausanne Occasional Paper nr. 57: ”Effective Theological Education for World Evangelization”, s. 13. Disse ”occasional papers” kan findes på Lausanne bevægelsens hjemmeside: www.lausanne.org.

man for længst erkendt, at det ikke giver mening at skelne mellem form og indhold; enhver "form" har en betydning, enhver form har et "indhold" om man vil; de to ting lader sig simpelthen ikke skille ad. Det samme er tilfældet med spørgsmålet om form og indhold i undervisning; den måde, hvorpå der undervises i teologi, udtrykker i sig selv en teologi, og den manglende erkendelse af denne sammenhæng er et af de mest uafklarede problemfelter i diskussionerne om teologisk uddannelse.

En central problematik i den sammenhæng er spørgsmålet om, hvad der er teologiens egentlige genstandsfelt? Er det Teksten? Er det skrevne tekster? Er det teorier? Er det de tekster, der bevæger sig rundt på to ben og forholder sig til andre tobenede tekster i kirkelige fællesskaber? Eller er det den missionale kontekst, der omgiver de kirkelige fællesskaber? Mit svar på det spørgsmål vil være, at teologiens egentlige genstandsfelt er selve samspillet mellem Tekst, kontekst og trosfællesskab, hvad der er betinget af den missionale forståelse.⁵⁴

Hvis teologiens genstandsfelt defineres på denne måde, betyder det et opgør med den praksisangst, som er et centralt problem ved det moderne universitet som sådan og i udpræget grad har præget megen teologisk undervisning. Og det betyder en tilbagevenden til det dannelsesideal, som lå bag ved oprettelsen af det humboldtske universitet, men som i vid udstrækning er gået tabt; dette dannelsesideal må dog få en teologisk tolkning i forhold til den missionale udfordring, kirken står overfor i en sen-moderne virkelighed. I det omfang, det sker, giver det mening at tale om en uddannelsens teologi og en egentlig teologisk (ud)dannelse. Det modsatte er imidlertid også tilfældet: hvis denne bevidstgørelse om uddannelsens teologi ikke finder sted, vil den teologiske uddannelse blive stadig mere meningsløs i forhold til den virkelighed, der befinder sig udenfor de teologiske fakulteter.

Bent Bjerring-Nielsen, f.1958, cand. mag i dansk og musik, teologisk master, underviser på SALT (Skandinavisk Akademi for Lederskab og Teologi), præst i Amagerbro Frikirke.

⁵⁴ Jf. hertil den model for relationen mellem "bibelsk tekst", "trosfællesskab" og "missional kontekst", man møder hos Charles van Engen i hans *Mission on the Way*. Grand Rapids: Baker Books, 2000, s. 23. Modellen anvendes og udbygges yderligere på s. 95 i samme bog.

Mission som folkekirkens hovedopgave har betydning for uddannelsen af folkekirkens præster

Af Kirsten Moesgaard Andersen

I de sidste to år er der udkommet kirkeministerielle betænkninger, som principielt fastslår, at mission forstået som forkyndelse af Kristus som hele verdens frelser er folkekirkens hovedopgave. I en globaliseret og multireligiøs virkelighed indebærer kirkens missionsopgave ændringer i præsterollen, og der må også ske ændringer i uddannelsen af præster.

En blå og den grønne betænkning

I disse år er der vældig fokus på folkekirken, dens status, struktur, vilkår og ikke mindst økonomien. Der har - indtil videre - været gennemført to store udvalgsarbejder, der har forholdt sig til disse områder og dermed også til vilkårene for den fortsatte udvikling af folkekirken. Resultatet af disse udvalgsarbejder er dels Betænkning 1477 ("den blå betænkning")⁵⁵ dels Betænkning 1491 ("den grønne betænkning")⁵⁶. Det slås her fast, at "Folkekirkens mission som kristen kirke er at forkynde Kristus som hele verdens frelser". Derfor må kirkens overordnede opgave danne "udgangspunkt for de konkrete former, kirkelivet får i sogn, provsti og stift. Alle konkrete målsætninger må dybest set tjene denne opgave."

Denne forståelse af mission sætter dermed dagsordenen for både debat, fornyelse og reformer og giver ordet mission en ny og bredere betydning, end det hidtil har haft. Denne dagsorden har betydning for præstens forkyndelse. Men den har også betydning for menighedsrådets, dvs de folkevalgtes, medarbejderrepræsentantens og præstens, ansvar for sognets liv og vækst. Der er et øget fokus på dette ansvar - måske

⁵⁵ Kirkeministeriet, *Betænkning 1477. Opgaver i sogn, provsti og stift. Betænkning fra Arbejdsgruppen om ændring af den kirkelige struktur. Sammenfatning*. København: Kirkeministeriet, 2006

⁵⁶ Kirkeministeriet, *Betænkning 1491. Folkekirkens lokale økonomi Betænkning fra Udvalget om den lokale økonomi i folkekirken*. København: Kirkeministeriet, 2007.

mere end tidligere, men under alle omstændigheder gøres det tydeligt, hvad folkekirkens mission handler om og betyder.

De to store betænkninger beskæftiger sig først og fremmest med opgavefordeling og økonomi, men har som baggrund, at der er en række nutidige, ændrede vilkår for folkekirken og dermed også for præstens forkyndelse og rolle i det hele taget. Tendenser i vores samtid og forudsætninger for at være folkekirke er derfor baggrunden i det følgende - og dermed en basis for at se på ændrede (uddannelses)vilkår for præsterne. Og min tilgang til dette er en ikke-teologisk tilgang, men refleksioner, der tager udgangspunkt i en uddannelsestænkning.

Globalisering

I de sidste årtier er der især to forhold, der har haft og har afgørende betydning for folkekirken, nemlig ændrede prioriteringer i forhold til kristendomsundervisning samt den øgede internationalisering eller globalisering.

Det første spor, den ændrede prioritering af kristendomsundervisningen i skolerne, har betydet, at den kristne dannelse ikke længere er en selvfølgelighed, for den er ikke blot fraværende i skolerne, men også i hjemmene. Det betyder et traditionstab og en øget sekularisering, som kirken måske ikke uden særligt fokus kan samle op igen. Denne sekularisering har så tilmed været forstærket af hele diskussionen om religionens tilstedeværelse i det offentlige rum.

Det andet spor, globaliseringen, hænger sammen med hele den multikulturelle og dermed den multireligiøse udvikling. De sidste årtier har flyttet fokus fra internationalisering, forstået som en bevægelse, et udsyn fra Danmark mod det internationale samfund, til et fokus på globalisering eller - i relation til erhvervslivet - global arbejdsdeling, hvor produkter og marked er en del af verdensøkonomien.

Selv om ca. 83% af danskerne er medlemmer af folkekirken, betyder denne globalisering, at det multireligiøse er tydeligt i samfundet i kraft af den indvandring, der finder sted. Samtidig betyder det også, at den globale erfaring, danskerne får - ikke bare som turister, men også i forbindelse med uddannelse og arbejde og i det hele taget via medierne, fører til et øget kendskab til det multireligiøse og en øget fascination af andre - især asiatiske - religioner. Det viser den voksende bevidsthed om reinkarnation, healing, meditation, m.v.

Disse to tendenser betyder en øget religiøs pluralisme, som er med

til at sætte dagsordenen for den folkekirkelige virkelighed. Det forstærker behovet for ikke at lade stå til, men at forholde sig aktivt til fremtidens folkekirke.

Folkekirkens fremtider

Kirkeministeriet afholdt i 2007 en konference, hvor et bredt udvalgt af kirkelige aktører deltog. Til konferencen var udarbejdet fire scenarier med titlen "Folkekirkens fremtider".⁵⁷ Scenarierne tager udgangspunkt i generelle tendenser i nutiden og projicerer fire billeder op i et 10-års perspektiv. Disse fremtidsbilleder kan så være til inspiration og debat, og dermed også genstand for både ønsketænkning og gæt på, hvad der er det mest realistiske.

Det første scenarie bygger på billedet af en folkekirke, hvor traditioner og ritualer - især i forbindelse med livets overgangssituationer, dåb, konfirmation, vielse og begravelse, har betydning for danskerne. Det traditionstab, der har været i fare for at ødelægge kontinuiteten, er væk. Kontinuiteten i dette scenarie er intakt.

Det andet scenarie skitserer en fremtid, hvor den traditionelle kirke udfordres, fordi danskerne ikke længere vil være modtagere eller tilskuere til virkeligheden, men deltagere. Alle ønsker at blive inddraget og blive en del af et dialogsamfund, hvor den personlige involvering er vigtig. Dette ønske om at være en del af en proces, at opleve og at blive talt med og ikke talt til, vil også vise sig som et krav til kirken.

Det tredje scenarie lægger sig i forlængelse af globaliseringen og den multikulturelle udvikling og dermed også den multireligiøse virkelighed. I dette scenarie står kirken som det faste holdepunkt, der værner om danske værdier og dansk nationalitet. Folkekirken her er den institution, der er garant for sammenhængskraften i det danske samfund.

Det fjerde scenarie viser, at den individualisering, som vores nutid er præget af, også vil præge vores holdning til tro. "Hvad-er-der-i-det-for-mig-kulturen" sætter sit præg på vores arbejdsliv, vores forbrugsmønstre og også på troens område, hvor enhver sammensætter sin egen tro og henter lidt fra forskellige religiøse tilbud. Denne form for designertro, den helt personlige religion, fjerner sig fra det fælles udgangspunkt, og dermed også grundlæggende fra de tre andre scenarier.

⁵⁷ Rolf Jensen, "Folkekirkens fremtider-4 scenarier for folkekirken i 2016". Dream Company A/S, 2007.

Det er i sin natur det mest radikale af de fire scenarier, og dermed også den største udfordring for folkekirken.

Nu er det ikke sådan, at scenarierne er et valg eller et enten - eller. Snarere sådan, at elementer af alle fire scenarier vil indgå i de fremtidige vilkår for folkekirken i et eller andet omfang. Styrken heri vil være afhængig af både en bevidsthed om mål og en prioritering af, hvad der skal ske.

Kirke i kontekst

Hvis det er rigtigt, at folkekirken står i en overgangssituation, hvor vilkårene er præget af sekularisering og globalisering, og hvor fremtiden er usikker, fordi flere forskellige tendenser peger i hver sin retning, hvad er så handlemulighederne?

Der er en mangfoldighed. Og ansvaret for at se på disse og for at handle er placeret flere steder, men blandt andet hos menighedsrådene, som har ansvaret for sognets liv og vækst, og som har som opgave at gøre det ud fra definitionen af folkekirkens mission, som skitseret i indledningen. Det betyder, at missionsbegrebet er anderledes og langt mere omfattende end for årtier siden. Da var folkekirken en næsten entydig kirke, og mission var måske lig med frivillige missionssekskabers virke i den tredje verden. Nu, med denne omfattende definition, er der altså en opgave, som de folkevalgte og præsten tilsammen må løse, og som i virkeligheden er en stor udfordring for alle parter. Opgaven var mere enkel, da kirke, kristendom og folk var uadskillelige, da der var sammenhængskraft og folkekirkelig kontinuitet. Men fortiden kan ikke hentes frem i nutiden og derfor heller ikke i anvendes som det eneste fremtidsscenario.

Kirke i denne kontekst er derfor at forholde sig til konteksten, virkeligheden eller virkelighederne, og derfor også forholde sig til et udvidet missionsbegreb. Det sker allerede i nogen udstrækning i dag i folkekirken, hvor kirkens liv og vækst udfoldes i mål og planer for både gudstjenesteliv, undervisning, mission og diakoni og i en mangfoldighed af aktiviteter, der afspejler disse mål. I nyere tid er der fx udviklet en lang række nye gudstjenesteformer (fx natkirken, spagettigudstjenester m.m.), nye undervisningstilbud (fx minikonfirmandundervisning, bibelmaraton), og en række andre nye aktiviteter har set dagens lys, fx pilgrimsvandringer, og der arbejdes med både mission og diakoni i sogne, hvor dette ville have været utænkeligt for en generation siden.

Dette sker altså, fordi der arbejdes med kirke i kontekst. Ikke altid som en del af strategisk planlægning, men ofte som en (intuitiv) holdning

til, at evangeliet skal forkyndes for andre/flere end dem, der automatisk kommer i kirken søndag kl. 10. En systematisk tilgang til at forstå, hvem man er kirke for, eller hvem man vil være kirke for, bygger altså på en forkyndelse, der udtrykkes, så det opleves relevant i modtagerens kontekst. Det er kernen i al kommunikation, og derfor også i forkyndelsen.

Hvis kirke i kontekst derfor i fremtiden skal være kirke for alle, der omfattes af de fire fremtidsscenarier, kræver det en mere tværgående diskussion af missionsbegrebet. Især måske i forhold til at være kirke for dem, der vil selv, individualisterne, som designer deres egen tro og selv mener, at det kan rummes i folkekirken. Centralt i denne udfordring til fremtidens folkekirke står præsten. I det følgende fokuseres der derfor først og fremmest på præsterne i denne sammenhæng, både deres rolle og deres baggrund for at varetage præstetjobbet nu og i fremtiden.

Præsternes arbejde

Præsterne er også udfordret her. Både i deres funktion som præster med forkyndelsesfrihed og som medlemmer af menighedsråd med ansvar for hele kirkelivet i sognet samt med de yderligere funktioner, de måtte have i sognet, muligvis endda som daglig leder. Også her er der sket en udvikling. Både i præsternes faktiske arbejde og i samfundets opfattelse af præstens arbejde.

Stillingsbeskrivelsen for præsten er enkel og forholdsvis entydig. Men alle forventningerne, både de udtalte og de uudtalte fra menigheden samt præstens egen opfattelse af sin rolle, er diffuse og mangetydige. Det hænger selvfølgelig sammen med meget forskellige vilkår i de enkelte sogne (by/land, Østdanmark/Vestdanmark osv.), men også med teologi og præstens egne præferencer og selvforståelse.

I en undersøgelse fra 2005 beskrives det, hvordan man i enkelt stift, nemlig Århus Stift, kan være præst på mange måder. Denne undersøgelse opstiller ti præstetyper med hver sin opgaveprofil. Og på den baggrund er der formuleret fem idealtyper:

- Generalisten, som er præst uden at lægge vægt på bestemte opgaver. Generalisten er ansat i et pastorat, hvor der er behov for, at præsten tager sig af mange forskellige ting, hvis det ikke er muligt at dele opgaverne efter særlige evner.
- Sjælesorgsspecialisten, der har særlige evner til at skabe fortrolig

kontakt med et andet menneske og kan rumme at blive konfronteret med endog særdeles alvorlige personlige problemer.

- Undervisningsspecialisten har særlige kommunikative evner og trives med formidling. Undervisningsspecialisten er afklaret om sin egen indsigt og færdes hjemmevant blandt mange forskellige grupper og ved, at kristendom skal formidles forskelligt i forskellige miljøer og til andre trosopfattelser.
- Specialisten i gudstjenester og kirkelige handlinger er hjemme i kirkenes liturgiske rum og kan forkynde evangeliet til mange forskellige menigheder. Nogle specialiserer sig i særlige gudstjenesteformer til særlige målgrupper (ungdomsgudstjenester, meditationsgudstjenester osv.).
- Den organisatoriske præst har specialiseret sig i administration og organisatoriske opgaver – herunder ledelse.⁵⁸

Idealtyperne findes ikke i en rendyrket form, men i forskellige kombinationer. Det giver et overblik over variationen i præsteopgaver i folkekirken og også over de kombinationsmuligheder, der eksisterer - både som en vægtning af jobbet og jobindholdet, hvis det er muligt, eller ved en specialisering, hvor der er flere præster.

Det er en interessant undersøgelse, fordi den også kan anvendes til at vise, at uddannelse er en grundforudsætning, men at de personlige kompetencer samt interesser også kan kombineres med de muligheder, det konkrete job tilbyder. Dvs., at den formelle uddannelse giver adgang til jobbet - men de uformelle, kombineret evt. med kursusvirksomhed, giver mulighed for en specialisering

Derfor er det også interessant og relevant at se på uddannelsen af præster – og uddannelseskrav til fremtidens præster.

Uddannelse af præster i folkekirken

Al uddannelsestænkning tager i princippet udgangspunkt i, hvilke samfundsmæssige opgaver, der skal løses, hvilke jobfunktioner, der derfor

⁵⁸ Steen Marquard Rasmussen, *Med overblikket underdrejet – profiler af 10 præstetyper i Århus Stift*. Landsforeningen af Menighedsråd, 2005.

skal skabes, og hvilke kvalifikationer og kompetencer dette kræver af den eller dem, der skal bestride jobbet. En noget forenklet fremstilling, men alligevel i hovedtræk dækkende.

Det gælder for al kompetencegivende uddannelse, der bygger oven på ungdomsuddannelserne, at disse indholdsmæssigt sigter mod en erhvervskompetence. Det er dog ikke altid så enkel en opgave at definere denne sammenhæng mellem de samfundsmæssige behov og en konkret uddannelses struktur og opbygning. Bl.a. fordi der i dansk uddannelses-tænkning altid er både generelle, almene og specifikke behov at tilgodese.

Man kunne godt få den tanke, når man som udenforstående ser på teologiuddannelsen, på den obligatoriske pastoraluddannelse samt efter- og videreuddannelsen, at her er ikke tænkt sammenhæng i fag, kurser og uddannelse. Der er sammenhæng i dele heraf, mens andet er opstået som fag og områder ved knopskydning, når et nyt behov har meldt sig. Derfor er det ikke tydeligt, hvordan de enkelte fag hænger sammen, hvad der er almen teologisk grunduddannelse og hvad der er erhvervsrettet efter- og videreuddannelse. Men hvis missionsbegrebet i sin bredere betydning skal danne ramme for præsternes samlede uddannelse, må "kirke i kontekst" tænkningen have en meget mere central rolle for præsternes uddannelse.

Hvis et karakteristisk træk ved vores samfund er, at det er præget af sekularisering og globalisering og fremtiden består af mange (religiøse) virkeligheder, der udspringer heraf, må denne karakteristik danne baggrund for en formulering af, hvad en præst er og skal være. Hvad er en folkekirkepræst i relation til – ikke blot en traditionsbundet kernemenighed, eller den del af menigheden, der er tilfreds med at komme i kirken i forbindelse med overgangsritualerne - men også i relation til et multireligiøst samfund, hvor måske også nogle fra disse samfund fortsat er medlemmer af folkekirken. Hvad betyder det for forkyndelsen, og hvilke konsekvenser har det ikke bare for forkyndelse, men også for formidling i bred betydning?

Og er der en, to eller flere muligheder for at definere specialiserede præstestillinger i denne nye folkekirkelige sammenhæng? Undersøgelsen fra Århus viser, at dette i høj grad i dag sker uformelt. Kan denne specialisering formaliseres? Hvis ja, har det uddannelsesmæssige konsekvenser. Både i form og indhold. Der må ske både en specialisering og en professionalisering af grunduddannelse og efteruddannelse for at kunne ud-danne præster til denne folkekirke.

Det første område må være overvejelser over, hvordan den teologiske uddannelse i højere grad kan etableres, så den både giver kompetence til fortsat forskning (tilsyneladende er det under 10 % af de studerende, der har dette sigte - og skal de derfor have eget uddannelsesforløb efter afsluttet bachelor?) og giver professionskompetence. Det betyder, at uddannelsen, som skal professionsrettes, skal indeholde både praktiske og teoretiske fag. En professionsuddannelse må være både anvendelsesorienteret og praksisnær. Det er for uddannelsen af folkekirkens præster afgørende, at den teoretiske del også er anvendelsesorienteret, og at erfaringsbaseret praksis giver mulighed for teoretisk refleksion.

I forlængelse heraf må praktikforløb, som er simulering eller øvelser, erstattes af uddannelsesstillinger, som giver en erfaringsbaseret praksis og muligheder for refleksion over kvalifikationer og kompetencer i præstetjobbet, både som generalist og specialist.

Det andet område må være overvejelser over, hvordan en generel professionsuddannelse kan suppleres med efter- og videreuddannelse, som ikke blot er parallelle kurser, men kursusforløb, der er kompetencegivende og dermed både meritgivende i forhold til eksisterende uddannelser, men også selvstændige kursusforløb med påbygningskompetence. Det vil gøre det muligt at efter- og videreuddanne sig målrettet med en professionel specialisering for øje i forhold til konkrete stillinger og funktioner – fx i forhold til de profiler, Århus-undersøgelsen skitserede.

Det tredje område er etableringen af andre og nye læringsbegreber. Læringsbegrebet må udvides, så læring ikke kun foregår i klasser og på hold, når det handler om teori, eller i jobbet, når det handler om praksis. Når det er vigtigt i en professionsuddannelse, at der både er viden, holdninger og adfærd i spil, må det også afspejles i tilrettelæggelsen af både grunduddannelser og efter- og videreuddannelsen. Organisering af læring på universiteterne og folkekirkens institutioner må hente inspiration i andre professionsuddannelser og supplere med læring, der foregår i netværk, udbygge læring på jobbet, i mindre geografiske enheder (provstier?) eller på tværs af faggrupper.

Det fjerde område er de faglige områder i uddannelserne, der skal danne baggrund for "kirke i kontekst". Dvs. fag inden for formidling, kommunikation og ledelse, der sammen med viden om sociokulturelle forhold skal styrkes og opprioriteres.

En uddannelsesestænkning, der integrerer disse områder, vil kunne understøtte en fremtidsrettet præsteuddannelse.

Kirsten Moesgaard Andersen, f. 1950, konsulent, cand. mag og MBA, er HR-konsulent i Ribe stift og arbejder desuden med organisations- og lederudvikling i offentlige og private virksomheder. Har tidligere bl.a. været udviklingschef og vicedirektør i uddannelsessektoren og HR-koncerndirektør i en global virksomhed.

Er der behov for folkekirkelige institutter ved de to teologiske fakulteter?

Af Theodor Jørgensen

En række samfundsændringer har medført afgørende ændringer for folkekirken og dermed også for præsters arbejdsopgaver. Derfor spørges der i dag, om det teologiske studium giver de studerende tilstrækkelige kvalifikationer til at bestride et præsteembede. Forfatteren ønsker ikke at gøre den teologiske uddannelse til en præsteuddannelse, men argumenterer for, at universiteternes teologiuddannelse får en større grad af professionsorientering, end tilfældet er i dag.

Sådanne institutter eksisterer for så vidt allerede, nemlig de to pastoralseminarier, der nu går under navnene "Institut for Præsteuddannelse København." og "Institut for Præsteuddannelse Århus". Så når jeg af redaktionen er blevet bedt om at tage stilling til ovennævnte spørgsmål, så må det, der spørges om, være, om de to institutter skal udvides eller suppleres med yderligere to institutter.

Det er tankevækkende, at det spørgsmål i det hele taget bliver rejst nu. I min studietid for år tilbage ville ingen have drømt om at stille det. Hvad man dengang begyndte at diskutere og har diskuteret siden da, var og er, om den pastoralteologiske uddannelse skulle udvides. Og der er da også tegn på, at det omsider vil komme til at ske. Men ellers tænkte man ikke på en sideløbende selvstændig eller supplerende uddannelse ved siden af det teologiske studium ved fakulteterne. Hvorfor spørges der så nu?

Præsteuddannelse eller uddannelse i teologi

Et svar kan til dels aflæses af det navn, som de to folkekirkelige institutter ved fakulteterne har fået: "Institut for præsteuddannelse". De teologiske fakulteter har altid klart meldt ud, at de uddannede i teologi og ikke til præstegerning, selv om langt de fleste studerende ender med at blive præster. Det har tidligere ikke været et problem, eller rettere et større problem, men det er det blevet. Fra aftagerinstitutionen, nemlig folkekirken,

er der i stigende grad blevet sat spørgsmålstegn ved, om det teologiske studium så gav de studerende tilstrækkelige kvalifikationer til alligevel at bestride et præsteembede, vel at mærke suppleret med den pastoralteologiske efteruddannelse. Og det har ført til, at man er begyndt at efterspørge en alternativ præsteuddannelse. Så sent som sidste år foreslog biskop Jan Lindhardt noget sådant og havde endda taget kontakt til Syd-dansk Universitet for at få dem til at komme med et udspil. Men et sådant udspil skal komme fra folkekirken og de institutioner i den, som har fingeren på pulsen: Institutterne ved fakulteterne, der også omfatter præsternes efteruddannelse, og "Teologisk Pædagogisk Center" i Løgumkloster.

Problemet er, at de teologiske fakulteter under ingen omstændigheder vil være en professionsuddannelse, medens de vordende præster har behov for en professionsuddannelse, da præstegæringen er en profession. De teologiske fakulteters stædighed kan undre, da efterhånden et stort antal uddannelser ved universiteterne i stigende grad er blevet professionsorienteret. Det gælder i høj grad for medicinstudiet og for jurastudiet, men også for cand.mag. studierne. De teologiske fakulteters frygt er, at de vil miste deres videnskabelige status og objektivitet, en frygt, som tilsyneladende andre fakulteter ikke deler, muligvis af den grund, at de har indset, at en professionsorienteret uddannelse på ingen måde behøver at udelukke videnskabelig objektivitet eller at svække den, snarere tværtimod.

Baggrunden for spændingerne omkring det teologiske studium

Når jeg tænker tilbage på min egen studietid, var spændingen mellem en professionsorienteret og en snævrere videnskabeligt orienteret forståelse af det teologiske studium mindre udtalt eller snarere fraværende. Det skyldtes dels en større nærhed mellem fakulteterne og folkekirken, dels en mere eller mindre direkte indflydelse fra den dialektiske teologi, som mest prægnant er karakteriseret ved Karl Barths kendte udsagn, at teologi skal der drives, fordi der skal prædikes i kirken om søndagen. Men også den retning indenfor den dialektiske teologi, hvis store navn var Rudolf Bultmann, delte denne orientering i sin interesse for hermeneutikken, dvs. for fortolkning og formidling af evangeliet.

Men også samfundet i almindelighed og det kirkelige miljø i særdeleshed var dengang et andet. Dels var de tættere på hinanden, dels bar præsteembedet endnu lidt mere personen, end det er tilfældet i dag, hvor

det er personens autencitet, der giver embedet autoritet. Sammenlagt betød det for de nyuddannede præster, at det blev nemmere for dem at finde sig til rette i præsterollen.

Folkekirkens placering i samfundet har ændret sig. Den har ikke mistet bevågenhed i medierne, især ikke, når der opstår "skandalesager", men også fordi religion i det hele taget har fået større bevågenhed i medierne. Der er opstået en konkurrencesituation for folkekirken. På den anden side må man vel også tale om en marginalisering af folkekirken i folks bevidsthed og tilsvarende i samfundet, hvilket igen hænger sammen med en omsiggribende uvidenhed om, hvad kristendom egentlig går ud på. Man kan ikke længere forudsætte bare en minimal fortrolighed med det kristne trosindhold. Tænk bare på den udbredte uvidenhed om vores salmeskat, som er et problem i forbindelse med mange embedshandlinger. Denne situation stiller selvsagt større krav til præstens kunnen. Formidlingen er blevet vanskeligere.

Med i billedet hører også den ændrede holdning til kirken som institution blandt dens medlemmer. Her deler folkekirken skæbne med andre statsinstitutioner. Generelt betragtet er borgeren i høj grad blevet bruger, og fra politisk hold appelleres der til borgeren som bruger af de goder, som staten og kommunerne yder igennem sundhedsvæsen, undervisningsvæsen, vejvæsen m.m. Borgeren yder et bidrag til samfundets drift i form af skatter og forventer tilsvarende ydelser. Det gælder også for den kirkeskat betalende bruger af folkekirken. Han eller hun betragter kirken mere eller mindre bevidst som en serviceinstitution, hvis ydelser er de kirkelige handlinger, som man så som skattebetalende medlem har krav på. Og man har ingen sans for, at en væsentlig side af de kirkelige handlinger består i, at de vil integrere brugerne af dem i menighedens fællesskab. Langt det største antal af brugerne undlader at påtage sig et medansvar for det kirkelige liv. Dette skaber yderst komplekse sociale forhold i et sogns liv.

Det er således en ret kompleks arbejdsplads, som præsten efter endt uddannelse ved fakulteterne kommer ud på, og den gøres ikke nemmere af det forhold, at der også blandt menighedsråd kan være en tendens til at betragte folkekirken ud fra et serviceperspektiv. Det tyder i hvert fald nogle af de stillingsopslag på, som man kan læse i aviserne eller på internettet, der undertiden er af en art, at undertegnede i hvert fald ikke havde vovet at ansøge det opslåede embede.

Efteruddannelse af præster

Spørgsmålet er så, om de nyuddannede teologiske kandidater er godt nok klædt på eller med andre ord er i besiddelse af en professionalitet, som sætter dem i stand til at magte præstearbejdet forsvarligt. Det er der i nyere tid sat stadig flere spørgsmålstejn ved, i hvert fald indirekte i form af et stadig voksende tilbud af efteruddannelse for præsterne. I min studietid blev der da undertiden sat spørgsmålstejn ved nødvendigheden af pastoralteologisk uddannelse i det hele taget, hvorfor pastoralseminarierne ikke havde den bevågenhed og tilsvarende ressourcer, som de burde have haft allerede dengang. Dette har siden ændret sig, dog uhyre langsomt. Men først nu synes der at være kræfter i gang, der ønsker en gennemgribende revision af den pastoralteologiske uddannelse. Denne revision er dog på frugtbar vis blevet forberedt igennem oprettelsen af den obligatoriske præsteefteruddannelse, der skete i 1992 ud fra en erkendelse af, at de nyansatte præster havde behov for at bearbejde de erfaringer, de gjorde i deres embedsførelse, og de problemer, de stødte ind i. Vekselvirkningen mellem praksis og læring viste sig at være frugtbar.⁵⁹ Bestemt må man heller ikke i denne sammenhæng glemme den betydning, som "Præstehøjskolen" fik for præsterne efter sin oprettelse i 1964, suppleret med oprettelsen af "Folkekirkens Pædagogiske Institut, og sammenlagt til én institution i 2001 til "Teologisk Pædagogisk Center". Men alle disse tiltag peger i samme retning, nemlig den, at de nyuddannede teologiske kandidater ikke er i besiddelse af en tilstrækkelig professionalitet, når de begynder i et præsteembede.

En vis imødekommenhed er der dog blevet vist fra de teologiske fakulteters side ved at indføre praktisk teologi som fag i uddannelsen. Efter den nyeste studieordning er faget obligatorisk på bachelor-niveau i København, medens det er et valgfag på overbygningen i Århus. Det ændrer dog ikke ved den kendsgerning, at de teologiske fakulteter fortsat ikke vil definere deres uddannelse som en professionsuddannelse til at blive præst. Og det får konsekvenser for den måde, man forholder sig til de enkelte teologiske discipliner på.

⁵⁹ Om efteruddannelsen henvises til en udmærket artikel af Anita Hansen Engdahl, "Efteruddannelse af præster", i Helle Christiansen og Henning Thomsen (red.), *Pastoralteologi*. København: Anis 2007, s. 199-211.

Professionsuddannelse

Professionalitet er kendetegnet ved ordene *"knowing, doing, helping"* (vide, gøre, hjælpe). En professionsindehaver må være i besiddelse af en viden, som han kan omsætte i praksis til hjælp for mennesker, der har behov for den hjælp, han kan yde i kraft af sin viden og kunnen. Klassiske professioner er læge, præst og jurist. I dag er der langt flere gøremål, der kan karakteriseres som professioner. Men et fælles karakteristikum for professionsuddannelser er, at de består af flere fag, flere videnskabelige discipliner, der er relateret til hinanden med henblik på et fælles sigte, at dygtiggøre til en bestemt profession. Og dette fælles sigte er bestemmende for, hvordan uddannelsen i de enkelte discipliner tilrettelægges.⁶⁰

Det er lige præcis her, hvor problemet opstår for den teologiske uddannelse ved de teologiske fakulteter i København og Århus. I og med at man afviser at være en professionsuddannelse, savner uddannelsen i de enkelte discipliner et fælles sigte, der inddrager den formidlingsfunktion, der er så vigtig for en profession, altså hvordan en viden omsættes i den praksis, som er knyttet til professionen. I beskæftigelsen med de bibelske tekster inddrages således ikke det delperspektiv, at de anvendes som prædikentekster i folkekirken. Noget tilsvarende gælder for de andre discipliner. Dette problem består især på overbygningen, dvs. kandidatuddannelsen. På bachelor-niveau er fagene bundet mere til hinanden, ikke mindst i København, hvor praktisk teologi indgår som obligatorisk disciplin i bachelor-uddannelsen.

Det skal medgives fakulteterne, at de i stigende grad tilbyder efteruddannelseskurser med mulighed for at tage specifikke mastergrader, der er professionsorienteret imod præstegerningen, og på den måde søger at kompensere for fraværet af professionsorienteringen på hovedstudiet.

For mit eget vedkommende er jeg ikke overbevist om, at fakulteterne bør opgive deres afvisning af at være en præsteuddannelse. I vor tid er der brug for teologer i mange andre sammenhænge end i kirken, og at

⁶⁰ En af de klassiske fremstillinger af det teologiske studium er Friedrich Schleiermacher, *Kurze Darstellung des theologischen Studiums*, 1810 og 1830, i Friedrich Schleiermacher, *Kritische Gesamtausgabe*, 1. Abt. 6. Berlin: de Gruyter, 1998, hvor Schleiermacher definerer teologien som en professionsuddannelse, selv om han ikke bruger begrebet. Den teologiske uddannelses sigte er *"Kirchenleitung"*, som han forstår meget bredt. Derfor bestemmer han også den praktiske teologi som det teologiske studiums krone.

gøre studerende kvalificeret til at indgå i andre gøremål forekommer mig at være en fornem og nødvendig opgave. Det burde imidlertid gøre det nødvendigt at sætte en større fokus i uddannelsen på, hvad teologi kan anvendes til, og hvor den kan finde anvendelse, end det er tilfældet i dag, altså en større professionsorientering.

Modeller for professionsorienteret præsteuddannelse

Men så er det også relevant at spørge, om der er behov for folkekirkelige uddannelsesinstitutioner ved siden af fakulteterne i større omfang, end tilfældet er i dag, der tager sig af en professionsorienteret præsteuddannelse. I sin artikel opregner Anita Hansen Engdahl følgende fag, "som relaterer til de arbejdsopgaver, præsten udfører i sin dagligdag som præst, det vil sige både de pastoralteologiske fag som homiletik, liturgik, poimenik, hymnologi, kateketik og tilgrænsende fagområder som fx filosofi, religionsvidenskab, sociologi, psykologi, pædagogik og retorik."⁶¹ Alle disse fag forudsætter og må gå i spænd med de klassiske teologiske fag, men beskæftiger sig netop med dem i formidlingens perspektiv som "*doing*". At nedvurdere beskæftigelsen med disse fag som mindre akademisk end beskæftigelsen med de teoretiske fag er udtryk for uvidenhed. Det modsatte er tilfældet. Men når det er sagt, er det indlysende, at denne arbejdsopgave slet ikke tilstrækkeligt kan løftes af den pastoralteologiske uddannelse og efteruddannelse i dens nuværende skikkelse, selv om man dér anstrenger sig til det yderste. Ud fra en realistisk vurdering af omfanget må en flerårig præsteuddannelse i egentlig forstand anses for nødvendigt.

Her kunne man vælge den engelske model, der oven på en bacheloruddannelse ved universiteterne bygger en treårig decideret professionsorienteret uddannelse op, der finder sted på et præsteseminar. Fakulteterne skulle i så fald ud over bacheloruddannelsen være ansvarlig for den rent teologiske videreuddannelse mod en mastergrad og mod en ph.d.-grad. Eller man kunne vælge den tyske model, der føjer en toårig pastoralteologisk uddannelse til den femårige teologiske uddannelse ved universiteterne. Endelig kunne man vælge en model, hvor der fra de to respektive Institutter for Præsteuddannelse i henholdsvis København og Århus tilbydes kurser, der er sideløbende med den teologiske uddannelse ved fakulteterne. I alle tre tilfælde ville det blive nødvendigt at tilføre

⁶¹ Engdahl 2007:201f.

institutterne ekstra ressourcer, som muliggør udvidelsen af undervisningen samt skaber frirum til den forskning, som undervisningen gerne delvist skal være baseret på, ligesom det forudsættes ved universiteterne.

I hvert fald er det på høje tid, at man gør sig disse overvejelser. Det tegner nemlig til, at der atter vil opstå en præstemangel i folkekirken i en overskuelig fremtid, idet afgangene fra præstegerningen er ved at blive større end tilgangen til den. Desuden er der nogle skræmmende tendenser i afgangene, som man bør tage alvorligt. Der er langt flere præster i dag, der forlader præstegerningen før tid, end det tidligere var tilfældet, endda ofte efter ganske få år i tjenesten. Der er givetvis flere årsager, men iblandt dem med stor sandsynlighed også den, at de ganske enkelt ikke er tilstrækkelig rustet til at tage konstruktivt på de opgaver, som præstegerningen pålægger dem. Og i den situation slider man sig hurtigt op i gerningen, eller man søger hi i en funktionærstatus, og begge ting er lige frustrerende.

Derfor melder det spørgsmål sig i dag for alvor: Giver vi vordende præster den nødvendige uddannelse, som de både har krav på og behov for? Hvis der kan være tvivl om det, og det mener jeg, der er, så er det på høje tid at overveje supplerende eller alternative tiltag og muligheder.

Theodor Jørgensen, f. 1935, cand. theol. fra Københavns Universitet 1961, var universitetsadjunkt samme sted 1963-69 og residerende kapellan i Lumsås, Højby Sjælland 1969-74. Blev dr. theol. i 1977 på en afhandling om Schleiermachers filosofiske og religionsfilosofiske åbenbaringsbegreb, professor i dogmatik ved Københavns Universitet 1974-2004. I samme tidsrum på frivillighedsbasis tilknyttet Helligåndskirken som præst, hvad han stadigvæk er.

Præsteuddannelse mellem teologi og praksis - videnskab og professionalitet⁶²

Af Eberhard Harbsmeier

I præstens arbejde har hun eller han både brug for videnskab og visdom, og der må foregå en vekselvirkning mellem teori og praksis, mellem praksis og teologisk refleksion over praksis, men hver ting til sin tid. Faren for den praktiske teologi er, at den bliver en kirkeliggjort universitetsteologi og bliver domineret af et bestemt kirkesyn. Præsteuddannelsen må betragtes som en integreret helhed af den akademiske praktiske teologi og den mere praktiske pastoralteologi. Teologi er både videnskab og praktisk håndværk. Fremtidens teologi vil blive præget af mere professionalisme: man skal kunne sit kram.

Pastoralteologien og teologiens krise

Hver gang teologien er i krise - af mange for-skellige grunde - så taler man om pastoralteologi og den praktiske uddannelses nødvendighed.

I reformationstiden var der ikke særlig megen tale om pastoralteologi, evangeliet gik, som man sagde, som en plaskregn ned over landet, reformatorerne prædikede af karsken bælg, og selvom de, som i Luthers tilfælde, var højt uddannet i klassisk retorik, så spillede denne uddannelse og denne håndværksmæssige kunnen ikke en dominerende rolle: Hvad hjertet er fuld af, løber munden over med.

Først da den reformatoriske prædiken i ortodoksien begyndte at kede folk, da nyhedens befriende interesse svandt, begyndte man at besinde sig på formidlingens kunst, det praktiske - nu bliver, som det hed dengang, applikationen et særligt tema. Før var den teoretiske teologi og den praktiske teologi ét og det samme, man skelnede de facto ikke mellem forkyndelse og teologi, begge dele var "docere" (at lære). Nu er læren ale-

⁶² "Hallgeir J. Elstad, '... midt i den norske kirke ...' Det praktisk-teologiske seminar gennem 150 år 1848-1998." Bidraget er en dansk kommentar til Elstads bog - oprindeligt trykt i Norsk Teologisk Tidsskrift 99, 1998, s. 203-208, her gengivet i bearbejdet og aktualiseret form, se også min artikel, "Fremtidens teologi - teologistudiets pædagogik". *Føniks* 23, 1999, nr. 3, s. 152-159

ne ikke nok, der skal også et praktisk element til, en "applicatio". Hvorfor: Fordi teologien er begyndt at blive en "videnskab", noget man bedriver ikke for menneskers, men for sandhedens eller endda for principets skyld. Teori og praksis - der før var en enhed - er blevet revet fra hinanden, praksis bliver et eget tema i teologien og også et eget område i præsteuddannelsen.

Spændingen mellem videnskab og visdom

Som jeg ser det, er der i den praktiske præsteuddannelse i alle europæiske kirker så at sige to dagsordener: En *åben* og en *skjult*.

Den *åbne* dagsorden er ligetil: Ligesom den historiske kritik i oplysningstiden førte til en adskillelse mellem historisk og systematisk teologi, imellem eksegese og dogmatik, fører videnskabeliggørelse af teologien til en adskillelse mellem universitetsteologi og pastoralteologi, mellem teoretisk og videnskabelig uddannelse og indøvelse af praktiske kompetence i evangeliets formidling i prædiken, undervisning, sjælesorg og menighedsarbejde (kybernetik). Det er oplagt, at en teologisk kandidat, der har lært "ordo salutis" (frelsens orden) udenad (helst på latin), af den grund endnu ikke er i stand til at trøste et menneske, der er bange for at dø eller for at gå fortabt. Der skal praktiske færdigheder til, øvelser i talens, samtalens, undervisningens kunst. Hvem vil for alvor bestride det? Og hvem vil bestride, at udover teoretisk viden i teologi er der en skat af praktisk erfaring, af pastoral visdom, som er uundværlig for præstens arbejde.

Et er teologisk *viden*, noget andet er teologisk *visdom* eller også *dømmekraft*, der er nødvendig for at klare præstens arbejde. Det ene kan ikke være uden det andet, og det ville være temmelig tåbelig at spille de to ting ud imod hinanden.

Selvfølger er der problemer forbundet med at forene præstens rolle som teolog og formidler, ligesom som formidling, forkyndelse er noget andet end bare popularisering af universitetsteologi. Men principiel er det næppe fornuftigt og givende at bestride nødvendigheden af både en videnskabelig og en praktisk opgave.

Når man fx. læser Hallgeir J. Elstads fremstilling af det praktisk-teologiske seminars historie i Norge,⁶³ kan man mærke denne dobbelt-

⁶³ Hallgeir J. Elstad, "... midt i den norske kirke ...". *Det praktisk-teologiske seminar gennem 150 år, 1848-1998*. Det praktisk-teologiske seminars skriftserie nr. 3. Oslo, 1998.

hed, men også spændingen mellem de to opgaver, spændingen mellem *videnskab og visdom*. Så længe der er et videnskabeligt studium som forberedelse for præstegeringen, vil der blive klaget over, at studiet er *for teoretisk*. Og så længe der arrangeres en supplerende praktisk uddannelse, vil universitetsteologer mere eller mindre udtrykkelig nære frygt eller endda mistanke for, at alt for megen optagethed af praksis fører til (eller kommer af) ringeagt for den klassiske videnskabelige teologiske dannelse. Praktikerer ser anderledes på tingene end teoretikerer, deri ligger der ikke en egentlig saglig konflikt, men en frugtbar spænding og konkurrence, noget der ligger i sagens natur.

Martha- og Maria-præster

Man kunne formulere spændingen mellem de to aspekter med et bibelsk billede, nemlig Martha og Maria. Der er, kunne man sige, Maria-præster, dem der skriver Ordet med stort, den teologisk og kulturelt dannede præst, der helst ikke vil blive opslugt af omsorgsfunktionen, men holder den høje teologi i hævd og tjener "sandheden". Og så er der Martha-præster, den fortravlede, emsige all-round præst, der slider sig selv op, aldrig får tid til studier og selvbevidsthed, men altid optaget af at tjene "mennesker".

Mit lidt ubibelske bud er: I renkultur er både Martha-typen og Maria-typen lige utålelige, og realiteten viser også, at de to typer er falske abstraktioner, der bygger på en grundfejtagelse: At man bliver en god praktiker af at ned-prioritere teorien og at man omvendt bliver en god teoretiker af at negligere praksis. Det er både en teoretisk naiv og forkert opfattelse af forholdet mellem teori og praksis, og det strider også imod al konkret livserfaring. Det er en myte (desværre særlig blandt menighedsrådsmedlemmer en meget levende myte), at den dygtige teolog gerne er en dårlig praktiker og at den gode praktiker er en dårlig teolog.

Al livserfaring siger, at teori og praksis i virkeligheden følges ad - også i praksis.⁶⁴ Når teologer jamrer over, at de ikke kan bruge deres videnskabelige uddannelse i praksis, er det som regel, fordi de både er dårlige teoretikere og dårlige praktikere. Det er, ved jeg af egen erfaring

⁶⁴ Se Kants berømte tekst, "Über den Gemeinspruch: Das mag in der Theorie richtig sein, taugt aber nicht für die Praxis", hvor Kant vender sig imod denne sætning som en falsk fordømmelse af teorien.

som universitets-lærer, som regel ikke teologer med høj, men med dårlig eksamen, der bliver problempræster!

En løsningsmodel kunne måske være et andet bibelsk paradig-me, der kunne løse op for det ufrugtbare alternativ mellem Martha og Maria, nemlig det, at man følger Prædikerens Bog og tager *tidsfaktoren* ind: Der er tid til teori og tid til praksis. Man kan nemlig, det er også en vigtig metodisk *videnskabelig* indsigt, ikke gøre og sige - og heller ikke tænke! - alting samtidigt: Nok er teologi og teori vigtigt og altid uundværligt - men, som K.E. Løgstrup bemærkede i sin tid - derfor behøver man ikke tale om det hele tiden.

Tilsvarende gælder praksis. Det er futilt, når man er i gang med praksis, hele tiden næsten rituelt at råbe efter mere teori (eller teologi), det er også futilt, hele tiden at råbe efter mere praksis, når man er i gang med teori. Der er, som det så ofte siges, en vekselvirkning mellem teori og praksis, mellem praksis og teologisk refleksion over praksis, men: Hver ting til sin tid!

Kirkeliggørelse af teologien

Når denne - salomoniske - løsning ikke gør al debat om forholdet mellem det videnskabelige og det praktisk-pastoral overflødigt, så er det, som det bl.a. fremgår af Elstads fremstilling, fordi der altid er en anden mere eller mindre skjult dagsorden i denne diskussion, en dagsorden, der har været aktuel, så længe der har været en konkurrence mellem pastoral og videnskabelig teologi: Det er i alle diskussioner ikke så meget de praktiske opgaver, der står i forgrunden, men de mere eller mindre ideologiske diskussioner om *kirkesynet*. Det forekommer mig, at *kirkeliggørelsen* af de kommende præster er den hemmelige dagsorden bag praktikum.

Det har altid været den praktiske præsteuddannelses svage punkt: At den slet ikke var praktisk, men i virkeligheden - som Elstad dokumenterer - en gentagelse af universitetsteologien, bare lidt mere kirkelig og mere from. Uendelige redegørelser om kirkesyn og embedssyn, om bibelsyn, om "kristuscentreret" kristendomsopfattelse - alt sammen ting, der hører hjemme i klassisk universitetsteologi. Adolf Harnack, den berømte liberalteologiske professor fra Berlin for 100 år siden, skal engang om den praktiske præsteuddannelse have sagt, at dens vigtigste funktion i virkeligheden var en korrektur af universitetsteologi-en: Meningen er at studenterne bliver "nachgedunkelt", dvs. kirkeliggjort.

Det er den skjulte dagsorden: Det drejer sig om en fromhedsskole,

en kirkeliggørelse af de studerende, der skal tilpasses den kirkelige virkelighed. De skal, læser man hos Elstad, ikke kun uddannes, men også "socialiseres", deres trosliv skal styrkes, de skal føres til et personligt trosstandpunkt. Og selv hos de liberalteologiske lærere, der ikke opfatter uddannelsen som bolværk imod det moderne, får man ofte det indtryk, at det er først og fremmest en holdning, et folkekirke-ligt kirkesyn, der er undervisningens mål - først i anden række kommer den faglige "håndværksmæssige" kunnen. Det er, som om den praktiske teologi ikke vil være ved at være praktisk.

Også den nye danske Pastoralteologi⁶⁵ bærer dette præg af kirkeliggjort universitetsteologi. Med stor patos fremhæves teologiens kirkelighed,⁶⁶ medens bogens egne bidrag ofte er mere teoretisk end den form for praktisk teologi, der drives på universiteterne. Det er ikke så meget, at denne pastoralteologi er mere "praktisk" end de klassiske lærebøger i praktisk teologi, skrevet af universitetsteologer - det er den bestemt ikke, ofte er den endda mere abstrakt og praksisfjern, hvis man tænker på afsnittene om gudstjenesten og prædikenen. Men den er mere "kirkeligt" indforstået, næsten aldrig kirkekritisk. Som om den kirkekritiske og til tider kirkefjerne universitetsteologi trænger til en korrektur. Ikke praksis og præstens håndværk - men kirkesynet er det hemmelige midtpunkt i denne pastoralteologi.

Kirkesynet og praktisk teologi

Det er svagheden, fx. i hele det norske praktisk-teologiske seminars historie, at de teologisk-ideologisk-kirkelige modsætninger til tider overskygger fagligheden i uddannelsen. Helt hen til G. Stålsetts "helhedskirkelige kompetencecenter" er det *kirkesynet*, der er den røde tråd i diskussionen omkring den praktiske præsteuddannelse. Hvorfor skal egentlig et kompetencecenter bygges på et bestemt "kirkesyn", hvorfor er det ekklesiologiske perspektiv (før i tiden det embedsteologiske) så vigtigt? Kunne man ikke tænke sig en faglig praktisk kompetence på tværs af forskellige kirkesyn? Skal "fagligheden" altid underbygges af en pompøs ekklesiologi?

⁶⁵ Helle Christiansen og Henning Thomsen (red.), *Pastoralteologi*. København: Anis, 2007.

⁶⁶ Christiansen & Thomsen 2007:16f.

At det "eklesiologiske" og "embedsteologiske" paradigme til tider dominerer det egentlig faglige aspekt, kan illustreres med et konkret eksempel i Elstads egen fremstilling: I 1870 lod den homiletiske hovedlærer Blessing de studerende lave dispositioner til deres prædikener; de blev gennemgået i timerne, men derefter skulle de holdes frie og uden koncept. Man skulle mene: En god og effektiv homiletikundervisning, meget bedre end mange kedelige og berygtede halvdogmatiske homiletikforelæsninger på pastoralseminarierne både i Skandinavien og i Tyskland, desuden meget aktuel i dag, hvor prædikenens *mundtlighed og retorikken* fremhæves.

Men Elstad har ikke sans for dette aspekt, han tolker det anderledes, han tolker disse homiletiske øvelser som udtryk for et kirkesyn, der ser kirken som "missionsmark", for et "pie-tistisk kristendoms-ideal". Ideologisk fiksering på kirkesyns-debatten blokerer for tilgangen til det faglige, Blessings retoriske træning i den frie tale ville tjene hvert moderne "kompetencecenter" til ære. Faktisk kan man lære meget af pietisterne, selvom man ikke deler deres kirkesyn, de var faktisk brillante prædikanter og pædagoger!

Debatten om embeds- og kirkesynet dominerer fremstillingen, men, må man indrømme Elstad, formentlig også seminariets historie. Det skyldes måske også et kildeproblem: Vi ved faktisk ikke ret meget om, hvad der egentlig blev undervist i på seminariet, hvilken pædagogik der blev formidlet, hvilken homiletik, hvilken opfattelse af sjælesorg. Det er klart, at "styreprotokoller", studieordninger, biografier af rektorerne og gennemgang af deres forfatterskab kun siger lidt om den faktiske undervisning. Man savner i fremstillingen af det konkrete faglige profil: Hvad fx forstod Gisle Johnson ved evangelisk kristelig pædagogik? Måske var hans pædagogik mere interessant end hans kirkelige og dogmatiske "standpunkt". Det er i fremstillingen, som om alt underordnes det overordnede kirkelig-dogmatiske standpunkt.

Præsteuddannelsen som en integreret helhed

Når man - ud fra en dansk kontekst - læser Elstads fremstilling, bliver man misundelig af to grunde: For det første, at der her i Norge - i modsætning til Danmark - foreligger en velskreven og solid og meget informativ fremstilling af den norske præsteuddannelses historie - på mange måder meget norsk, men også i problemstillingerne meget lærerig for andre. I Danmark er dette område ret udforsket, selvom som bekendt

ingen ringere end selve Søren Kierkegaard i sin tid konciperede sine forelæsninger om "Med-delelsens Dialektik" for studerende på pastoralseminariet.

Det andet er den stærke rolle, det teologiske fakultet altid har spillet i den praktiske præsteuddannelse. Ideen om at betragte præsteuddannelsen som integreret helhed er ikke kun et *taktisk manøvre*, men *sagligt* begrundet, og man kan spørge, om ikke der er en stor gevinst i at se den akademiske praktiske teologi og den mere praktiske pastoralteologi som en enhed. I Danmark er udviklingen gået i den modsatte retning, en styrkelse af de praktiske uddannelser i et kirkeligt regi, en reducering af fakulteternes indflydelse på den praktiske del af præsteuddannelsen.

Det er en gammel strid, om praktikum mere skal forstås som afslutning og del af studiet, eller som en forberedelse til præstegerningen *efter* studiet. Det fremgår af fremstillingen, at man i Norge har haft positive erfaringer med den første model, hvor praktikum er integreret i teologistudiet, og praktisk teologi og pastoralteologi er en enhed. Det fremgår, at fakultets teologiske sværvægttere som Inge Lønning og Jacob Jervell aktivt har engageret sig i den pastoralteologiske uddannelse, og at fakultetet altid har haft afgørende indflydelse på uddannelsen, et stærkt modvægt imod biskoppernes indflydelse. Det har, så vidt jeg kan se, ikke gjort uddannelsen mindre praktisk relevant, tværtimod styrket dens faglighed og neddæmpet tendensen til pastoral og kirkelig oppustning af uddannelsen.

Det er efter min mening en skinmodsatning, når man konstruerer en modsætning mellem videnskabelighed og praktisk-faglig professionalitet. Videnskabelighed og praktisk "professionalitet" udelukker ikke hinanden, tværtimod: de betinger hinanden! Når det kommer til stykket, så har formodentlig en gedigen eksegetisk gennemgang af professor Jervell været af større praktisk relevans end så megen oppustet pastoral eller kirkelig teologi.

Ud fra en dansk sammen-hæng er det også værd at bemærke, at det - ligesom i øvrigt i Finland - ikke har forurennet eller besmittet fakultetets videnskabelighed, at man har integreret den praktiske uddannelse i studiet. Det er vigtigt, at fakulteterne markerer sig og danner modvægt imod en inter-national tendens til lutherske bispekirker. Det er i Norge nok integreringen i studiet, der hindrer den praktiske uddannelse i at blive et fromhedskursus, hvor kandidaterne slibes af, afrettes, tilpasses og kirkelig-gøres, for at blive "nachgedunkelt", for nu at tale med Harnack.

Kirken har også brug for genstridige, utilpassede og besværlige præster, ikke kun for velfungerende teologiske mellemt teknikere. Professionalitet er ikke det samme som tilpassethed, professionalitet er også - i kirken som ellers - evnen til innovation og fornyelse!

Teologi som videnskab og håndværk

Der foregår for tiden en debat om forholdet mellem kirke og teologi, der for mig at se er temmelig meningsløs og oftest kun består i dyrkelse af gensidige fordomme: På den ene side en næsten neurotisk berøringsangst over for kirke og den praktiske virkelighed fra universitetsteologers side - på den anden side ringeagt for akademisk teologi og romantiske forestillinger om den angiveligt enestående danske "præstegårdsteologi". Megen generaliserende kritik af teologistudiet og -uddannelsen er uberettiget, eller bedre: Kritikerne burde vende den imod sig selv. Kritikken fra kirkelig side siger ofte mere om kirken end om teologien.

Det er - i øvrigt også internationalt - blevet på mode i præstekredse at være træt af teologi, angiveligt fordi den er uanvendelig for præstens praksis eller ikke har noget at sige til moderne mennesker, man taler fx i Tyskland om "Theologieverdrossenheit". Jeg giver ikke meget for al den snak, at der angiveligt ikke skulle være meget at hente i (moderne) teologi. Når præster siger, at de ikke kan bruge den teologi, de har lært, så er det som regel, fordi de ikke har studeret ordentligt eller ikke vedligeholdt deres uddannelse.

Der er en naturlig og livsnødvendig spænding mellem den teologi, der drives i en akademisk og den teologi, der drives i en kirkelig kontekst. Men det er en misforståelse, når man konstruerer en modsætning mellem "akademisk", "videnskabelig" teologi på den ene side og "praksis" på den anden side, som om praksis var noget uvidenskabeligt eller uakademisk. I andre fag - fx i medicinstudiet - ville en sådan eksklusiv opdeling være absurd, en mediciner lærer vel praktiske færdigheder og kan ikke nøjes med en "kritisk refleksion" over praksis. Man kan spørge, hvor megen mening det giver, kritisk at reflektere over en praksis, som man ikke kender noget til.

Det er forkert at ville konstruere en modsætning mellem videnskab og håndværk. Teologi er både videnskab - men også et praktisk håndværk. Tag fx teologiens efter min mening fornemste håndværk, eksegesen, det at læse en tekst. Dette håndværk lærer man i dag ikke ved først at lære kritiske hermeneutiske refleksioner og teorier, men kun ved én

ting: ved at øve sig i det håndværk, det er at læse en tekst. Kun den, der har øvet sig i håndværket, har gavn af den "kritiske refleksion". Teologi er både håndværk og kritisk refleksion. Man kan altid diskutere, hvorvidt praksiselementer skulle indbygges i studiet, stort set alle andre lande gør det, herunder Norge og Finland, men også Schweiz, Tyskland og England.

Specialisering og professionalisme

Fremtidens teologi vil blive præget af en stigende specialisering. Det er der farer i, fagets enhed er truet, man kan spørge, om studiet hænger sammen. Men der skal også være plads og respekt for specialisternes professionalitet. Fagidioti er den ene fare, men jeg ser også den modsatte fare - måske netop en tendens, der trives i kursusmiljøet på efteruddannelsessteder: Det er en falsk generalisme, at alt skal koges ned på et niveau, hvor alle kan snakke med - og det under dække af "folkelighed", "teologiens enhed" og "tidens debat" etc. Der skal være plads til specialister, til studier, der ved første blik overhovedet ikke har nogen praktisk relevans.

Fremtidens teologi vil blive præget af mere *professionalisme*, ikke kun i den forstand, at de praktiske teologiske fag skal opprioriteres, men i den forstand, at man skal kunne sit fag. Jeg hørte engang om en ansøger til et præsteembede, der forsøgte at indynde sig hos menighedsrådet ved at sige, at han var et "søgende menneske" og lige så usikker og famlende som dem. Den gik måske i 70'erne og 80'erne, men næppe i fremtiden. Et menighedsrådsmedlems kommentar til denne ansøger var: Vi vil ikke have et søgende menneske, vi vil have en, der kan sit kram.

Jeg tror at præsteuddannelsen, både før og efter eksamen, vil være præget af denne tendens: Mindre højskole, mere professionalisme. Ikke fordi højskole er noget dårligt - men Grundtvig gjorde godt i at holde højskole og uddannelse eller efteruddannelse fra hinanden.

Eberhard Harbsmeier, f. 1943, rektor for Teologisk Pædagogisk Center i Løgumkloster, adj. professor for praktisk teologi ved Det teologiske Fakultet i Århus. Har været præst i Varde og Esbjerg 1972-1986, fra 1986-1996 lektor i Praktisk teologi ved Det teologiske Fakultet i København, og har skrevet bl.a. bogen Praktisk Teologi (1995).

Præsten som missionær - et nyt perspektiv på uddannelsen

Af Henning Thomsen

I dag er næsten alle enige om, at folkekirken har en missionsforpligtelse. Spørgsmålet er, hvordan den skal udfoldes, og hvem der skal gøre det. Sammen med lægfolket skal præsten ikke bare præsentere men også repræsentere kristendommen. Sognestrukturen må tænkes sammen med former for kirkeliv, der er orienteret mod netværk på tværs af sognestrukturen. Disse nye udtryk for kirken må imidlertid sikres plads inden for den officielle kirkes ramme. I den missionale kirke må både præst og menighed lægge krop til gudsfortællingen.

Prolog

Hvad er en missionær og hvad er mission? Er det ikke noget, "der hører hjemme i Asien og Afrika ... og ikke her i det kristne Danmark"?⁶⁷ Astrid Lindgren har i *Grynet og lille Splint*⁶⁸ givet denne stereotype spørgen et uovertruffent udtryk.

Grynet vågner den morgen og ved straks, at det ikke er nogen almindelig dag.

"Du er ikke rigtig klog, Gryn," siger Lisbet. "Du bare sover og sover, skønt jeg slår søm i. Du ville såmænd ikke engang høre det, hvis der kom en ..."

Lisbet tænker sig om for at finde ud af, hvad der skal komme.

"Hvis der kom en kannibal," siger hun, da hun har tænkt færdigt."

"Du må da ikke tro, at man kan høre, når der kommer en kannibal," forklarer Grynet Lisbet, der kun er fem år og ikke ved ret meget.

"Han kommer listende ganske, ganske stille i junglen, hvor der går en missionær, og - haps - sætter kannibalen tænderne i ham, før han så meget som har hørt et pust."

⁶⁷ Harald Nielsen, "Mission i Danmark", i Anders Hauge (red.), *Fyens Stiftsbog 2007*. Odense: Midtfyns Bogtryk, 2007, s. 73-81; s. 80.

⁶⁸ Astrid Lindgren, *Grynet og lille Splint*. København: Gyldendal, 1976.

Lisbet gyser. Der er væmmeligt at gøre sådan noget mod en stakkels missionær, der ikke har gjort en kat fortræd.

"Den kannibal kommer nok aldrig i himlen," mener Lisbet.

"Nej, det kan du lige bande på, han ikke gør!" erklærer Grynet bestemt.

Lisbet nikker tilfreds. Men så begynder hun at tænke over sagen.

"Jo, det gør han alligevel, den usling," siger hun endelig. "Gør hvad for noget?" spørger Grynet.

"Kommer i himlen. For han har jo missionæren i maven, og missionæren skal komme i himlen, kan du da nok forstå."

Jo, det er Grynet også klar over, så de bliver enige om, at det er rigtig lumpent af kannibalen at snige sig ind i himlen på den lumske måde.

"Men vent bare, til Gud opdager, hvad han har gjort," siger Grynet truende.

"Så er han saftsuseme færdig, for så bliver han smidt ud!" siger Lisbet. Og så giver de pokker i kannibalen. En dag som i dag har de virkelig andet at tænke på.⁶⁹

Ser vi bort fra de såvel eksegetiske som dogmatiske problemer, der her rejses i relation til både Matt. 25 og det evige liv, og koncentrerer os om citatet som et svar på indledningsspørgsmålet, er resultatet klart: Jo, en missionær er een, der virker i junglen blandt kannibaler og andre hedninger. Skal han til at være en virkelighed i Danmark, må det følgelig være fordi, der er sket noget, som har ændret forholdene. Traditionstabet har slået endelig igennem og sammen med den almene sekularisering reduceret kristendommens folkeligt forpligtende effekt til en illusion – eller lignende.

Indledning

Sådan meldte tankerne sig indtil familiens vinterferie, som i år gik til det sydlige Tyskland. Der fangede en avisoverskrift på det lokale vandrehjem øjnene. Den fortalte, at nu var den kendte tænketank i mediekoncernen Berthelsmann begyndt at analysere sin store undersøgelse af religiøsitetens status i det moderne samfund. I Tyskland og på verdensplan. Og artiklen skildrede, hvordan resultaterne i grove træk allerede tegnede sig

⁶⁹ Lindgren 1976:9-12.

klart. Mens eksperterne blot for 8-10 år siden helt selvfølgelig gik ud fra, at i alle tilfælde det europæiske samfund ville blive mere og mere sekulariseret, fremgår det nu tydeligt, at religion fortsat har og vil have en markant plads i det offentlige rum. Trosoverbevisningerne er stadig folkeligt intakte. Kristendommen er ikke på tilbagetog, men har en fremtid, blot nu i et markant samspil med en række andre religionsformer. Det er det nye.⁷⁰

Vel hjemme igen, har jeg siden spekuleret på, om ikke den samme tendens kan siges at være gældende for Danmark. Den religiøse diversitet er også her et faktum, som ingen i længden kommer uden om. Det ryster den kristne selvforståelse. Ikke på grund af traditionstabet, men fordi den nu ikke længere kan undlade at afklare sig i forhold til den fra sig selv anderledes. Som oven i købet ikke engang er hedning, men blot et menneske af anden tro. Læg dertil den nye ateismens opmærksomhedskrævende udtryk, og scenen er for alvor sat: Heller ikke den danske kristendom lader sig ganske enkelt mere forstå som en (eventuelt blot vigende) enhedskultur; men også den må se i øjnene, at den kun kan udlægge sig i forskellighed.

Men dermed er den samtidig på vej til at blive sig sin missionerende rod bevidst. Den omstændighed, at den ophæver sig selv, hvis ikke den fortælles videre. Til de andre. At enhver kristen må vidne om evangeliets sandhed, "præsentere og repræsentere kristendommen for mennesker af anden eller ingen tro", som det hedder til sidst i Viggo Mortensens seneste bog om netop kristendommen under forvandling.⁷¹

Det er således næppe tilfældigt, at akkurat de to sidste somres betænkninger fra Kirkeministeriet har følgende formulering som deres programerklæring:

Folkekirkens mission som kristen kirke er at forkynde Kristus som hele verdens frelser ...[Denne] overordnede opgave danner udgangspunkt for de konkrete former, kirkelivet får i sogn, provsti

⁷⁰ Efter hjemkomsten har jeg bemærket, at også Kristeligt Dagblad har refereret denne sammenhæng. Det skete tirsdag den 19. februar. Her findes bl.a. nærmere oplysninger om Berthelmann-Stiftelsen.

⁷¹ Viggo Mortensen, *Kristendommen under forvandling. Pluralismen som udfordring til teologi og kirke i Danmark*. Højbjerg: Forlaget Univers, 2005, s. 176.

Påstanden om de danske forhold trækker generelt på særligt det 9. kapitel i bogen.

og stift. Alle konkrete målsætninger må dybest set tjene denne opgave ... [Derfor] er der samtidig grund til at være opmærksom på og skabe rum for de former for kirkeliv, som ikke nødvendigvis har sognemenigheden som udgangspunkt ... undervisning, diakoni og mission ...”⁷²

Ser man på, hvor stor enighed er om dette udgangspunkt, hen over de traditionelle kirkelige retningssskel, kan det undre, at den er af så ny en dato. Men sådan kan udefrakommende betingelser skabe nye situationer. Naturligvis findes den gamle folkekirkelige missionsstrategi: sognefundamentalismen – endnu. Især i landsogne med lang hukommelse. Her forventes det stadig, at kirken hhv. præsten blander sig i det folkelige og dermed holder det på sin rette plads.⁷³ Men fornemmelsen af, at præsten på denne måde missionerer, når hun deltager i byfesten eller gymnastikopvisningen har alligevel et anakronistisk skær over sig. Kun de mest traditionalistisk argumenterende lejre har fortsat dette intakte billede af folkeligheden.⁷⁴ Alle andre stiller åbent spørgsmålene, hvorledes kirken i forskelligheden kan udfolde sin missionsforpligtelse, og hvem der skal gøre det.

Nu kunne man selvfølgelig straks besvare disse spørgsmål og sige ”præsten” og dermed yderligere belægge det erfarne faktum, at præsten ofte nok identificeres med kirken. Men man kunne også tage anledning af de sidste snart 20 års missionsteologiske debat; og lytte til den karakteristisk som f.eks. David Bosch giver af missionsforståelsen inden for det stadig gældende, såkaldte flerkirkelige paradigme.⁷⁵

⁷² Kirkeministeriet, *Betænkning 1477. Opgaver i sogn, provsti og stift. Betænkning fra Arbejdsgruppen om ændring af den kirkelige struktur. Sammenfatning*. København: Kirkeministeriet, 2006, s. 7-8. Jeg har naturligvis klippet, men ikke fortegnet. Målsætningen bekræftes året efter i Kirkeministeriet, *Betænkning 1491. Folkekirkens lokale økonomi. Betænkning fra Udvalget om den lokale økonomi i folkekirken. Sammenfatning*. København: Kirkeministeriet, 2007, s. 37 – hvor det med tydelig reference til 1477 ganske enkelt hedder: ”Folkekirkens overordnede mission står ikke til diskussion”.

⁷³ Jvf. den stadigt lærerige skildring hos Eberhard Harbsmeier, ”Hvor står kampen? Strategier og perspektiver i præstens arbejde”, i *Præsteforeningens Blad* 1990/2, s. 17-26.

⁷⁴ Hvad enten det så nærmere betragtet stammer fra traditionen i grundtvigsk forstand eller snarere fra nationalismen i nyt tidehvervsk regi.

⁷⁵ Se David Bosch, *Transforming Mission*. New York: Orbis, 1991.

Embedssynet

Gør vi det, står to forhold med det samme klart. For det første, at kirken ikke længere forstås som missionens afsender. Sådant som det var tilfældet i tidligere missionsparadigmer. Men nu i stedet defineres som redskab for den sendelse til verden med budskabet om frelse, der er Guds egen. Mission er blevet Guds, ikke kirkens – "missio Dei".

I en bevægelse, der samtidig gør krav på at udtrykke en tilbagevenden til udgangspunktet. For hvad er allerede begrebet om den treenige Gud, hvis ikke det er kommunikativt? Det tilsiger, at Gud ikke først er og siden meddeler sig. Nej, Gud er meddelelse. Som treenig er Han fra første færd på vej ud over sig selv og udelukker dermed, at vi kan komme til et punkt, hvor Gud er stilstand.

Kirken er derfor heller ikke blot et tilfældigt anvendeligt redskab, men selve instrumentet i Guds egen uophørlige mission. Men dermed bliver kirken samtidig defineret som grænseoverskridende. Den får hjemstedsret i alle dimensioner af livet og kan ikke acceptere indskrænkende pladsreservationer fra nogen. Den er selv blevet missional.

Denne altafgørende instrumentalisering dikterer for det andet rammerne for kirkens konkrete skikkelse. Dens relationer kan nu kun forstås i analogi til relationerne hos den treenige, der vil anvende den. Dialektikken mellem Fader og Søn i Åndens enhed må modsvares af den frivillige samtidighed mellem menighed og præst.

Det har vi i luthersk sammenhæng mulighed for at forstå, for det er netop pointen i det lutherske syn på embedet. Det har alene eksistensberettigelse som en funktion for menigheden; for at menigheden kan blive ved med at være menighed. Ingen præst uden menighed altså; da ingen menighed kan forblive menighed uden præst.

Det inkarnatoriske udspring for denne tankegang er ligeså tydeligt.⁷⁶ Som mennesket får sit rum at færdes frit i, fordi Gud trækker sig tilbage fra sin almagt, i sin Søn giver afkald og bliver menneske; sådan udfoldes denne frihed i praksis, ved at det nu myndige menneske giver afkald på sin ret og slutter sig sammen med de øvrige myndige i en fælles vilje til at lade sig repræsentere. Af embedet og dets bærer.

Parallellen mellem argumentationen på Kristi to naturers område og det almene hhv. særlige præstedømmes felt er således slående. Men på ingen måde overraskende. Eftersom tanken om Kristi Legeme i verden

⁷⁶ Jvf. Henning Thomsen, "Det nye skel", i *Kritisk forum for praktisk teologi* 97/2004, s. 2-19.

akkurat må være en applikation af netop begrebet om de to naturer. Det almene præstedømme og embedet forudsætter hinanden og gør hinanden til det, de er; uden nogen sinde at sammenblandes.

Confessio Augustana udtrykker det i overgangen mellem artikel 4 og artikel 5:⁷⁷

Artikel 4 lærer, at "menneskene retfærdiggøres uforskyldt, for Kristi skyld ved troen, når de tror, at de tages til nåde". Melancton gør i Apologien udtrykkelig opmærksom på, at det ikke betyder, at troen retfærdiggør, fordi "den er en gerning værdig til det" – som det hedder – "men fordi den ser på og er forjættelsens modtagelse". (Apol. IV,56) Altså: Mennesket retfærdiggøres ved tro som tillid til det ydre ord.

Og så følger artikel 5: "For at vi kan nå denne tro, er der indstiftet et embede til at lære evangeliet og meddele sakramenterne". For at troen kan blive ved at være tro, just som tillid til det ydre ord, må dette ord have skikkelse og krop i verden. Det sørger embedet for. Embedsbæreren personificerer ordets udvendighed som afsender.

Akkurat ligesom fællesskabet gør det som modtager. Først de døbes fælles frie vilje til at lade sig repræsentere udelukker nemlig et misbrug af tanken om det almene præstedømme i retning af den subjektive vilkårlighed, hvor enhver erklærer sig salig i sin tro.

Dialektikken forbliver på denne måde intakt:

At kalde forkyndere og lærere – det er en myndig menigheds funktion. Den kan dømme om læren, derfor véd den, hvem den kan kalde. Hvad har den så brug for, hvis den ikke behøver en højere myndighed over sig? Den har brug for at forblive *hørende*, og for at forblive *menighed*. Derfor skal der være bestemte personer, der siger det frigørende ord til alle andre.⁷⁸

⁷⁷ Leif Grane: *Confessio Augustana. Oversættelser med noter*. København: Gyldendal, 1959, s. 40-60.

⁷⁸ Peter Widmann, *Bestemmelser. Teologiske tilløb og bidrag*. København: Forlaget Anis, 2000, s. 153.

Tydligere kan embedets definatoriske funktionalitet ikke udtrykkes. Luther selv lagde da heller aldrig skjul på, at det var den ydre tiltale, der var uopgivelig. Ikke embedsbæreren som sådan. Derfor kunne præstens opgave også uden videre overtages af andre ved forfald eller i nødsituationer, ligesom husfaderen faktisk var forpligtet på at varetage den i hjemmet over for sin husstand.⁷⁹

Når embedet ikke desto mindre alligevel fastholdes så energisk i den lutherske sammenhæng, er det netop fordi det er det eneste effektive middel til at hindre, at nogen udråber sig selv til repræsentant og dermed gør vold på funktionaliteten.

I den forstand er embedet altså nødvendigt. Men der bliver aldrig tale om, at embedet – som det bemyndigede – står over for en unyndig menighed. Nej, det er en suveræn og myndig handling at indsætte en person til at varetage et embede. Ligesom det kun kan lade sig gøre at "lade sig bemyndige", når og fordi man er "rettelig kaldet". (CA 14) Præst bliver man derfor hverken til personligt brug eller til styrkelse af et hierarki. Men fordi en menighed ønsker én som præst. Denne beføjelse varetages følgelig som en tjeneste og en stedfortrædelse.

Denne principielle embedsforståelse passer faktisk som hånd i handske til den missionale kirke. Det er da den første grundliggende uddannelseskonsekvens, at den indøves hos (kommende) præster.

Konkretisering af præstens tjeneste.

Såvel i historiens lutherske territorialkirker som i dagens folkekirke har dette embede nu primært udfoldet sig i sammenhænge, hvor kristendommen længe har været flertalsreligion og kristningsprocessen derfor er blevet anset for allerede at være afsluttet. Menighederne har været forsamlinger af barnedøbte. Hvorfor præsten naturligvis har medvirket til disse menigheders opbygning, men ikke i samme grad til at vinde proselytter for den kristne tro.

Ganske vist er det uomgængeligt, at de præstelige basisfunktioner som forkynder, sjælesørger, underviser og menighedsmedarbejder⁸⁰ alle

⁷⁹ Se f.eks. Hans Raun Iversen, "Livet i evangeliets modtagelse. De døbtes præstedømme som menighedspleje og deltagelse i folkekirkens ledelse", i Preben Espersen, Theodor Jørgensen, Jørgen Stenbæk, Lisbet Christoffersen og Hans Raun Iversen, *Det almindelige præstedømme og det folkekirkelige demokrati*. Århus: Forlaget Anis, 1996, s. 130-157, s. 137.

⁸⁰ Jf. Eberhard Harbsmeier og Henning Thomsen, "Præstespejl", i Helle Christiansen og Henning Thomsen (red.), *Pastoralteologi*. København: Forlaget Anis, 2007, s. 361-363.

også er med til at modvirke traditionstabet, men missionerende i betydningen evangeliserende er ingen af dem. Gudstjenestens prædiken f.eks. defineres ikke sjældent netop som en tale, der ikke forudsætter "at tilhørerne hører budskabet for første gang, og at troen er noget, der skal generhverves eller bekræftes ved hver lejlighed ... [men] at der tales i og til en kristen menighed, som allerede har fået skænket den kristne tro".⁸¹

Ligesom gudstjenesten som helhed adskilles fra forsamlinger, hvor der sigtes på deltagernes omvendelse og valg. "Menigheden har jo allerede valgt. At den er samlet til gudstjeneste forudsætter, at valget er truffet."⁸² Og man kan nu engang ikke både allerede have valgt og samtidig tilsiges at stå i valget.⁸³

Missionsstrateger har da også længe været klar over, at skal nye have mulighed for at tage den kristne tro til sig som et personligt anliggende, går den over lægfolkets sociale netværk. Hvorimod præstens traditionelle envejskommunikation ofte blot forhøjer tærsklen. Denne viden afspejles aktuelt i Betænkning 1477's tale om, at alle både kirkens ansatte og menighedsrådets medlemmer nu skal være og er fælles om at fremme kirkens mission. Sendelse er udtrykkeligt ikke længere reserveret præsten.

Tendensen har tidligere været, konsekvent at reducere præstens rolle til at optræde som ressource for lægfolket under udøvelsen af denne uundværlige virksomhed.⁸⁴ I dag går strømmen tydeligt den anden vej. Nu skal også præsten repræsentere kristendommen og ikke blot præsentere den. Sammen med lægfolket i den kultur, begge grupper er en del af – i stedet for at udleve troen i en parallel subkultur, som tilfældigvis har navn af kirke.

Intentionen er at gøre kristenlivet attraktivt gennem den måde, kristne lever på. I stedet for at invitere folk med i kirke, vandrer man som kirke ud i verden. Man praktiserer åbne fællesskaber, hvor man "orientere-

⁸¹ Kaj Mogensen, "Fra eksegese til prædiken og fra prædiken til eksegese 2:2", i *Præsteforeningens Blad* 2007/1-2, s. 6-12, s. 7.

⁸² Mogensen 2007:6.

⁸³ En anderledes tilgang repræsenteres af Thor Strandenaes, "Gudstjeneste som mission" i Mogens S. Mogensen (red.), *Gudstjeneste som mission*. Ny Mission 2. Valby: Unitas Forlag, 2001, s. 6-31.

⁸⁴ Se Ray Bakke, *Kristen i byen*. Lohse/DMS, 1993.

rer sig mod andre frem for een selv, mod folk uden for kirken, frem for kirken selv".⁸⁵

Dermed genoplives den bibelske tradition for netop attraktionsmission; at tiltrække gennem konkret samliv.⁸⁶ Det nye er, at de tiltrukne ikke trækkes ind i et forud defineret fællesskab; men at det er fællesskabet, som trækkes til også at indbefatte de andre. Det endnu gældende er, at mission altid er relationel. Derfor er det bydende nødvendigt at indgå i samtaler og venskaber, så Kristus, der allerede er til stede i kulturen, kan blive identificeret.

Denne missionsforståelse, hvor lægfolk og præst bringes i bevægelse ud over sine egne grænser prioriterer

- praksis over teori
- pragmatik over eksistentialisme
- ortopraksi over ortodoksi
- kirkelige udtryksformer over dogmatik
- fællesskaber over individualisme
- delperspektiver over abstrakte helheder
- kirkens kontekstualisering over kirkens kontekstualisering af evangeliet.

Den er blevet til i det eftermodernes fremmedgørelse over for den systematiske teologi og understreger i stedet teologiens konstante bevægelse og flydende natur. En opfattelse, som åbenlyst næres af postmodernismens generelle skepsis over for de store fortællinger. Men også har en genuin teologisk rod i den radikale ekklesiologiske protest mod kirkens reduktion til det omrids, samfundet tegner af den. Til fordel for en opfattelse af dens fællesskab som intet mindre end evangeliets hermeneutik.⁸⁷

Her bliver evangeliet meget mere, end at Jesus kom for at dø for mine synder, så jeg kan komme i himlen. Det bliver forkyndelsen af Jesus

⁸⁴ Scot McKnight, "Hvad er Emerging Church?", i *Ixthus – dansk tidsskrift for teologi og kirke* 3/sep. 2007, s. 3-15, s. 11.

⁸⁵ Fra Es 2,1-5 til Joh 13,35 går denne tanke som en rød tråd.

⁸⁶ Jeg referer til "The Gospel and our Culture" – bevægelsen, anført af Lesslie Newbigin hhv. Lesslie Newbigin, *The Gospel in a pluralist Society*. Grand Rapids: Eerdmans., 1989, s. 227.

fra Nazareth, der som det sande menneske sætter menneskelighedens rum ind i historien. For enhver som er engageret i Kristi efterfølgelse betyder det umiddelbart, at man også må sætte sig selv ind og være dialogisk åben, når man arbejder for at skabe de bedste muligheder for at befrielse og formaning kan finde sted,⁸⁸ mellem mennesker, religioner og verdener.

Denne missionale kirkes opgør med de centralistisk strukturerede og dermed modernistisk opbyggede menighedsformer har givet den etiketten "Emerging Church".⁸⁹ Den flydende kirke. Kirken i bevægelse – i retning af kulturen. Den er i mine øjne ikke bare udtryk for en spændende ny ekklesiologi, men peger endnu dybere på det oprindelige vidneudsagn i den bibelske tradition, som er udpræget praktisk.

Det betyder ikke, at jeg deler forståelse af teologiens indplacering med bevægelsen. For det første er dens opgør med den angiveligt moderne fundamenttænkning ganske enkelt ukvalificeret. Descartes er ikke modernitetens fader. Han tænker endnu før-moderne, blot i mentalistiske kategorier.⁹⁰ For det andet er dens alternative udnyttelse af postmodernismens gevinster uden at ville stå inde for dens omkostninger langt fra overbevisende.⁹¹ Men det ændrer ikke ved, at den er inspirerende. Med hensyn til uddannelse af præster kan denne karakteristik samles i bevidstheden om, at missionsopgaven ikke består

... i via div. markedsføringsmekanismer at skabe et produkt, der passer til markedet, mens vi som kirke forbliver på afstand af kulturen. Inkarnation tilsiger, at man autentisk er/bliver en del af den kultur, hvor man ønsker at virke med evangeliet. Det ligger i udtrykket Emerging Church, at man anser denne stadige tilblivelse af kirken ind i kulturen som kirkens normaltilstand – og som sådan er man helt på linie med det reformatoriske dogme, at kirken til stadighed må fornyes.⁹²

⁸⁸ Jf. Mortensen 2005:166.

⁸⁹ Se hele tidsskriftet *Ixthus* 3/sep 07. Mit referat af bevægelsen stammer i alt væsentligt herfra.

⁹⁰ *Ixthus* 3/sep 2007, s. 18-19.

⁹¹ *Ixthus* 3/sep 2007, s. 45-58 hhv. s. 7-8.

⁹² Birger Nygaard, "At være kirke på vej i en verden under stadig forandring. Emerging Church: Baggrund, konturer og perspektiver" i *Ixthus* 3/sep 2007, s. 64-68, s. 65.

Det betyder ikke, at alle kirkelige udtryksformer nu må ændres. "Det er realistisk at forvente, at vi i en længere periode må besinde os på at skulle fungere med parallelle strukturer og strategier for at kunne rumme de virkeligheder, som vort samfund i dag består af".⁹³

Sognestrukturen må tænkes sammen med former for kirkeliv, der ikke har sognemenigheden som udgangspunkt, men er orienteret mod netværk. Ellipsen har to brændpunkter. Det principielt vigtige er, at de nye flydende udtryk for kirken får plads inden for den officielle kirkes ramme. At helt andre præsteroller end sognepræstens også får opmærksomhed. Og at der indhentes erfaringer med udlandets kirkelige "mixed economy" (blandingsøkonomi).

Epilog

Essayet slutter, som det begyndte. Med en fortælling om forslugenhed. Denne gang dog med positive konnotationer. Fælles for den missionale kirkes både menighed og præst er da den etisk udfoldede identitet. Det er alene det faktisk levede liv, som vidner troværdigt om Gud. Med lokal accent.

Såvel menighed som præst må altså lægge krop til gudsfortællingen og finde deres plads i dens drama.

I kan ikke rende ind og ud af Gud Skabers og Frelzers fortælling, som om den kun gjaldt engang imellem og kun angik visse dele af tilværelsen. Fortællingen omfatter både jeres identitet og jeres fremtid. I er altid med i den.

Sådan siger Anne Marie Aagaard i sin sidste bog, som samtidig er en tindrende smuk sammenfatning af et helt livs temaer. Og hun fortsætter i endnu mere bogstavelig forlængelse:

" En præst, der ikke har slugt gudsfortællingen, så den former hele tilværelsen og al virkelighed (også hendes eller hans egen), er en yderst ligegyldig person i vore samfund."

Derfor må fordringen ikke nedskrives, så identiteten bliver abstrakt og sproget symbolsk.

⁹³ Nygaard 2007: 67.

Ved ordinationer har præster så tit hørt, at Gud har udset sig tjenere for sit evangelium. Brodden er gået af ordene. Men tænk, hvis de betyder: Gud har valgt netop dig til at sluge evangeliet. Tænk, hvis præster er ordinerede til at være evangeliets krop og på menighedens bøn har fået nådegave til at leve det? Du, Guds menneske, skal ... stræbe efter retfærdighed, gudsfrygt, tro, kærlighed, udholdenhed og sagtomdighed (1 Tim 6,11-12). Ordinationens nådegave er frimodighed. Og det giver mening, fordi en præst i ordinationen lover at bruge sit liv på at være gudsfortællingens krop.⁹⁴

Det er al pastoralteologisk undervisnings mål: at befordre integrationen af teologien i personligheden. Da kun integrerede personer kan missionere.

Henning Thomsen, f. 1956, cand. theol., var sognepræst ved Budolfi Kirke i Aalborg 1995 – 98 og har siden 1998 været rektor for Pastoralseminariet i Århus. Blandt hans bøger kan nævnes Helhed og splittelse (2004) og Pastoralteologi (2008).

⁹⁴ Anna Marie Aagaard, *Ånd har krop. Teologiske essays*. København: Forlaget Anis, 2005. Citaterne stammer i rækkefølge fra s. 54, 56 og 57.

Lederskab og spiritualitet for præster og ledere i en missional kirke

Af Knud Jørgensen

Forståelsen af sammenhængen mellem spiritualitet og teologisk uddannelse må hænge sammen med en missional forståelse af kirke og ledelse. Den missionale menighed har til formål at udruste alle medlemmerne til deltagelse i Guds mission. Kirken lever i dag i en overgangssituation mellem en konstantinsk kirke og en post-konstantinsk kirke. I denne vanskelige situation har kirken brug for ledere der kan fungere som poeter, profeter, evangelister og apostle, og der er brug for udvikling af en egentlig missionsspiritualitet hos kirkens ledere.

Mystik og spiritualitet

Spiritualitet handler om troens liv og kamp i mødet med Gud og min næste. Det er samme sag, Luther vil have sagt, når han understreger, at "ingen bliver teolog uden gennem bøn, meditation og anfægtelse" ("Oratio, meditatio et tentatio faciunt theologicum"). Det er tydelig, at Luther her taler ud fra sin egen teologitradition som augustiner munk, hvor det ikke handlede om at "udvikle" kristentroen, men om at fordybe sig sådan i den, at livet i Kristus voksede sig stærkere. I mystikkens sprog handler dette om at vælge "den indre vej" – en vej, som omfatter fire stationer: stilhed, bøn, meditation og kontemplation.

Mystik, forstået på denne måde, handler ikke kun om det åndelige eller det uforståelige, men om at trække ind andre sider af min menneskelighed end det rationelle - også kroppen, sanserne, følelserne hører med på den indre vej, som altså i følge Luther og mange med ham, ikke er en vej kun for nogen få, men for alle, som vil leve for Guds åsyn; for i grunden handler mystikken om at erfare Gud gennem min ånd – min ånd møder Guds Ånd eller omvendt, og dette sker i stilheden, bønne og kontemplationen. Denne spiritualitet må være holistisk i den forstand, at den omfavner alle livets områder. Nordmanden Tore Laugerud lægger vægt på spiritualitetens menneskelige komponenter:

- Spiritualitet har *fokus på erfaring*: Mennesket hungrer efter at opleve berøringer af noget, som vitaliserer (fx: kald til omvendelse, erfaring af ledelse).

- Spiritualitet *sigter på livs-integration*: Livet opleves ofte fragmenteret - mennesket har behov for at samle det i en enhed (fx gennem klosterliv).
- Spiritualitet *indebærer selv-transcendens*: For at foretage samlingen/integrationen må man overskride selvets grænse.
- Spiritualitet *berører menneskets dybeste værdi*: Samtidig med, at selvets grænse overskrides, berøres det, som har fundamental værdi i livet.⁹⁵

Når vi skal tale om spiritualitet for missionale ledere, må vi belyse temaet i et bredere perspektiv, sådan at både den missionale kirkeforståelse og den missionale forståelse af ledere danner baggrunden. Begge disse temaer udfolder noget centralt om troslivets/spiritualitetens rolle.

Missional forståelse af kirke og ledelse

Det var det amerikanske "The Gospel and Our Culture Network", som skabte begrebet "missional church" (missional kirke) for den måde at skelne mellem "missionary" (missionerende) og "missional". "Missionary" refererer til kirkens specifikke missionsaktiviteter, mens ordet "missional" handler om kirkens gener, om dens natur som den, der er sendt af Gud til verden. "Missional" handler dermed om kirkens grundlæggende natur og kald som Guds kaldede og sendte folk.⁹⁶ En missional kirke ønsker at finde sig selv inden for Guds missionerende formål i verden; der er dermed et nært forhold mellem missional kirke og "missio Dei" (Guds mission).

Behovet for et anderledes lederskab er et centralt anliggende i denne missionale tænkning. Missiologen Lesslie Newbigin er optaget af missionalt lederskab; Newbigin er hovedarkitekten bag den missionale tænkning. I sin bog om *The Gospel in a Pluralist Society*⁹⁷ spørger han, hvad

⁹⁵ Tore Laugerud, "Misjonsspiritualitet", foredrag i Borg, 2004; se også Tore Laugerud, "Mission and Contemplation: Mission Spirituality in the 21st century" i Tormod Engelsen, Ernst Harbakk, Rolv Olsen & Thor Strandenæs (red.), *Mission to the World. Communicating the Gospel in the 21st Century*, 2007, s.117-137.

⁹⁶ Darrell L. Guder (red.), *Missional Church. A Vision for the Sending of the Church in North America*. Grand Rapids: William Eerdmans, 1998, s 11.

⁹⁷ Lesslie Newbigin, *The Gospel in a Pluralist Society*. Grand Rapids: William Eerdmans, 1989.

slags lederskab der kan udruste kirken i dens vidnesbyrd om evangeliet i et pluralistisk samfund: Opgaven for et sådant lederskab er, siger han, at lede menigheden som en helhed i en mission til samfundet som helhed, for at gøre krav på hele dets offentlige liv og folkets liv for Guds rige.⁹⁸ Samme tema møder vi i hele litteraturen om missionale kirke. Årsagen er, at lederskab anses for nøglen til dannelsen af missionale fællesskaber: "Lederskab er en afgørende gave, givet af Ånden, fordi, som Skriften viser, fundamentale ændringer i i ethvert fællesskab af mennesker forudsætter ledere som er i stand til at forvandle dets liv og til selv at blive forvandlet."⁹⁹

En missional leder er en, som ser mission som den drivende kraft i alt, hvad kirken er og gør. For en missional kirke og leder vil det være et centralt anliggende at bryde med det konstantinske klerikale system, med et skel mellem præst og lægfolk ("clerici et idioter"), på samme måde som man vil se det som et vigtigt mål at bryde med hele det konstantinske sogne-mønster. Klerikalismen, hvor en ordineret præstestand dominerer, tjener til at hæge om det gamle system og har for meget at tabe i et nyt. Den vil derfor kæmpe imod en forandring, som forstyrrer systemet.¹⁰⁰

Kritikken af den konstantinske præstemodel (som i katolsk sammenhæng forstærkes af fokuset på nadveren som et messeoffer og gør præsten til en offerpræst/sacerdot) resulterer videre i en kritisk holdning til den gængse teologiske uddannelse. Uddanner denne ikke til en konsument-kirke, som traditionelt består af 1 % betalt stab hjulpet af 19 % frivillige, som assisterer i diverse opgaver – med det formål at betjene de 80 % af menigheden, der som forbrugere må tilfredsstilles for at sikre fortsat støtte?

Den missionale menighed har som overordnet mål, at både betalt og frivillig stab skal udruste alle medlemmer til at engagere sig i deres Gud-givne mission i den verden, hvor de lever og færdes. I en sådan "flydende" kirke¹⁰¹ vil lederskab ikke længere handle om udnævnelse, autoritet og embedsværk, men om mennesker som leder gennem eksempel og

⁹⁸ Newbigin 1989:234f.

⁹⁹ Guder 1998:183.

¹⁰⁰ Michael Frost & Alan Hirsch, *The Shaping of Things to Come. Innovation and Mission for the 21st-Century Church*. Peabody: Hendrickson Publishers, 2003, s. 172.

¹⁰¹ Pete Ward, *Liquid Church*. Peabody: Hendrickson Publishers, 2004.

gennem et helligt liv – hyrder for et folk på vandring, profeter, som midt i ørkenen kan tale håb til trætte hjerter.

Den traditionelle protestantiske uddannelse lægger vægt på at bibringe information og viden, således at præsten kan fungere som lærer, formidle kundskab og visdom via prædikener, bibeltimer og anden undervisning. Den missionale kirke er ikke kun optaget af at videregive bibelsk og teologisk refleksion. Her er "input" ligeså vigtigt som "output". Dette har at gøre med en anderledes og bredere forståelse af lederskab, og det har at gøre med en anderledes forståelse af, hvad det vil sige at være kirke. Vor evne til at være magneter, som trækker andre til Kristus, bliver vigtig, sådan som det er i en ortodoks sammenhæng og i vore søsterkirker i syd og øst. Derfor må en missionerende kirke lægge stor vægt på fordybelse, spiritualitet, nærvær, ægthed og livsstil. Vi må altså på en ny måde – og som vore brødre og søstre i resten af verden længe har vist – personligt være bærere af den åndelige virkelighed, som vor omverden længes efter. Før vi farer udad centrifugalt, må vi derfor søge ind mod centrum – leve centripetalt.

Dersom kirken skal være troværdig, når den formidler budskabet om Guds herredømme, må den demonstrere gudsrigets værdier – ydmyghed, ærlighed, integritet, et rent liv, retfærdighed og medliden. Ledere må ikke bare kunne forklare disse værdier, de må selv modellere dem og leve i gensidig åbenhed og stå til regnskab over for deres menigheder. Denne forståelse af lederskab har dybtgående implikationer for, hvordan vi identificerer potentielle ledere, og for den måde, vi uddanner dem på. Den traditionelle vej – et akademisk miljø baseret på konkurrence og individuel indsats – bør vurderes kritisk i lys af det store behov for karakterdannelse, relations-færdigheder og et levende trosliv.¹⁰²

Og når vi går ud, bliver hovedopgaven at være vidner. Den missionale tænkning understreger ofte og stærkt, at kirkens kald ifølge Ny Testamente er at være vidner. Mission er vidnesbyrd. "Martyria" (vidnesbyrd) sammenfatter "kerygma" (budskab, forkyndelse), "koinonia" (fællesskab) og "diakonia" (tjeneste) – disse er alle vigtige dimensioner i det vidnesbyrd, som kirken er kaldet til og sendt med: "Vi anvender en missional hermeneutik, når vi læser Ny Testamente som vidnesbyrd af

¹⁰² Eddie Gibbs, *Leadership Next. Changing Leaders in a Changing Culture*. Downers Grove: InterVarsity Press, 2005, s. 41.

vidner, der udruster andre vidner til kirkens fælles mission.”¹⁰³ Vidnesbyrdet bliver dermed en demonstration gennem Guds folks liv og handling af det faktum, at Guds herredømme bryder sig vej ind blandt Jesu Kristi disciple. På den måde definerer vidnesbyrdet om evangeliet den identitet, handling og kommunikation, som kirken er kaldet til siden pinsedag.

Lederfunktioner i en missionel kirke

Formålet med et missionelt lederskab er at forme og udruste et folk, som demonstrerer og gør kendt Guds formål og retning i Jesus Kristus. Et sådant lederskab samarbejder med Ånden om at skabe et folk, hvis liv er et vidnesbyrd om Jesus Kristus. Teksten fra Ef 4,1-16 bliver dermed en hovedtekst. Den retning Paulus her sætter for lederskab, vokser ud af hans forståelse af Jesu liv og tjeneste. Lederskab er grundlæggende karismatisk baseret (en nådegave fra Gud) og handler dermed først og fremmest om funktion og mindre om embede eller ordination. Dernæst udfolder Paulus en vifte af forskellige tjenester (= lederfunktioner): hyrde, profet, apostel, evangelist og lærer. Disse tjenester konstituerer tilsammen kirkens enhed omkring én Herre og én dåb. Det indebærer, at kirkens enhed hænger tæt sammen med denne lederskabsforståelse.¹⁰⁴ Og både enhed og lederskabsforståelse danner grundlaget for kirkens mission. Derfor er formålet med kristent lederskab helt entydigt at udruste de hellige til tjeneste (Ef 4,11). Læg her mærke til, hvordan argumentationen hænger sammen:

... for at udruste de hellige til at gøre tjeneste, så Kristi legeme bygges op, indtil vi alle når frem til enheden i troen og i erkendelsen af Guds søn, til at være et fuldvoksnet menneske, en vækst som kan rumme Kristi fylde (Ef 4,13-14).

Tjenester, formål, enhed i troen og de helliges vækst er et samlet hele. Denne forståelse af lederskab bliver dermed for Paulus selve mekanismen for at være i mission, for at udruste og for kristen modenhed.

¹⁰³ Darrel L. Guder, *The Continuing Conversion of the Church*. Grand Rapids.: William Eerdmans, 2000, s. 53-55.

¹⁰⁴ Frost & Hirsch 2003:168f.

Mangler vi denne femfoldige lederskabsforståelse, kan vi heller ikke vokse i modenhed.

Da skal vi ikke længere være uforstandige børn og slynges hid og did af hver lærdoms vind, ved menneskers terningkast. ... men sandheden tro i kærlighed skal vi i èt og alt vokse op til ham, som er hovedet, Kristus (Ef 4,14-15).

På denne paulinske baggrund er der al grund til at spørge, hvor megen skade kirken i Vesten er skyld i ved at have mistet, ja, tilmed undertrykt, denne afgørende dimension i Ny Testaments forståelse af lederskab.¹⁰⁵ Der er god grund til at spørge, om ikke mangelen på dette femfoldige lederskab er en direkte årsag til den kirkens umodenhed, som i Vesten hindrer kirken i at være en missional og en missionerende kirke. At "slynges hid og did af hver lærdoms vind, ved menneskers terningkast" er en relevant beskrivelse af kirkens historie i Vesten siden det fjerde århundrede. Det har næppe tjent kirkens mission, at evangelistens rolle er blevet marginaliseret (til sekter, munkeordner, frivillige organisationer). Endnu mere bekymrende er det, at funktionerne for profet og apostel er blevet overset af de etablerede kirker. Det er kun, når alle fem lederfunktioner fungerer i enhed og harmoni, at en kirke bliver missional og missionerende. Vi har fortsat brug for hyrder og lærere, men i meget bedre balance med andre lederfunktioner end det, vi ser i dag.

Udrustning af lægfolket

Der er derfor brug for, at præstens opgave ændres dramatisk, i overensstemmelse med det bibelske forbillede, hvor det sande præsteskab er Guds folk: "I er et kongeligt præsteskab ..." (1 Pet 2,9). På samme måde talte Luther i starten stærkt om, at alle som var krøbet ud af dåben, var præster, men siden lagde hans efterfølgere hovedvægten på ledere som husholdere og garanter for Ordets forkyndelse (pædagoger). Hovedopgaven for et bibelsk lederskab (evangelist, lærer, apostel, hyrde, profeter) er at udruste til tjeneste (Ef 4,10-16), og det er denne hovedopgave, vi må tilbage til. Darrell Guder siger det sådan:

¹⁰⁵ Eddie Gibbs, "Preparing Leadership for an "Emerging" Church", i Tormod Engelsviken med flere 2007, s. 336. Frost & Hirsch, 2003:169f.

...vi har glemt at læse Ny Testamente, sådan som det var hensigten at det skulle læses, til at udruste Guds folk til mission. Når denne fortolkningsnøgle mangler i vor læsning af bibelens tekster, bliver hvert aspekt af vor tjeneste reduktionistisk, dvs. taget til fange af en reduceret og fortyndet udgave af evangeliet.¹⁰⁶

At genopdage det før-konstantinske evangelium indebærer altså at gå bagved vor vestlige reduktion af kirke og lederskab, til en bibelsk forståelse af et tjenende lederskab midt i Guds præsteskab = "lægfolket" (ordet "lægfolk" findes for øvrigt ikke i Ny Testamente).

Den konstantinske kirkes symboler er stedet, templet, ordet, det sakrale, mens den missionale kirkes symboler er vejen, efterfølgelse, helhed, hverdag. På samme måde kan man skelne mellem den konstantinske kirkes forvaltere, et gejstligt hierarki i statiske institutioner, og den missionale kirkes forvaltere, lægfolket i alt dets skrøbelighed, som udlever troen dynamisk i hverdagslivet. Inden for denne tænkning udfordres vi til mere og mere at være det, kirken altid har været, mennesker af kød og blod, som bærer evangeliets virkelighed i sig og formidler det gennem missional væren og handlen. Derfor er det sandsynligt, at det sjældent realiserede almene præstedømme vil blive den grundlæggende kirke- og missionsstruktur. Og sammen med denne struktur kan vi håbe på en genopdagelse af nådegaverne i hele deres bibelske bredde som den udrustning, en missionerende menighed har brug for i en postmoderne virkelighed.

Præsteroller og identiteter i en overgangsperiode

Alan Roxburgh beskriver i en lille bog om *The Missionary Congregation, Leadership & Liminality*,¹⁰⁷ hvordan præsten i en amerikansk postmoderne kultur slider med sin rolle og identitet: Præsten skal være "kliniker (en terapeutisk metafor), kapellan (en institutionel metafor), træner eller coach (sportsmetafor), entreprenør, marketingsmand/kvinde og strateg (forretningsmetaforer)". Helt så langt er vi ikke kommet i hjemlig sammenhæng, men også vi har problemer med rolle og identitet. Ind i denne usikkerhed siger Roxburgh, at vi har brug for ledere, som er forbilleder mere

¹⁰⁶ Guder 2000:188.

¹⁰⁷ Alan Roxburgh, *The Missionary Congregation. Leadership and Liminality*. Valley Forge: Trinity Press International, 1997, s. 43.

end "performers" og "managers". Missionalt lederskab må særlig lægge vægt på den troværdighed, som vokser ud af personlig efterfølgelse, et helstøbt trosliv og en hel personlighed.

Tilsvarende må der tænkes mindre på kirken som institution og koncern, og mere på kirken som et egalitært fællesskab af mennesker, der lever nær hverandre og gennem deres personlige og kollektive vidnesbyrd fungerer missionerende ind i et multisamfund. Åndelige ledere i det perspektiv er ikke professionelle kirkefolk, men det lægfolk, som trofast lever, handler og taler sit vidnesbyrd ud. Selve den grundlæggende kontekstualisering af evangeliet er ikke primært præstens opgave, men finder sted i en proces, hvor den lokale menighed former og tolker hermeneutikken.

I denne tænkning advares der mod amerikanske modeller (à la Willow Creek og Saddle Back), hvor succes bliver vigtig, og hvor evangeliet kan blive til et salgsprodukt, som kræver rigtig markedsføring.¹⁰⁸ Der kan være meget spændende at lære her, men der er også en fare for, at vi fanges i "big business"-modeller, som med deres fokus på fundraising bliver en alvorlig hindring for at tænke menighed i bevægelse. Der er i det hele taget ikke nogen "quick fix" (hurtig løsning) på vor krise og vore problemer med at være kirke i en postmoderne tid. I stedet må vi tage alvorligt, at vi lever i *liminalitet*¹⁰⁹ – i en overgangsproces midt i en tilstand af social forandring.

Denne proces har karakter af en tunneloplevelse. Liminalitet hører altså til mellem adskillelsen fra en situation ("separation") og etableringen af en ny situation ("reaggregation") i en slags "rite de passage" (overgangsrite)- situation: Som kirke har vi passeret gennem en separationsfase og lever nu midt imellem faserne. Man kan ikke gå tilbage til de "gode" gamle dage, og vi ved ikke, hvordan den nye fase kommer til at se ud. Vi befinder os i ørkenen, lige som Guds folk på vej fra Egypten til Kanaan, eller vi er i eksil, lige som folket var det i Babylon, uden sikkerhed for, at vi kommer tilbage til det forjættede land.

I denne situation har vi brug for ledere, som ikke fristes til at vende tilbage til Egyptens kødgryder, og vi har brug for ledere, som ikke mister

¹⁰⁸ Se også Gibbs kritik af den slags modeller: Eddie Gibbs, *Church Next. Quantum Changes in Christian Ministry*. Downers Grove: InterVarsity Press, 2001, s. 41ff.

¹⁰⁹ Roxburgh 1997. Begrebet "liminalitet" refererer til et grænseland eller en overgangsperiode mellem to faser eller perioder.

tålmodigheden og hopper på "quick fix" løsninger, for denne tiden midt imellem er også "en tid med enorme muligheder. Potentialet for at noget nyt kommer til syne er stort. Virkeligheden af denne mellemfase er spændingen mellem disse to muligheder: at generobre det som er gået tabt eller at være åbne for opdagelsen af en ny fremtid."¹¹⁰ Ørkenen kan altså blive et åndeligt set frugtbart sted, fordi Gud her lærer os at lytte i sårbarhed. Eksilet kan blive en kreativ tid, fordi det forvandler os, ved at Gud tager os afsides. Lederens rolle bliver dermed at skabe et trygt sted for sine medvandrere/efterfølgere, for refleksion, eksperimenteren, og for at prøve og fejle.

Ledere som poeter, profeter, evangelister, apostle, hyrder og lærere

Liminalitet kræver ledere med teologiske, politiske og sociale evner til at skabe og bygge nye samfund. Men der er også brug for ledere, "som lytter til stemmerne fra periferien".¹¹¹ Sådanne ledere omfatter poeten, profeten, evangelisten og apostelen – og de mere traditionelle: hyrden og læreren.¹¹²

Lederen som *poet* er den, som sætter ord på følelser i tiden og husker traditionen – poetisk lederskab hjælper os med vor identitet og med at finde en vej frem i den situation af tab og sorg, som sammenbruddet af gamle paradigmer ofte fører med sig. Poeten hjælper os til at forstå og tolerere, hvor vi er; han sætter ord på smerten og på ensomheden. Og han går et skridt videre: han digter og skriver sådan, at menigheden hører sin historie som historien om Guds folk på vandring, også i dag.

Videre har vi brug for ledere, som er *profeter*: de taler Guds ord til vækkelse ind i dagens situation. Den profetiske funktion fanger op de åndelige realiteter ind en given situation og formidler dem på en aktuel og adækvat måde. Dette har noget at gøre med at vække til live drømmene og sige sandheden. Denne funktion er vigtig i forbindelse med kirkenes løsrivelse fra døende paradigmer. Uden profetisk lederskab kommer

¹¹⁰ Alan Roxburgh, *Leading through Transition. Leadership in a Time of Change*, upubliceret manuskript, 1999: 2; se også Alan J. Roxburgh & Fred Romanuk, *The Missional Leader. Equipping Your Church to Reach a Changing World*. San Francisco: Jossey-Bass, 2006.

¹¹¹ Roxburgh 1997:57ff.

¹¹² Se Gibbs 2007:336ff, og Michael Frost & Alan Hirsch, *The Shaping of Things to Come. Innovation and Mission for the 21st Century Church*. Peabody: Hendrickson Publishers, 2003, s. 169ff.

vi let til at stå i stampe uden at komme i opbrud: "Uden dette andet Ord, gør fællesskabet sin smerte til en ghetto erfaring af marginalisering i stedet for til en anerkendelse af at det eksisterer for verdens liv."¹¹³ Lever vi udelukkende med et poetisk lederskab, drukner vi i trøst; det profetiske lederskab sætter fingeren på efterfølgelsens mere krævende sider.

Videre taler Roxburgh, Gibbs og Hirsch om lederen som *apostel* – den, som udruster og gør mennesker til disciple, den, som demonstrerer mødet med omverden og kultur, og den, der ser en ny vision og gør denne vision til virkelighed og hverdag ved at male visionen for vore øjne, sådan at den bliver mere attraktiv end den gamle verden, som vi kaldes ud af.¹¹⁴ Apostellederen går foran i mødet med omverden og kultur; hans hovedopgave er at forme menigheder, sådan at de bliver missionerende menigheder formet af mødet med evangeliet og omverdenen. Denne apostolske funktion handler dermed om at krydse grænser, om pionererne, som er på vej til nye mennesker. Gibbs bruger betegnelsen "ground breaker" (en der bryder ny jord). Ikke på bekostning af Kristi apostle; der må skelnes mellem Kristi apostle og kirkens apostle. Det er i denne betydning, Paulus taler om apostle – Barnabas, Silas, Timoteus, Apollos etc.¹¹⁵

Evangelisten er den, som fortæller og bærer det gode budskab ud på en sådan måde, at mennesker svarer i tro og efterfølgelse. Vi er alle kaldet til at vidne, men evangelisten har en særlig gave og en særlig byrde til at sprede evangeliet og forklare det på en enkel måde. Dette er vigtigt ind i en post-moderne kultur, som på mange måder har mistet forbindelsen med den bibelske fortælling, og hvor vi derfor ikke længere kan regne med, at folk kan knytte til ved Jesus-fortællingen.

Hyrde-funktionen handler om at tage vare på Guds folk ved at lede, give næring, beskytte og have omsorg for. I vor stressede og omskiftelige kultur er der et voksende behov for sjælesorg og rådgivning: Job-usikkerhed, mangel på støtte fra den ældre generation, familier som fragmenteres. Hyrde-funktionen vil således have et stærkt diakonalt perspektiv.

¹¹³ Roxburgh 1997:60.

¹¹⁴ Roxburgh 1997:61ff.

¹¹⁵ Gibbs 2007:338.

Lærer-funktionen skal formidle Guds visdom og sandhed, således at Guds folk lærer, hvad det vil sige at adlyde alt, hvad Kristus har befaleet os. Gibbs kalder læreren for "light giver" (lys-giver)¹¹⁶ ind i en sammenhæng, hvor manglen på bibelsk forståelse og åndeligt liv gør, at mange, også inden for kirken, lever i mørke eller tismørke. Om nogen, skal læreren udruste de hellige til tjeneste.

Disse funktioner er ikke eksklusive, men overlapper hverandre. Videre må disse funktioner ikke begrænses til et særligt lederskab, men må udføres af hele kirken. Man kan derfor tale om en todimensional læsning af Efeserteksten, hvor den ene dimension beskriver ledersystemet eller ledermatrixen, og den anden beskriver hele menighedens tjeneste. Hele menigheden har således en apostolsk opgave, samtidig med at nogle kaldes til at være apostle. Det samme gælder evangelisten og de mange vidner. På den måde har hele Guds folk del i den femfoldige struktur.¹¹⁷

Kalds-spiritualitet og missions-spiritualitet

Den norske biskop Ole Christian Kvarme skriver i en nylig artikel, at det er på tide at hente frem, hvad han kalder "vocational" spiritualitet (kalds-spiritualitet) og dermed at sætte fokus på den personlige dannelse for tjeneste og mission.¹¹⁸ Hans anliggende er her både Guds generelle kald til alle troende til et liv i tjeneste og det særlige kald til åndeligt lederskab. En sådan spiritualitet begynder med at lære at leve for Guds åsyn på en sådan måde, at dette bliver min eksistentielle grundposition: Hvem er jeg, når Gud ser mig – hele mig, hele mit liv med sorg, længsler, synd og håb.

For det andet handler det om, hvad Paulus siger til Timoteus: "Giv agt på dig selv og på den undervisning, du giver (eller: den tjeneste, du yder)..." (1 Tim 4,16). At give agt på sig selv betyder at gøre sig bekendt med sig selv. Der må derfor være et enerum i mit liv, hvor jeg sidder over for mig selv og fører samtale med mig selv – om selvbillede, selvtillid, følelser. Henry Nouwen bruger udtrykket "the ministry of presence" (til-

¹¹⁶ Gibbs 2007: 337.

¹¹⁷ Frost & Hirsch 2003:170ff.

¹¹⁸ Ole Christian Kvarme, "Formation for Ministry and Mission: Reflections on Vocational Spirituality", i Tormod Engelsvike med flere 2007:375-81.

stedeværelsens tjeneste), i modsætning til "a ministry of absence" (en fraværets tjeneste).

For det tredje har jeg brug for et mellemrum, hvor jeg kan blive synlig for et andet menneske, tale sandt om mit liv og gøre brug af skriftemålet. Den norske forfatter Sigurd Hoel skal have sagt, at "mennesket lyver aldrig så stygt, som når det skal være ærligt med sig selv". Kvarme understreger på samme måde, at "vi stadig har brug for at udvikle en kultur og instrumenter i vor kirke og sogneliv, som tilbyder følgeskab og rådgivning til unge og gamle, der kæmper med eller reflekterer over Guds kald til dem."¹¹⁹

For at udvikle et bredt missionalt lederskab er disse perspektiver afgørende. På en helt anden måde end i den konstantinske model bliver den missionale leder totalt afhængig af disciplineret bøn, fast skriftlæsning ("immersing oneself in Scripture" er udtrykket, man bruger), og at søge åndelig vejledning i fællesskabet med en ven, kollega eller åndelig vejleder. Kun med et sådant udgangspunkt kan integrerede ledere modellere en spiritualitet, som synliggør Kristus-glæde og Kristus-afhængighed.

De bærende elementene i en slik misjonsspiritualitet er menigheten som sosialt og sakramentalt fellesskap og den enkeltes kontemplative våkenhet/varhet. Den kanskje største utfordringen er å etablere en livsstil der en øver seg i å være stille, mottakende overfor Gud: være i bønn. Vår kultur motarbeider dette. Disiplin er nødvendig. Uten askese (det å frivillig gi avkall på noe for å oppnå et høyere mål) utvikles aldri våkenheten. Våkenhet overfor Gud holdes sammen med våkenhet overfor en selv, og andre. Utfordringen er å være i vital kontakt med sin egen virkelighet slik denne åpner seg i bønnens relasjon til Gud. Retreat må bli en selvfølgelig del av en hver misjonærforberedelse.¹²⁰

Dette handler både om liturgi og lønkammer. Gerhard Pedersen siger, at der bør være en vekselvirkning mellem liturgiens "store" perspektiv og det enkelte menneskelivs "lille" perspektiv: Den Gud, som vi i liturgien priser som universets skaber og historiens herre, er den samme

¹¹⁹ Kvarme 2007:379.

¹²⁰ Laugerud 2004.

Gud, som jeg beder til i mit lønkammer – han, som har skabt mig, ser mig, elsker mig og har omsorg for mig.¹²¹ Dernæst handler det om at bruge nogle af de faste tidebønner. Selv har jeg haft glæde af Luthers vejledning, i hans lille katekisme, om morgen- og aftenbøn. Det at begynde dagen med at sige forsagelsen og bekende troen, er blevet en del af min livsrytme. Og så har mine år i en organisation, som fokuserer spiritualitet, lært mig værdien af meditation som bøn. Dette hænger også sammen med kontemplativ bøn – at finde et rum, hvor jeg sidder stille i Guds nærvær og venter på ham. Mit hoved er så ”stort”, at stilheden i den kontemplative bøn er blevet noget af det vigtigste for mig.

Jesuitten Gerard Hughes har skrevet en lille bog om spiritualitet, som hedder ”Gud i alt”, hvor han siger, at vi må være stille i bønnen, sådan, at Gud kan lære os, hvem Gud er, i stedet for at vi fortæller Gud, hvordan Gud burde være. Han foreslår, at en af måderne at være stille på, er at lytte efter, hvad Gud siger til os gennem *vore sanser, følelser og erfaringer*, for Gud er jo til stede for os i vore egne erfaringer.¹²²

Et sådant trosliv vil lægge vægt på discipelskab. Kristen spiritualitet er efterfølgelse, forsagelse og tro. Kendetegnet på discipelskab er en kristocentrisk holdning, beredskab til opbrud (Exodus-beredskab), bevægelighed (”de, som tilhører vejen”), at være rettet mod fremtiden, fyldt af håb - lydhørhed og vilje til at følge ud til en verden, som har brug for Guds folks missionale fantasi (”the missional imagination of God’s people”¹²³). Det er denne fantasi, som skal danne grundlag for vision, fornyelse og kreativitet.

Knud Jørgensen, f. 1942, cand.theol. 1970, journalist, PhD i missiologi og kommunikation 1980, har bl.a. været programredaktør ved Det Lutherske Verdensforbunds radiostation i Etiopien, sekretær ved Det Lutherske Verdensforbund i Geneve, rektor for Gå Ut Senteret, informationschef ved Kirkens Nødhjelp i Norge, og siden 1998 direktør for Areopagos. Har skrevet en lang række artikler og bøger og er medforfatter til bl.a. Missiologi i Dag (2004).

¹²¹ Gerhard Pedersen, ”Åndelig vejledning – en del af kirkens tradition”, i Marianne Bach (red.), *Åndelig vejledning – en del af den kirkelige tradition*. København: Aros, 2004.

¹²² Gerard W. Hughes, *Gud i alt*. Oslo: Verbum, 2003.

¹²³ Gibbs 2005:206.

